[illegible]

(निगुगु भाग)

मुम्ह :
करुणाकर वैद्य

नेपाल बुक पब्लिकेशन सेण्टर
काठमाडौं ।

नेपायागु पुलां बाखं

ने.भो.नं ८

(निगुगु भाग)

मुम्हः
करुणाकर वैद्य

प्रकाशक
नेपाल बुक पब्लिकेशन सेण्टर
काठमाडौं ।

मिम्ह :
पूर्ण बुक स्टाल
मोटाहिटी, काठमाडौं।

© प्रकाशक

चउलागा, सप्तमी ११०० दं (सं० २०३६)
मूः ६/- (खुत्का)

मुद्रक :
विक्रम पंचांग प्रेस
मदैनी, वाराणसी।
(भारत)

खं छत्वा ल्हाय्

नेपाः यागु पुलां बाखं जि संकलन व अध्ययन याना जुयागु ढीदं नं मयात। थ्व बाखं मुन्केगु ज्या विषये नं छगु पुलां बाखं कने थें जुई धुन्कल। जिगु न्हापां यागु नेपा यागु पुलां बाखं यागु तृतीय संस्करण श्री मानदास सुगत दास भाजू पिनि पाखें पिदंगु हे नं ८-१० वर्ष नं दत। मेगु पुलां बाखं मुना तयागु मदुगु ला मखु। तर प्रकाशन यायेगु आसा मदय् धुन्कुगु खः। छाय्धासा भी थाय् नां दंपि धापिं प्रकाशक तसें थ्व नेपाल भाषाया साहित्य सफू छापे याय्गु लि कुत मया। उखें नेपाल भाषाया साहित्य सम्बन्धित संस्था तयके दामी मदु। थथे जुया बाखं मुन्का तयागु फाईल किलं नया च्वन।

थुखे पुलां बाखं साहित्य या नं दिन वल। छाय् धाःसा भोटाहिटी स्थित पूर्ण बुक पब्लिकेसन या थुवा पूर्ण मान नापितज्यू छम्ह मध्यम वर्ग याम्ह प्रकाशक जुसा नं थगु माँ-भाषा प्रति श्रद्धा तया थ्व नेपाः यागु पुलां बाखं निगुगु भाग प्रकाशन याय्गु भारा कोविया दिल। उकि हे जक थ्व सफु पाठक वर्गपिनि न्ह्यःने पिदने फत। थ्व खँय् वेकप्रति जि आभारी जुया च्वना।

भी नेपाः यागु पुलां, पुलांगु संगीत, नृत्य, बाजं इत्यादि थें पुलां बाखं यागु नं तधंगुहे ढुकु भीथाय् दुगु जुया च्वन। तर आ थुपि अनेक कारणं याना लोप जुया वनिगु अवस्था थ्यन धासां जिल। अथेहे भीगु पुलांपुलांगु शब्द कोश व व्याकरण यागु नं दशा जुया च्वन। थ्व ज्याय् सनादिपि भाषाप्रेमी भाजुपिंसं अन्वेषण व अध्ययन याना सुरक्षित याय्त योजनावद्ध जुया सने मफया वन धासा लिपा ज्वीबले छु जुया वनि जि धाय्मफु।

मेगु बाखं संकलन याय्गु ज्या व अध्ययन यागु क्रम ला न्ह्याना बनावं च्वन। हाकनं मेगु छगु सफु यात बाखं पूःनं गाक्क हे दत। स्वये सुनां छापेयायेगुलि सहयोग याई।

लगनखेल, चउलागा, सप्तमो ११०० दं. —करुणाकर वैद्य

(वि० सं० २०३६)

धलः पौ

क्र० सं०	शीर्षक	पाना
१.	सत्यनाग यागु बाखं	१
२.	पःसं बाबुचा	४
३.	सीकाबूयागु ल्वापु	१४
४.	आकाशय् ध्योगः दिनगु	१८
५.	साहुया ल्हा कोकाय् मज्यूगु बाखं	२५
६.	कन्यादान सुयात बिइगु ?	२७
७.	बोक्सी ससःमां	३३
८.	न्हयुम्ह तहर्के	३६
९.	मचा जोगी	४१
१०.	कवं प्याखं हुलिम्ह मिसा	४५
११.	ताना ध्यो	४८
१२.	हाकु मुस्या माकु	५६
१३.	लाखे नइम्ह भाखे	५७
१४.	मां उयी यंकीम्ह काय्	६१
१५.	न्याया प्वाथय् च्वंगु हिरामाः	६५
१६.	स्वीनिता लक्षिण लाःपि निम्ह काय्	७०
१७.	न्हि न्हयुथु कलायात लाकमं च्वाईम्ह मिजं	७५
१८.	मत्ति मभिम्ह मिसाया गत्ती	८१
१९.	गुरुमापायागु बाखं	८३
२०.	च्याम्ह मचात	८६
२१.	क्वेना खुसी वंसि ताइगु बाखं	९१
२२.	सुरत बज्र ल्हासां ल्याहां वःगु	९६
२३.	लसों महारानी	१०५

१. सत्य नागयागु बाखं

यःगु देशय् करुणामय (बुंग द्यो) दुत विज्याकुबलेनिसें दयं छको लगनखेलय् करुणामय न्हवों याईगु छगू प्रख्यात जात्रा चले जुया वया च्वंगु अद्यापितक दु। थ्यया तःगु दु कि थ्व जात्रा स्वयेत मिलापू कठिनापं स्वःवईगु। अथे हे प्रकारं छको करुणामययात् न्हवों याईगु स्वयेत नखू खूसी बास याना च्वम्ह सत्यनागं वया कला नगिनीयात धाल—

"का सो ! जि छगू धाये, थौं करुणामयया न्हवों। छक जि स्वःवने त्यना। सुनानं वया जि गन वन धका न्यंसा छं थन वन अन वन छु हे धाये मत्ये।" थुलि धया सत्यनाग मनुष्ययागु भेष कया लगंखूर या च्वय् च्वना न्हवों स्वया च्वन।

थुगु हे बखतय् गरुड़ वया व सत्यनागयात शिकार यायेगु बिचा याना सरासर व नागयागु बास स्थानय् वना नागिनीयाके प्रश्न यात—

"छिमी मा:त गन वन ?"

न्हापां जा नागिनीनं "जि मस्यू, जित छु धया मवं" धका धाल। तर गरुडं कुटुकुला न्यंवले व नागिनी नं खं कन—

"खः जिमि व करुणामय् यागु न्हवों स्वयेत लगंखयः वना च्वंगु दु।"

थ्व खं न्यना गरुड़ अनं सरासर च्वया वया लगनखेलय् करुणामययात न्हवों यागु ईलाकाय् चा चा हिला स्वया च्वन।

थुखे सत्यनागया ज्यापुयागु भेष कया करूणामय न्हवों स्वया च्वन। गरुडं थ्यक बिचा याना स्वबले थूरया च्वय् च्वना च्वम्ह छम्ह मनू मेपि अम दक्को मनू स्वयूबलेनं छ्यों छगलं तःधिकगु खन। तुरुन्त हे गरुडं सत्यनाग थ्व हे खः

धका सोका व नं मनूयागु भेष कया सत्यनाग च्वनाच्वंगु थासय् थ्यंका वयात टप्प ज्वन ।

"का नु, छन्त माला जुयागु गुबयत जाय् धुंकल थौं बल्ल छन्त ज्वने खन" गरुडं धाल । गरुडं थय् धाय्साथ हे सत्यनागया हृंस थाय् तोतल । उखे वं कलामेसित थः वनेगु खं गुप्त याना ति धका स्यने कने याना वःगु । अथे कलामेसिनं धोचा नका व वना च्वंगु थाय् कना है धका वया म्हंगसे नं खंगू-मखु । अनं बचे जुइगु वं छुं उपाय मखंसेलि वं जरूड़यात धाल—

"आ जितः छं ज्वने हे धुंकल । ज्यू ! जि वयेगु जुल । तर जित छें छको वनेगु आज्ञा ब्यू । जि छें वना नागिनीनाप अन्तिम खं छको ल्हाना हाकनं छंथाय्नतुं ल्याहाँ वये । थ्व जिगु सत्य वचन जुल ।"

नागयागु वचन न्यना "का ल्याहाँ वयेगु खःसा जि त्वता छ्वय्" धका त्वता छ्वत । गरुड अनहेनतुं पिया करुणामयायागु न्हवों स्वया च्वन ।

सत्यनागया थःगु अन्तिम काल वःगु खना, हाकनं कलाम्हेसिन अथे थःत मखुथे यागु लुमंकुं लुमंकु हे नेखुयागु वास स्थानय् थ्यंक वन । अन नागिनी खनेवं हे सत्यनागं थः कलाम्हेसिनं अथे इमान तोता ब्यूगु खना तँ पिकया तसकं बोबिल—

"छंगु मूर्ख बुद्धि याना आः जिगु प्राण वनिगु हे जुल । आ छ न्हि-न्हिथं हे थ्व नेखु खुसि हाःथें सदानं ह्वाला च्वनेमा । छन्त जिगु थ्व हे सराप जुल ।" थुलि धया व सत्यनाग अनं सरासर वया व हे थूरे पिया च्वंह्म गरूड़याथाय् न्ह्योने वल । गरूड़या ला व हाकनं ल्याहाँ वई थें मच्वंगुलि मनय् अनेक विचा तया, "थम्हं ज्वने धुंह्म नाग सिंति त्वता छ्वयागु" धका मत्ती तया च्वंच्वंह्म । तर व सत्यनाग थःम्हं बाचा याना थें हाकनं थःथाय् न्ह्योने थ्यंक वःगु खना गरुडया मनय् बांलागु प्रभाव लात ।

"अहो ! थ्व नाग ला धात्थें सत्य बाचा ल्हाईम्ह खः । थःगु प्राणयागु हे परबाह मतसें थःगु सत्यबाचा यात पूरा याइह्म जुया च्वन खनि" धका गरुडं मती तया व नागयात स्याना नयेगु बिचार त्वोतल ।

"थजोगु सत्य बाधा ल्हाईह्म नागयात जि नये मखु । वरु जि छन्त यंका व हे करुणामययागु चरणय् छाया बिई" धका धया गरुडं व नागयात ज्वना यंका करुणामय्यागु म्हय्नतु कोखाय्का बिल ।

उकि थौंतकं झीसं खना च्वना करुणामय्यागु ह्मय् चवखाया तःगु नाग छह्म सदां नं दु । सत्यनाग थ्वहे धका धाई । उकि करूणामय न्हवों याइगु दिने बराबर वा फय् नं वये यो । आकाशय् हाकुक सुपायें वया सुपायेयागु नाग थें त्याः जुया नं खने दया वः । मनूतय्गु धाःपू दु कि व गरूड नागयात ज्वनेत वःगु ख । गबलें गबलें ला न्हवों याइथाय् लिकनतु च्वंगु तःतः मागु कोकोसिमाय् च्वय् च्वना नागं छ्यों छकूचा खने दयेका स्वया च्वंगु खन धका मनूतेसं विश्वास याः ।

अथे हे नेखु खुसि नं न्हि साकः हुनुनुनु हुनुनुनु हाला हई धका नं मनुखं विश्वास याना च्वन तिनि ।

उलिचिया बाखँ थुलि
बाखँ न्यनेबले चुइमा पुलि ।

२. प:सं बाबुचा

छगु देशय् बुढिम्ह ज्यापुनि धोसा छम्ह दु । वया मेपि सुं हे मदु, ब:चा धिकम्ह काय् छम्ह जक दु । छें दां छगो धका दुगु मखु, अन्न छगो धका नं दुगु मखु । व हे ब:चा धिकम्ह मचाया न्हिथं बुइँ वनिगु, प:संचा माला सिना छ्यांचा छ्यांचा खात कि बजारय् मिया निग: प्यंग: वइगु दामं नये निइगु न्याना थ:गु नसा जोरें याना दिन हना च्वंच्वन । उकि व मचायात सकसिनं हे प:संचा मी हैगुलि "प:सं बाबुचा" धका स:तिइगु जुया च्वन ।

छन्हुया दिनय् व प:सं बाबुचा बुइँ प:संचा माला ववं ववं छगू खुसि सिथय् थ्यन । व खुसि सिथय् थ्यना स्वया च्वंबले तसकं हे बांलागु स्वां छफो चुइके ह:गु जुया च्वन । व स्वां धासा थुलि बांला कि स्वर्गयागु स्वां थें च्वं धासां ज्यू । स्वां लुकु लुकु व खुसि सिथय् चुइके हल । व स्वां प:सं बाबुचां लाना कया छ्यें ल्याहां बल । व स्वां ह्यया थ: मांयात बिल । मांम्हसं स्वां पुटु पुईकां स्वत ।

"अहो ! थ्व स्वां ला स्वर्ग लोके जक दैगु थें च्वं । थ्व पृथ्वी मर्त्यलोके दैगु हे मखुथें च्वं" मांम्हसं अद्भूत ताया धाल ।

"का बाबु थ्व स्वां झीके तयां छुयाय् । यंका झी जुजुयाथाय् हे चढे याये यंके भि जुई" मांम्ह काय्म्हसित सल्हाह बिल ।

काय्म्हसिनं नं थ: मामं धा:थेनतुं व स्वां ज्वना अन देशयाम्ह जुजुयागु ल्हाती चढे याना बिल । उजोगु बांलागु अपूवंगु स्वां खना जुजुयात नं आश्चर्य जुल । जुजुं खुशि जुया व प:सं बाबुचित गाक्को हे धन इनाम बिया हल ।

थुखे जुजुयानं थ्व स्वां महारानीपिन्त हे छुकेगु ठीक जुई धका मती तया जेठिम्ह महारानीयात व स्वां ल्हाती तया बिल । जेठिम्ह महारानीया व स्वां छ्योने छुई मात्रं व स्वांयागु प्रभावं याना महारानीयागु रूप हे तस्सकं बांलागु झ: झ: धागु थें जुया वल । तर छफो जक स्वां जूगुलि कान्छीम्ह महारानीयात

स्वां मथल। चिरिम्ह महारानीया अथे स्वां छुई मदुगुलि ख्वाः पाउँक तया च्वंच्वन। बालाक नःगु नं मखु, न्ह्यूगु नं मखुत। जुजु कान्छी महारानी अथे विरक्त जूगु खना व हे जोडागु स्वां आ गन काबनेगु धयागु समस्या जुया अन-च्वंपि थः मन्त्री, भारदारपिं सःता सल्हाह यात। मन्त्रीगण पिसं "व हे न्हापा स्वां हया ब्यूम्ह पःसं बाबुचित हे मेगु छफो नं हया ब्यू धाये माली, वं जक हया बी फई" धका सल्हाह बिल। उकिं व पःसं बाबुचित "जुजु हुकुम जुल" धका हाकनं जुजुया न्ह्योने थने यंकल।

"का बाबुचा! छं न्हापाथें जागु स्वां छफो हाकनं हया बीमाल। थन कान्छी महारानीयात नं व स्वां माल। छं गथे माल अथे याना कया हये माल। छन्त मावको धन नं बी। मखुसा छंगु ज्यू धन नं सरकारयागु ज्वी" धका हुकुम जुल।

जुजुथें जाम्हसें हुकुम जुगुलि "म्हा, मफु" धाये ज्यूगु मखु। ज्यान पाना नं वने हे मागु। "ज्यू जि कया हये" धका सरासर छ्यें ल्याहाँ वल। छ्यें वया छथाय् कुतय् च्वना भुग्लुँ भाग्लुँ छ्यों कोछुका च्वंच्वन। मांम्हसिनं कायम्ह अथे विरक्त जुया च्वंगु कारण कुत्तुकुला न्यन।

पःसं बाबुचां नं जुजुं हुकुम बिया हःगु खँ नं फुक्क कन। मांम्हसिनं नं धैर्य याना बिचा याना कायम्हेसित नं भरोसा बिया धाल—

"आ थजोगु स्वां झीसं गन लुइके फई! अथे मखु बाबु, आ छं व स्वाँ गनथाय् लाना कयागु खः व हे खुसि सिथं सिथं वना व स्वां गुखेपाखें चुइके हःगु स्वः उखेपाखे थाहाँ हुँ। छथाय् कि छथाय् व स्वां गनं ह्वया च्वंगु दये फु। धन्दा काय् म्वा। छको वना स्व" धका वयात हनेकने यात।

धाःथें पःसं बाबुचा नं न्हापा स्वां लाना कया थासं निसें खुसि सिथं सिथं तप्यंक तुं थाहाँ वन। व प्यन्हु खुन्हु तक ला दिन रात मधासे वनावं च्वन। वया नयेगु, न बासं च्वनेगु। हाकनं व ग्यागु नं मखु।

वंवं वंवं छथाय् थ्योंबले व गजबगु दृष्य छगू खन। व थाय् अत्यन्त हे सुनसान। तर बिचय् लावक छगू तःधगु दरबार दया च्वन। व दरबारया

छ्याखेरं व लुइका कयागु स्वां छगू बगैचा जायक ह्वया च्वंगु नं खन। वया ला मन भतिचा थाहां वल। व बाबुचा अन सरासर दरबारे दुने वना स्वःबले अन व ततसक बांलापिं अप्सराथें च्वंपिं मिसात खन। इमिसं वयात सरासर इमि मूख्यम्ह राजकुमारीयाथाय् यंका बिल। अन मिजं जातिया नामं गु हे दुगु मखु। उजोगु थासय् व मिजं वःगु खना अन च्वंपिं मिसातेसं वयात तसक स्वागत याना व वयागुया कारण न्यन।

"खः जित थ्व केबे ह्वया च्वंगु स्वां छफो माःगु निति जि थुलि दुःख सिया थन वयागु खः" धका अनयाम्ह मूख्यम मिसायात धाल।

"छाय् धन्दा काय् माल ! थ्व स्वां या रानी हे जि खः। छफो जक ला छाय्। छपिन्त जि छगू ढकी हे बिया छ्वये" धका वयात खूब सत्कार याना अनेक साःसागु भिंभिंगु चय्प्यता धासा ल्वसा तया मोय् नकल। उलिजक मखु अनयाम्ह रानीं वयात थम्ह हे पुरुष यायेगु इच्छानं प्रकट यात। पःसं बाबुचियाला स्वां नं मावको काये दत हाकन दरबारयाम्ह रानी हे वया स्त्री जूवन। वया ल्य्ताःगु ला तयेथाय् हे मदु।

पःसं बाबुचा प्यन्हु खुन्हु ति व दरबारे हे च्वना व स्वां छगू ढकी ज्वना जुजुया दरबारे थ्यंक वल। "जि वय् धुन" धका जुजुयाथाय् बिन्ति याके छ्वत। पःसं बाबुचां स्वां छपो हे ज्वना वगु खनेवं जुजु ल्य्ताया वयात सत्कार याना स्वां कया गाक्को धन इनाम बिया हःल।

थुखे महारानीपिं निम्हसितं नं मावको स्वां दसेंलि चित्त बुझे याना माली माली बले स्वां छुना ल्यु ताया च्वन।

छन्हुया दिने जेठिम्ह महारानीया तसकं मिखा स्याकल। आ जुजुया महारानी थें जाम्हेसिया मिखा स्यासेंलि लायेकेगु उपाय् यायेगु ला बाकी च्वनी मखु। देशय् दवको गुभाजु, वैद्य, झाडफुके सताः मामागु उपाय् याकल। भतिचा जक हे क्वलागु मखु। वरु झन जक हे ल्वय् चर्को जुया वगु खने दत। उगु हे बखते पःसं बाबुचा थाहां वःगु (तःमी जुया वःगु) खना सह याये

मफुंपि दरबारयाम्ह मनूंनं प:सं बाबुचित कोफायुगु बिचायाना जुजुयात विन्ति यात—

"महाराज थ्व मिखा स्यागुयात धुँयागु दुरु तया ब्यूसा तुरुन्त हे लाई", धका धाल। आ: समस्या जुल धुँयागु दुरु गन कावनेगु व हैह्म सु? जुजु थ: मन्त्री काजीपिं मुंका सल्हा यात। सकसिनं छप्वा म्हुतुं थें धाल "थ्व धुँयागु दुरु व प:सं बाबुचां जक हये फई। छको बयात हुकुम जूसा ज्यू।"

प:सं बाबुचा हाकनं जुजुयाथाय् न्ह्यने मांहात वया सता यंका थने यंकल।

"का वाबुचा जित धुँयागु दुरु मचा मदयकं हे मगात। थन महारानीया मिखा स्याका च्वन। छं न्ह्याथे याना नं कया हि। बरु उकियात माक्को खर्च जि बिई" जुजुं हुकुम जुल।

"हस् महाराज!" धका प:सं बाबुचा सरासर छ्यें ल्याहाँ वया धुँयागु दुरुयागु स्वप्न खंका च्वंच्वन। अथे छ्यों कोछुका च्वंगु खना मांम्हसिन कारण न्यन। मांम्हेसित दरबारे जूगु खँ नं फुक्क कन।

"अथे मखू बाबु! आम्थे हरेस नये मागु छु मदु। बरु छ सरासर बना छन्त न्हापा स्वां बिया ह:म्ह रानीयाथाय् हुँ। छन्त अवस्य वं ग्वाहाली याई।"

मांम्हेसिनं धा थें हाकनं व प:सं बाबुचा सरासर न्हापायाम्ह स्वांया रानीयाथाय् वना थ:त परेजूगु खँ फुक्क कन।

"छाय् घन्दा काये माल। थ्व थासं पूर्व पाखे प्यन्हुयागु लँय् वने धुंका छगू दरबार वई। व दरबारय् जिमि तता च्वना च्वंगु दु। धुँया रानी जा व हे जुया च्वन। अन हे वना धाल धासा मागु ग्वाहाली वं अवस्य याई" धका सल्हा बिया वयात अंगू छपा नं न्ह्याका छ्वल।

"थ्व अंगू अन वयन धासा धुंतसेनं छुं याय् फै मखू, जिमी तताया न विस्वास दई।"

व प:सं बाबुचा थुलि खँ न्यना अथे हे प्यन्हु प्यचा पूर्व पाखे स्वया वंवं वंवं छगू अत्यन्त हे बांलागु दरबारय् दुने वनेत स्वबले छचाखेर जत्तार जत्तारपि

धुँत वया वयात ववाप्प यायत ठीक याये धु कुगु । उगु हे वखतय् वँ थःम्ह न्ह्याना तयागु अंगू क्यना बिल । व अंगू खनेवं वयात नयेगुला छखें, धुंतसें वयात लं चीका सरासर दरबारय् दुने यंकल ।

अले अनच्वंपि कुमारीपिं वया वयात खूब सत्कार याना अनयाम्ह मूख्यम्ह रानीयाथाय् यंकल । अन नं सु छम्ह मिज धयाम्ह मदुथाय् व मिज थ्यंक वगु खना सकलें गजब जुया च्वन । उबले लाक्क पःसं बाबुचां थम्हं न्ह्याना तयागु अंगू क्यन । अंगू खनेवं फुक्क खँ थुइका बयात तच्वोकं स्वागत याना वयप्यता थाथा ल्वसा तया भ्वय् नका अनयाम्ह रानीं धाल—

"छुं हे धन्दा काये म्वा । धुंया रानी हे जि दसेंलि धुंया दुरु मतिचायागु छु खँ । का जि दुरु बिइम्ह धुँ छम्ह व मस्त निम्ह हे बिया छ्वया बी । ताजागु दुरुन्ह्याना अन हे मागु ज्या याना का" धका आश्वासन बिया वयात नं अनच्वंम्ह धुंया रानीं बिबाह यात ।

पःसं बाबुचिया ला भाग्य खोले जुल । अन नं प्यन्हू खुन्हु च्वना धुँया मचा निम्ह स्वम्ह व धुँ छम्ह ज्वना अनं सरासर दरवारय् थ्यंक वल । धुँयागु दुरु कायके छ्वम्ह पःसं बाबुचा मा धुँ छम्ह व धुँया मचात निम्ह नापं ज्वना सरासर दरबारय् द्वाहाँ वःगु खना अन च्वंपि मचूत ग्याना त्राही त्राही जुल । व ला सरासर जुजुयाथाय् वना "धुँया दुरु न्हयायेत धुँ हय् धुन महाराज ।" धका क्षिन्ति यात । जुजुनं धुं खना ग्याय् धुंकल । तर पिनें लय्तागु क्यना वयात मात्क्को धन बिया हया धुँयात छथाय् खोरे कुने यंका वहे दुरु न्हयाना महारानीया मिखाय् तया बिल । थाथें स्वन्हु प्यन्हु दुरु तयें धुँसेलि महारानीया मिखा स्याःगु छतिं हे मदयक लाया वन ।

थुखे पःसं बाबुचा नं न्हापाथें पःसंचा सिना म्यू जुइम्ह मखुत । व ला छम्ह धनाढ्यम्ह महाजन थें जुई धुन्कल । मां व काय् निम्हसिया आनन्दं दिन हनाच्वन ।

उखे जुजुया देशय् दवकोसिवे बांलागु छगू दरबार दयेकेगु मनय् वल । जुजुयागु इच्छा, धायेजक मा, पुरे जुईत छुं थाकुगु मखु । उगु वखतयापिं नां

दँदँपि सिलपकार कालिगड नायो नायोपिं स:ता दरबार दयेकेगु ग्वसा: याकल । व सिलपकारतसें नं थुजोगु दरबार दयेका बिल कि वति जोगु मेथाय् दये थाकुई थें च्वं । दरबार दय्के धुंसेलि छन्हु जुजु थ: मन्त्रीगणपिं मुंका दरबार स्वये धका दुतेंपिनें चा चा हिला स्वत ।

"थ्व दरबार अझ छु यासा बाँलाई ?" धका जुजुं थ: भारदारपिंके न्यन । इपिं मध्ये छम्ह अथे हे महिमेसिनं तुरुन्त हे विन्ति यात, "थ्व दरबारयात लोयेक थुकियागु झ्या, खापा फुक्कं हे किसियागु दन्तयागु बुत्ता किया तया बी फ:सा थ्व दरबार दकसिबे बाँलागु जुई महाराज ।"

धायेबले अ:पू धरोग्वारा त:पु । दरबार ला अझ बाँलाइगु ख:, तर उलि-मछि झ्या, खापा, लुखायात गाक्को किसियागु दन्त गन का वनेगु ! जुजुया मति धासा किसियागु दन्त हे मतसें मज्यू धयागु निर्णय यात ।

"थ्व किसिया दन्त माक्को हया बिइम्ह व हे प:सं बाबुचा जक दई । वयात हे थ्व ज्याय् छ्वया बिई माली महाराज !" धका अनच्वपिसं विन्ति यात ।

आला छुं तन्ता दई मखुत धका याउँक च्वना नया च्वंम्ह प:सं बाबुचित छन्हु माहीत वया स:ता यंका जुजुयाथाय् न्ह्योने थने यंकल । जुजु वयात यंका थम्हं दयेकेबियागु न्हुगु दरबार क्यने यंकल ।

"थ्व दरबार बाँलाला बाबुचा ?"

"बाँला महाराज ! थुलि जोगु दरबार गनं हे दै मखु महाराज ।"

"आ: थुकियात छु या:सा अझ बाँलाई ले ?"

"व ला जि मस्यू महाराज ।"

"छं मस्यूला ? का थ्व दरबारयात माक्को झ्या, खापा, लुखा दक्को किसियागु दन्तयागु दयेका तयेमाल । आ छं थुकियात माक्को किसियागु दन्त कयाहयेमाल । छन्त माक्को दां बिई । मफु सा छंगु जिऊ, बन सरकार जुई" जुजुं हुकुम जुल ।

प:सं बाबुचिया हाकनं ख्वा ख्युं कल। जुजुयाथाय् न्ह्योने ला "ज्यू महाराज।" धया वल। छ्यूं वया चिनम्ह खा: थें भुगलुं च्वंच्वन। माम्हसिनं उकियागु कारण सिसेंलि वयात हाकनं स्वांया महारानीयाकेनतु ग्वाहाली काहुँ धका छ्वत। प:सं बाबुचा माम्हसिनं धाथें हाकनं व हे स्वांया रानीया थाय् थ्यंका थत जुक्को खँ फुक्कं कन।

"छाय् धन्दा कया बिज्याय् माल। थन प्यन्हु प्यचा वनेमा:गु लँय् पच्छिम पाखे छगू विशालगू दरबार छगू दु। अन जिमी मेम्ह तता च्वंच्वंगु दु। अन हे वनां फुक्कं खँ ल्हाना बिज्याहुँ।" धका स्वां या रानी बयात हाकनं अंगू छपा न्ह्याका थ:म्ह ततायाथाय् छ्वत।

व हे अंगू न्ह्याना प:सं बाबुचा पच्छिम पाखे स्वया वंवं वंवं प्यन्हु प्यचा वितये जुसेंलि छगू त:धंगु दरबार खने दयावल। व दरबारय् लुखाय् जक छु थ्यन भयंकरपि किसित वया गुलिसिनं च्वयत सन, जुलिसिन स्वं तुया कायथें सन। तर प:सं बाबुचालाा ग्याम्ह मखू। तुरुन्त हे व थम्ह न्ह्याना तयागु अंगू इमित क्यना ब्यूबले किसितसें ला वयात झन माने याना किसितयेगु झो जवं खवं च्वना वयात स्वागतयात।

अथे जुसेंलि प:सं बाबुचा सरासर वना व हे रानीयाथाय् न्ह्योने थ्यंका व न्ह्याना त:गु अंगू क्यन। अंगू खँसेंलि किसिया रानीं फुक्क खँ सीका वयात भारीं स्वागत सत्कार याना धाल, "का छपिन्त माक्को किसिया दन्त जिं बियां छोयेगु जुल। निपु प्यपु जक मखु किसि छम्हसिनं कोबिया यंके फक्को हे दन्त बिया छ्वय्" धका धया हाकनं व किसिया रानीं व प:सं बाबुचा खना मोहित जुया थ:म्ह हे पुरुष वयात यात। निन्हु खुन्हु व हे रानीयाथाय् च्वना सुखं दिन वितय् याना छन्हु दन्त किसि छम्हेसिनं क्वबिइ फक्को क्वबिईका सरासर दरबारय् थ्यंक बल।

दरबारय् ला हलचल हे मचय् जुल। निपुप्यपु दन्त जक मखु छम्ह जता रम्ह किसि छम्हसिनं क्वबीका दन्त ह:गु खना सकलें तस्बीर जुया च्वन। जुजु नं खुसि जुया व किसी दन्त ह:गु लागी माक्को धन पुरस्कार बिया हल।

ब किसि दन्तयागु अत्यन्त बां बां लागु बुत्ता किईका झ्या, खापा, लुखा भाक्को दयेके बिया जुजुयागु न्हुगु दरबारय् थाय् थासे छुना ब्यूबले जुजुया दरबार बांलागु खँल्हाना ब्यागु मखुत।

झ्या, खापा फुक्क छुई सिधय्का तयार जुसेंलि छन्हु जुजु थः भाइ भारदारपिं फुक्क मुंका व हे दरबारय् च्वंवल। छुँ दिन वितय् जुसेंलि छन्हु हाकन थः भाइ भारदारपिं सकलें मुंका न्यन "आ ला दरबारय् सकतां पुरे जुया बांलात मखा ? आः नं छुँ याय् मानी ला कि ?"

जुजुयागु थ्व प्रश्न न्यना अथे हे पःसं बाबुचायागु पुरुषार्थ खना महीम्ह छम्ह भारदार धाल। वया ल्या ज्या पःसं बाबुचित थाकु थाकुगू ज्या ज्वंका स्यायेगु खनि।

"महाराज ! थ्वजोगु दरबार ला गन हे दइथें मच्वं। थुकियागु बांलागु वर्णन याना साध्य मजू। आ थजोगु दरबारयात लुखाय् पाले पहरा तय्त म्यापिं हे सिंह निम्ह जवों खवों तया बिई दत धासा तस्सकं हे बांलाई" धका विन्ति यात।

जुजुया मत्ती नं थ्व खँ ला धाथें खःगु धागुथें जूवन। तर म्वापिं सिंह निम्ह हया बिइम्ह सु ? थुकियागु लिसः अन सुनानं बीइमछाल। उगुहे बखतय् छम्ह भारदार नोंवात—

"म्वाह्म सिंह हये फुम्ह व हे पःसं बाबुचा जुई। मेपिसं हय् फई मखू महाराज ! वयात हे सःता हुकुम जुई माल" धका खँ न्ह्यथन। जुजुनं थ्व खँ ठीक ज्वी धका बिचा याना पःसं बाबुचित हाकन माहाँत छ्वया सतके छ्वत।

पःसं बाबुचिया "आ ला जुजुं दुःख बिई मखुत" धका च्वंगु ला गन ज्वू हाकनं जुजुया न्ह्योने थने यंकल।

"आः दरबार गय् च्वं ले बाबुचा ?" जुजु न्यन।

"दरबार ला इन्द्र महाराजयागु दरबार थें च्वं महाराज।"

"आ छुयाय् मानी ले थुके ?"

"मस्यू महाराज व ला जि धाये मफु ।"

"का स्व बाबुचा ! थजोगु दरबारय् लुखाय् जवं खवं म्वाह्म सिंह छह्म छम्ह तये द:सा गुलि बांलाई ख:ला ?"

प:सं बाबुचिया फसाद जुल । न्ह्याथेनुसां "बांलाई ख: महाराज !" धका बिन्ति यात ।

"का सा हुँ, गथे माल अथे थाना म्वाह्म सिंह निह्म थन तये हि छन्त माक्को धन बिई" हुकुम जुल ।

हाकनं प:सं बाबुचिया ख्वा: च: मकन । मान्हसिनं खँ फुक्क न्यना धाल, "का हुँ न्हापायाह्म स्वां या रानीयाथाय् वना मागु खँ कँ । वं छन्त मा:गु ग्वाहाली याई ।"

अथे धासेंलि प:सं बाबुचा व हे स्वां या रानीयाथाय् वना वयात जूगु खँ दक्को कन ।

"उलिखय् ला छंपि दिक्क जुया बिज्यानागु ? थनं प्यन्हु प्यचा दक्षिण पाखे वनेबले दरबार छगू खनी । अन दरबारे जिमि हाकनं मेह्म हे तता च्वना च्वंगु दु । व ला सिंहया रानी ख: । वयात वना धासा वं मा:गु ग्वाहाली याई" थुलि सल्हा बिया वयात बांलागु अंगू छपा ल्हाती न्ह्याका छ्वत ।

प:सं बाबुचा व अंगू ल्हाती न्ह्याना सरासर वंवं वंवं प्यन्हु प्यचा वंसेंलि छगू दरबार खने दयावल । दरबारय् लुखाय् थ्यनेवं जतार जतारपि सिंहत वया वयात झम्ते याना नयेत ठीक जुल । उबले लाक्क व न्ह्याना त:गु अंगू झिमिसं खने दय्‌क संका वयन । अंगू जक खनेवं सिंहत सकलें जवं खवं च्वना दथ्वी लँ त्वता बिल ? प:सं बाबुचा सरासर वना सिंहया रानी याथाय् अंगू क्यना जुक्को खँ फुक्कं कन ।

"छु धन्दा कया बिज्याय् म्वा ! जि ध्वाखा पिवा तयेत लोपि सिंह निम्ह बिया छ्वये । बरु थन निन्हु प्यन्हु च्वना जिगु छें चोख: याना बिज्याहुँ"

थाल । सिहया रानी ला व प:सं बाबुचा खना मोहित जुया बयात थम्ह हे पुरुष नाला अन भारी नवसां चयप्यता धासा ल्वसा तया म्वय् नका ध्वाखापिवा यायेत लोपि भयंकर भयंकरपि सिह निम्ह बयात ल: ल्हाना बिया छ्वयया हल ।

सिह निम्ह थ: नापंतु ब्वना प:सं बाबुचा सरासर जुजुया दरबारय् थ्यंक वन । जतार जतारपि सिह निम्ह यंका जुजुया न्हूगु दरबारय् जवं खवं ध्वाखा-पिवा याना तया बिल । म्वापि सिह थगू दरबारय् ध्वाखापिवा याये दसेंलि जुजु प:सं बाबुचा खना लय् ताया बयात यक्को हे सम्पत्ति इनाम बिया छ्वत ।

छुं दिन बितये जुया वँसेंलि छन्हु दिने "थ्व म्वापि सिह ह:पि गय् च्वं छको स्वयेमाल" धका जुजु दरबारं ववाहाँ वया तीजक दरबारयागु मूल ध्वाखा चायेका पिने जकं वये लाल सिहतसें बयात झम्ते याना तुरुन्त हे स्याना बिल । थुगुकथं जुजुया प्राण वँसेंलि अन दरबारे त:धंगु बिलाप जूल । सिहया न्ह्योने सु वने छागु मखु । तापाकनसे सिह हा:गु स: ताइबले म्वाथे च्वंगु किमि सिइथें च्वं ।

"आ: छुयायेगु ? सुयात जुजु याये हये ?" धयागु सल्हा जूबले सकसिनं छप्वा म्हुतुं धाये थें "व हे प:सं बाबुचित जुजु नाले माली" धयागु खँ ववोछित । अथे जुसेंलि इमिसं हाकनं प:सं बाबुचित दरबारय् सतके छ्वत ।

प:सं बाबुचा दरबारय् थ्यंक वयूवं सिहतसें झन न्ह्यचप्यो संका सत्कार यात । व दरबारय् दुने थ्यनेवं सकसिनं "थनयाम्ह जुजु मन्त । उकिं छ हे थनयाम्ह जुजु जुई माल" धका आग्रह यात । प:सं बाबुचां थ्व खयँ लय् ताता स्वीकृति बिल ।

आ: छु मानी ! अन च्वंपि रानीतसें बयात जुजु धका माने यात । हाकनं प:सं बाबुचिया न्हापांयापि रानी दयेका त:पि प्यम्ह तताकेहेंपिन्त नं अन हे दरबारय् सःता लसकुस याना दुकाल । थ: मांयात नं अन हे दरबारय् तये ह्या राजमाता याना भारी सुखं आनन्दं दिन हना च्वन ।

उलिन्निया ब्राखं थुलि
धौ फिगु कुलि
खाख ता:हाकगुलि
आपा चुया च्वने म्वाले पुलि

३. सीकाबूयागु ल्वापु

छगू देशय् बुलाचा धयाम्ह ज्यापु दाजु छम्ह दु । व ज्यापुया मेपि सुं हे दूगु मखुनि । दया च्वन कलाम्ह छम्ह जक । कलाम्हेसिया कोसया नामं पुलांगु पिला सन्दुक छग व गोंग: छम्ह जक बिया ह:गु दया च्वन । निम्हतिपूनं न्हिथं बुं वनिगु । न्हिच्छि बुई दु:ख सिया भुयू च्वति हायेका ल्याहाँ वया निम्ह तिपूया दु:खं दिन हना नयाच्वन ।

मोहनियागु ई बल । सकसियाँ झ: झ: धाय्क पुना थाय् थासय् देके वनि, बाँ स्या: वनी । बाँ स्याना हया सीकाबू याना म्वय् नई । इमि दत्तनं फुत्तनं गोंग: छम्ह लहिना त:गू दु । व हे गोंग: स्याना पुजा वना मोहनि माने याय्गु निम्हतिपू नं बिचा यात ।

"का छँ थ्व गोंग: यंका द्योयाथाय् स्याना मागु जोरजाम याना च्वँ । जि भिन्चा छम्हनं धया वये । मोहनियात मा:गु भति सति समे, म्वय् ज्वलं न न्याना वये" धया बुला दाजु सरासर प्याहाँ वना भिन्चामेसिथाय् छ्यें वना खापा घ्वारा घ्वारा यावन ।

"कुने सुSSS" धका भिन्चाम्ह ज्याल कोसोवल । पाजुम्ह खना "ओहो पाजु आपुलख झाल" धका भिन्चाम्ह धाल । पाजुम्ह वय्‌व काचा काचा खापा खना तले यका सुकुली फेतुका काना काचा बजा छन्विल नि थना सोथ्या न्ह्योने तया बिल । पाजुमेसिया बजा त्वं त्वं "खं ला कन्हे मवसे मज्यू ।

जोरजाम याना तयागु सिति वनी" धका च्वयेका अन छ्यें पिहाँ वया बजारे पुजा ज्वलं, म्वय् ज्वलं न्याना छ्यें वन ।

कन्हेखुनु स्याको ट्याको जुल । बुला दाजुया कलाया न्हापां दनां छ्यें छखा बं थिला नी चो याना कल: दयेका छखें कल: ज्वना छखें गोंग: धय्पुना देवें वन । द्योयाथाय् गोंग: स्याना ल्याहाँ वबले बालाक हे द्यो तुईधुंकल । निम्ह तिपूया मिले जुया पूजा प्रसाद कया साकक म्वय् ज्वलं घासा, लोसा, थ्वबचा दय्का ठीक यायना च्वंच्वन । म्वय् (नखटचा:) स:ता त:म्ह भिन्चा धासा थ्येंक मवनि । नाप नये धका इपि निम्ह पिया: च्वन । ई वितय् जुसेंलि निम्हसियां नये मास्ति वया प्वाथय् सितार थाये धुंकल ।

"अथे मखु मिसा ! झी निम्हसिया नि नयां च्वने माली का । प्वा लडचाना वये धुंकल । गुबय्त पिया च्वनेगु । न्हापांनतु हे सीकाथ्व याना सिघयेका छ्वय् माल" धका बुलाचां धाल । भातम्हं धाथेंनतु म्वे ब्व लाया भातम्ह फ्येतुइकल । न्हापां सीकाथ्व ल:ल्हायेगु चलन दु: । भातम्हेसित गोंग:यागु पपू छपू ल:ल्हाना बिइत ठीक यात । थ:त पपू छपू जक बिई त्यंगु खनां भातम्हं धाल—

"गथे मिसा ! जित मू सी पपू छपू जक बीगुला ? मू सी छ्यों बीमागु खे: नि ।"

"आमथे गथे ज्वी ! मू सी छन्त बीमखु । छाय् धासा गोंग: ला जि कोस: हया तयाम्ह ।"

"अथें मू सी मिसातसें नये हे मथ्या । मिजंतसें नं दकले थकालिमेसिनं जक मू सी नई ।"

"मखू..........थ्व मू सी जि हे नयेगु । थ्व गोंग: जित कोस: बिया ह:गु । मू सी ला जि हे नयेगु, जि हे काय्मा ।"

"अथे जूसा मिसा जि मू सी मदय्क म्वय् हे नयेगु मखु" भातम्हं नं गर्जे जुल ।

थुगु हे कथं मू सी सुनां नइगु धयागु खँय् निम्ह तिपूया म्वय् नयेगु थासय् लोय् नि जुया च्वन । अथे जुसेंलि मातम्ह् छगू उपाय तल "आ: थथे ल्वाना च्वनां न छ त्याई न जि त्याई ! आ: झीपिं निम्हं सुम्क म्हुतु प्वा तिना च्वनेगु । न्हापां सुनां नोंवाई वयात मू सी दई मखु । अथे ज्यू ला ?"

थ्व खँय् कलाम्हेसिया नं सहमत जुल ।

"अथे जुसा कुने नसे खापा तिना खवो गोया झी थन तले नोंमवासे च्वनाच्वनेगु ।"

धाथे कुनेनसे खापा ग्वया तले निम्ह तिपूनं नोंमवासे सुम्क च्वंच्वन ।

धौंछि जाल । निधौ जाल । अथे जुजुं वया नखत्या: स:ता तम्ह भिचाम्ह नं थ्यंक: वल । भिन्चामेसिया साबक म्वय् नये धका आशा याना कुने खापा ध्वारा घ्वारा यायां "यो पाजु ! यो मलेजु ।" धका स:ता च्वन । तले पाजुया नं मलेजुया नं म्हुतुप्वा चायेके मजिया च्वन । तको मछि खापा घ्वारा घ्वारा यागु खनां ज:ला ख:लातसें स्वया हल ।

"न्हाच तकं निम्हं हास: दुपिं छाये स्व भव:गु जुई ! का बाबुया थ्व ववें कया खव: चायका थाहाँ वना स्व:" धका छम्ह ज:लामेसिनं ववें छपू धांछ्वया बिल ।

भिचामेसिनं खापा चायका "यो पाजु ! यो मलेजु" धका स:ता थाहाँ वन । सुनानं 'हँ' मधागुलिं तले बेंगले थ्यंक थाहाँ वन । बेंगले थ्यंसेलि व जा गजब ताल । भ्वे ब्व नं झो छुना त:गु दु । सी कायेगु नं ठीक याना त:गु दु । तर निम्हसिनं नोमवा ।

'यो पाजु ! यो मलेजु' धका सतुलिसे इपिं निम्हं झन सीम्ह थें च्वना च्वन । भिन्चामेसिया गथेखेसे च्वना "यो पाजु धया ! यो मलेजु धया" धाधां म्हे गेरे गेरे याना च्वन । म्हे गेरे गेरे यासेंलि झन इपिं सीपिं थें ग्वारातुला वयन । नों वागुहेमखु ।

ताउ:त सता नं म्हय् गेरे गेरे यानानं नोंमवासेलि "पाजु मलेजु सित हे ज्वी" धका भिन्चाम्ह खोया हल । अथे खोस: न्यना ज:ला ख:ला सकसियां

अदभुत चाल। "छु जुल थें" धका सकलें अन बँगले वथा स्व:वल। इपिं तिम्हं सीपिंथे च्वना नोवागु मखुगुलि "का थिपिं थन तय् मजिल कोत यंके माल" धका सकसिनं धाल। अले कुने छचली सोत्रँ थिला बिब ह्वला इपिं भात नं कला नं ल: ल: याना गोतुइके हल।

"का आ गुथियार त नं धाय्के छ्वय् माल" धका गुथियारत नं सतके छ्वत। गुथियार त नं ध्यंक वयाव च्वन।

थुखे थलाय् कोलाय् नं याना तय् माली धका छम्ह ज्यापू दाजुयात अन्हे यात। ज्यापू दाजुं नं उखे पालं खुया त:थाय् दुने वना न्हापां मिजंम्हेसित, म्हेच्वंगु लं सुरुवा त्वका मामाकथं थलाय् कोलाय् सिधय्कल। अय्नं व नोवागु मखु। अनं लिपा कलाम्हेसित थलाय् कोलाय् याय्त हाकु पतासी साला त्वकेत स्वत।

"बि शिइमत्ये" धका नोवाय म्वाके धका म्हुतु प्वा तिना च्वंम्ह मिसा ञोके जुया हाला हल। मिसा उलिजक नोवायव मातम्हं जुरुमुरु दना धाल— "फँस: या सकसिनं नं। जिमि न्हाच म्वय् नये त्यनाबले मूसी धयागु मिजंनं जक नय् दें थुकि: बाजि जूगु ख:। न्हापा नोवाम्ह बूगु हे थहरे जुई धका जिमिसं नो मवासे च्वंच्वनागु ख:।" मातम्ह नोवासेंलि कलाम्हेसिनं "जि बुत" धाधां पतासि धय्सुना दना वल।

"का म्वाल, मूसी धयागु मिजंमेसित नयगु ख:। हाला च्वने म्वाल, तले वना ञो छु हुँ" धाधां ज:ला ख:ला मूवपिं सकलें थ:थ:गु छयें तुं वन।

थुखे मिन्चामेसिया नं प्वाथे सितार थाय् धुंकुगु जुया "आतिनी म्वय् नय् दत्त" धका तले थाहाँ वन। बुला दाजुया सातक मूसी कया म्वय् नल। वया मूसी नये-कलाम्हेसिया गोंगयागु छयो नयेमखंगुलि म्वय् नयाथें मच्व। वया मूसी नये-मखंग् तँ जा दहे दनी।

कन्हेखुनु कलामेसिया थ:छ्यें नं नखत्या सतके हल। "का थौं नखत्या सतके ह:गु। म्हचाय्मचा नं जिलाज नं न्हापनं ञासं धया ह:गु" धका सत:वम्ह ह:गु।

ज्यापू दाजु वन । बुला दाजुया कलाया ला "थौं थ:छ्यें वना वे हे मखुत । जिगु कोस:यागु मूसी जिहे नये मदुगु छ्यें नं जि च्वनिला ।" धका फन फन तं पिकया थ:गु कोस: बिया ह्या तगु सनू छग नं ज्वंका वनेगु ग्वसा ग्वया सनू ज्वंका यंकेत ज्यामि मा:वन । उगू हे बखतय् लाक्क बुला दाजु सनू दुने वना सुम्क च्वंच्वन ।

कलामेसिया ज्यामि निम्ह माला ह्या सनू कब्वीका भातमेसिके न्यं हे मन्यंसे थ:छ्यें पाखे लँ लिना वन । थ:छ्यें थ्यंका मां बौयात "भागि याय्" धाय् हे मफु खोय् मास्ति वल ।

"नकतिनी वया ला मं" धका मामं छु धाल, व ला सुकुं सुकुं स्वल । व खोगु खना मां बौपिसं अद्‌भूत ताया "छाय् मं छु जुल ?" धका न्यन । गुबेत तक वं छुं हे धाये मफू । लिपा "जित कोस:बिया छ्व:म्ह गोंगयागु मू छ्यो वं नल । आजि व छ्यें वने हे मखु" धका हिकु हिकु लल खो:खना स:याना धाल । माम्हेसिन "ई गोंगयागु छ्यो धयागु मिजंतय्सं नैगु ख:" धका धाबले व झं तसकं खोल । अले माम्हेसिया नं नुग: मछिना "म्वाल का म्वाल आ: वने मखुसा म्वाल । नु तले नु" धका हेकल ।

उबले सनू नं थ्यंके हल । सनू दिकेसाथं भातम्ह स्वाराक्क सनू पुसा चायेका प्याहाँ वल । बुला दाजु सनूखं प्याहाँ वगु खना मां बौपिनि खोय् ला न्हिलेला जुल । कलाम्हेसिनं "ध्वगिम्ह:" धाधां स्वारामारां तले थाहाँ वन ।

उलिबिया बाखं थुलि !

आबार फोगु कुलि ।

४. आकाशय् द्योग: दिनगु

छगू ईलय् छम्ह सिक:मि दाजु दया च्वन । वया जहान परिवारया नामं सुं हे दुगु मखु; याक: म्हचाय् छम्ह जक दु । सिक:मि धासा नामीम्ह हे जुया

च्वन । न्हि न्हि जुजुया दरबारय् वना न्हि-ज्याला कया ल्याहाँ वइगु । थुगु हे कथं थः व म्हायम्ययागु लहाः व म्हुतु चूलाका च्वन ।

म्हायम्ह बथाधिक जुल । ज्ञान बुद्धि नं दयावल । उथाय् लायक हे म्हायम्हेसिनं "ओ अबु, जित सल छम्ह न्याना ब्यु" धका धाईगु जुया वल ।

"सल छ्याय्त मँ छंत ? सल लहिना तयेत धेवा खर्चं यय्को माः । घायँ् नके माल । थीसं मफुगु ज्या याना छ्याये" धका निदं स्वदँ तक म्हयायम न्ह्याको हे हासां वं सल न्याना मब्यू । निदँ स्वदँ अथें बितय् जुसेंलि म्हायम्हं झन तीवः याना हल । आखिरय् बौम्हसिनं "का ज्यू का" धका धया तसंक हे बांलाम हिसिचा दुम्ह मिजंम्ह सल छम्ह न्याना बिल ।

म्हयाय्मसिनं व सल जुजुया सल थ्योया तःथाय् वया नयेतुंना यागे यंकीगु जुया च्वन । न्हिथं जुजुया सल वथां नाप व म्हयायम्हेसिया सलक-ज्याना तःगुलि जुजुया सल नापं तुं संभोग जुया निम्ह स्वम्ह सलतय् मचा बुल । सलतय् मस्त बुइसाथ हे न्यासे वने फु । व म्हयाय्मेसिनं वया सलया पाखें बूपिं मस्त धका स्वम्ह प्यम्ह सलत थथाय् छेयें तुं यंका तल ।

जुजुया सल थ्योवालसें नकलिनि बूपिं सलया मस्त व सिःकमिया म्हयायूनं ल्याना यंकल धका जुजुयात कना बिल । थ्व खँ न्यना जुजुया मनय् तँ पिकया अनं दरबारे ज्या वया च्वंम्ह सिकःमि नायोयात सःता धाल, "गये नायो । छिमि म्हयायूनं थन दरबारय् लबेलाच्वंपिं सलतय् मचात ल्याना यंकल धागु न्यना । का याकनं छोया हि" धका हुकुम बिलं ।

सिकःमि छ्यें ल्याहाँ वयूवं म्हयायम्हसित सःता हयकल "छं जुजुया सलया मस्त ल्याना हयागु का मखुला ? खः सा तयातय् मत्य । कन्हे हे लित बी यंकी ।"

म्हायम्हला ग्याम्ह मखु । मचा सां वयाके ज्ञान बुद्धि दुम्ह हे जुया च्वन ।

"थ्व सलया मस्त थीसँ छाय् लित बीगु ! थपिं ला थीम्ह हे सल मः । लित बीयंके मागु मदु ।" धका म्हयायू नं धाल ।

कन्हेखुनु सिकमि नायो दरबारय् ज्या वंबले जुजुं न्ह्योने सःता वयात थारा नुंक हक्का, "आम सल कन्हे हे लित बीके हिं" धका बोबिल। जुजु अथे हतुमत्तू हकुगुलि सिकःमिं नायो नं म्ह्याय्मसिनं खं स्यना हःथें "ध्व सलया मस्त बोम्हेसियाम जुई कि माम्हेसियाम जुई थुकिया निर्णय याये माल छाय्धासा सलतय् बोम्ह ला जि न्याना बिया तयाम सल जुया च्वन" धका लिसः बिल।

"अथे जूसा ध्व खँ सभाय् हे निर्णय याय् माली" धका जुजुं अन च्वंपिं काजी भारदारतय्त थःथाय् सःतल। सभाय् नं ध्व खंय् छलफल जुया "मचात न्हापां बोयाम्ह हे जुई" धका सभा नोंवात।

सभां अथे धागुलि सिकःमि नायोया मचा मनय् स्वा हल। सल लित बी मयंकू। सभां अथे धासा नं जुजुया मनय् धौ-बजी वा। अथे जुया जुजुं थः मन्त्री याकचित सःता धाल---

"छु याना-झीसं ध्व सल लित काये माली ?"

मन्त्री नं ध्वैंत ज्यान पाये मागु ज्या याके बीगु, व ज्या याये मफतधास वयागु ज्यान कायेगू अले सल नं लित कायेगु ख्याचो तयेगु मत्ती तया धाल---

"अथे जुसा महाराज ! वयात दुरु मनम मोचा छम्ह हया ब्यु धका धया बिज्याहुँ अथे जुसा जक वयागु ज्यान वनी।"

जुजुं सिकःमि नायोयात सःता "छिमिसं सल फुकं काये त्यन। उकिया लागि दुरु मनःम्ह मोचा छम्ह हया ब्यू मखुसा छंगु ज्यू धन सरकार जुई। वरु ध्व ज्यायात मावको धन छन्त बीगु जुल।" जुजुं हुकुम जुल।

आ दुरु मनःम मोचा गन काः वनेगु। सिकःमि नायोयात क्वालूख लुना थें जुल। धाईगुला दुः दुरुयात भो पासा। व सिकःमि नायो ला ख्वाः स्युंक तया छें ल्याहां वया छथाय् कुने च्वंच्वन। म्ह्याय्मेसिन खनेवं वया दुःख तागु कारण फुक्कं न्यन। बोम्हिसनं जुजुं अन्हेयाना हःगु दरबारय् जूगु खं फुक्कं म्ह्याय्मेसित कना "वरु आम सल हे लित बी यंकी" धका बोबिल।

"बाया धासा न्ह्याबलें सल लित बीयंकी धाइगु। झीम्ह सल गथे लित बिईगु। बरु आम दुरु मन:म मोचा जि कया बिई। आम मोचा झीथाय् देशय् मदु मेथाय् का वनेत झिदो दां नि जुजुयाके फ्वना हिं" धका म्ह्याय्मं धाल।

धाथें सिक:मि दाजुं जुजुयाथाय् वना "दुरु मन:पि मोचा थन दइगु मखु मा: वने मानि, उकि झिदो दां नि बिया बिज्याहुं" धका विन्ति यात। जुजुं न वयात् झिदो दां बिया हल। सिक:मि दाजुया व दां पो ज्वना सरासर छ्यें वया म्हयाय्मेसिथाय् न्ह्योने तया बिल।

"बायात आ खर्च यायेत मावको दां आमके लिका मेगु दां ढुकुटी स्व:थना तये यंकी" धका धाल।

"बाया ज्या वनेथाय् गन मोचा ध्वका त:गु मदुला ?" म्हयाय्मं न्यन।

"मोचिया मचा ध्वका त:गु ला जि त:थाय् मछि खनागु दु।"

"अथे जूसा जित नकतिनि ध्वका त:पि प्यम्ह न्याम्ह मोचिया मस्त हया ब्यू" म्ह्याय्सं धाल।

सिक:मि नायो नं कन्हेखुनु हे मोचिया मस्त न्याम्ह हया न्ह्योने तया बिल। अले म्ह्याय्मसिन छु याईगु जुया च्वन धासा व मोचिया मस्त न्ह्योने तईगु, दुरु नं न्ह्योने तइगु। मोचिया दुरु त्वनेत न्ह्योने वल कि त्वाथय् कि त्वाथय् दाया छ्वइगु जुया च्वन। थुगु हे कथं म्ह्याय् मेसिनं व मोचातयत तालिम याना यंकल। लिपा जूबले व मोचात थुलि तालिम जुल कि दुरु जक खनेवं तिति न्हुया बिस्युं वनिपि जुया बल। दुरु थिइगुला गन ! अझ लिपा जुजु दुरु जक नां काय् व हे बिस्यूं वनिपि नं जुया बल।

"दुरु मन:पि मोचात प्यन्हु न्यान्हुं थ्यंक वंगु जुल। लँ खर्च मगागुलि मेगु न्यादो दां कया हिं" धका बोम्हेसित दरबारय् छ्वत। सिक:मि नायो नं वना दां कया हल। व दां नं ढुकुटी स्वथन।

प्यन्हु दसेंलि व दुरु मन:पि मोचात प्यम्ह ज्वना जुजुयाथाय् दरबारय् वना "महाराज ! दुरु मन:पि मोचात थ्वंपि थिपि हे ख: का" धका न्ह्योने

तथा बिल । आः घा जक धागु मरे च्वना नं मजिल । खः मखु परीक्षा याना स्वये माल । जुजु मन्त्री व मेपि सःता न्ह्योने तया, "का थ्व मौचातसें दुरु त्वंला मत्वंला स्वयेल दुरु कया हिं" धका हुकुम जुल । जुजु दुरु जक नां काल मौचात तिं तिं न्हुया बिस्यूं वनेत संबले ज्वना च्वं पिन्त हे फसाद जुल । भु छपाते दुरु तया मौचातय् न्ह्योने जक तया बीलात मौचात ला तिं तिं न्हुया कय् कय् पुया बिस्यूं वनेत सना कायेल यात । अन स्वयाच्वंपि जुजु, मन्त्री व मेपि आश्चर्य ताल । "अहो दुरु मनःपि मौचात नं दुगु खनिका" धका मनय् च्वना मन्त्रीया नं म्हुतु प्वा तित ।

हाकनं जुजुं मन्त्रीयात सःता सल्हा यात, "थुमित गुकथं काय् ल यायेगु" धयागु इमिगु मुख्य ग्वसाः जुया च्वन ।

"अथे मखु महाराज ! आ थ्व सिकःमि नायोयात धंपयागु आकार बगु धंप आपाय् गोगु हे फसि छगः कया हि धका हुकुम जुई माल" मन्त्री धाल । हाकनं सिकःमि नायोयात ज्वके छ्वया हुकुम जुल "का नायो, ठीक धंपःथेंजागु हाकनं धंपपाय् गोगु फसि छगः कया हि, वरु छन्त लगय् जुक्को खर्च कया यंकि । मखुसा छंगु ज्यू धन सरकार यागु जुई ।"

जुजुयागु थ्व हुकुम न्यना मन दिक्क जुईका छ्यें ल्याहाँ वया भुग्लुं च्वंच्वन । म्ह्याय् म वया कुतुकुला न्यसेलि वयात फुक्क खँ कना "आम सल हे लित बीयकी धयागु मखुला छन्त" धका म्ह्याय् मेसित हक्कल ।

"उलिखय् नं बाया धन्दा कया च्वने माः ला ? धंपयागु आकार वःगु फसि जि कया बी । वरु फसि थन मदु धका धया झिदो दां नि कया हिं" धाल ।

सिकःमि नायो हाकनं दरबारय् वना दां कया हल । थःत माक्को कया बाकि दां ढुकुटी स्वथना तल ।

थुखे म्ह्याय् मसिन भिंगु फसि पु निपु स्वपु कायेके छ्वया थःगु छयेंया ल्यूने क्यबचायतु पिना तल । छुं दिन वंसेलि फसिमा बुया वल । चिकिचा गोगु

फसिचा त नं सया वल। फसि चिगोगु अवस्थातिनिबले व फसिचा बायागु धप दुने स्वथना फसि तगो जुईके बिल।

ला बिले जुया वसेंलि धप दुने फसि जाया वल। व फसि धंपयागू आकार कया दुने जाया वल। धपयू दुने फसि गो जायूव धप तछयाना स्वबले ठीक धप आकारयागु फसि जुया च्वन। व फसिचा मध्ये दको बांलागु छगः ल्यया बोम्हेसित "जुजुयाथाय् यंका न्ह्योने तया ब्यू" धका बिया छ्वत।

दरबारय् जुजु, मन्त्री सकलें भाइ भारदारतय्गु न्ह्योने फसि तया ब्यूबले सकलें आश्चर्य जुया तारीफ मयासें च्वने मफुत। मन्त्रीया नं जुजूया नं नुगः धासा हीइसे च्वंका च्वन। जुजु हाकनं मन्त्रीयात छथाय् यंका "आ मेगु छु ज्या याकुसा इमित झीसं लाय् फई ?" धका सल्हा यात।

मन्त्री खूब बिचायाना धाल, "अथे मखु महाराज, जिमिसं धयाथें आकाशय् द्योगः छगः दना ब्यु धका अऱ्हे याना बिज्याहुँ महाराज।" धका मन्त्री न्हाय्पने स्वां पुल। मेगु सकतां यायेफःसां द्योग दने सुनानं फईमखु अलेतिनि व सिकःमियागु तमासा प्याहाँ वई धयागु मन्त्रीयागु ख्वसाः जुया च्वन।

"आ तिनि थुपि लाइगु" धका मत्ती तया जुजु सिकःमि सतके छ्वया "आकाशय् थनथाय् लाक्क द्योगः छगः दना ब्यु मखुसा छन्त बांलाइमखु न्हि" धका हुकुम जुल। मेगू सकतां याये फई आकाशे द्योगः सुनानं दने फैमखु "आ जिपि फुत का" धका छ्ये वया व सिकःमि दाजु भोसुना च्वंच्वन। म्ह्याय् मेसिनं न्यंसेलि तिनि फुक्क खँ वयात कना "जि धयाथें वरु सल हे लित बी मयंकू आ फुत मखुला!" धका साप हे बोबिल।

"ब्रा न धासा न्ह्याबलें न सल लित बी यंकी धाइगु। आम आकाशे द्योगः ज्या जि याना बी। बरु द्योगः दने सःपि सिकःमि दकःमि झट्ट दइगु मखु, तापाक्क हे परदेशय् वना ब्वना हये मानि। उकि मागु खर्च नीदो दां नि न्हापां कया हि। गन दनेगु उथाय् लाक्क चा, अःपा, सि न ठीक याना ति। लँ खर्च नीदो दां नं कया हयेगु" धका म्ह्याय्म खँस्यन।

म्ह्याय् मसिनं स्यना छोथें जुजुयाथाय् वना खँ धया नीदो दां नं छ्यें ज्वना वल । थुगुसि नं खर्च यायेत माक्को क्वकया बाकि दां ढुकुटी सोथंके बिल । आ सिक:मि नायो नं बौमिम्ह मखुत । त:मिम्ह जुया ढुकु जाय् धुंकल । ज्या याना नं नये म्वाल ।

"का, बा ज्या वनेथाय् गन कय्‌मैचिया मस्त लहिना त:गु दै । दुसा जित नकतिनि थ्वपिं कय्‌मैचिया मस्त निजो स्वजो ह्या ब्यू, मेगु खँ जि याय् ।"

कय्‌मैचिया मस्त निजो स्वजो ह्येत छुं थाकुगु मखु । बौम्हसिनं कन्हेखुनु हे थ: ज्या वनेथाय् च्वंपिं म्हस्यूपिं छम्हेसित धया बन जंगले पाखे कय्‌मैचिया मस्त च्याजो झिजो हे कायेके छ्वया म्ह्याय्‌मेसिया न्ह्योने तया बिल ।

म्ह्याय्‌मेसिनं व कय्‌मैचिया मचातय्‌त बालाक लहिना नकेत्वंके याना त:धिक याना हल । नापं नापं तुं इमित "अ:पा हर्चि, चा हिँ" धायेगु स्यनेगू याना हल । निला प्यला दसेंलि कय्‌मैचिया मस्त त:धिक जुया मनुंतसें धायूथें च्वंक गूलिसिनं "अ:पा हिँ", गुलिसिनं "चा हिँ" धाये सया वल । हानं तोता छ्वसां आकाशय् वना चा चा हिला ब्वया "अ:पा हिँ (ईंटा ल्याऊ, माटो ल्याऊ)" धया हाला हाकनं पंज:लेतुं ल्याहाँ बये सया वल ।

कय्‌मैचात थुलि ज्या खं ससेंलि बौम्हेसित खँ स्यना जुजुयाथाय् बिन्ति याके छ्वत । सिक:मि दाजु वना जुजुयात बिन्ति यात, "महाराज ! द्योग: दनिंपि सिक:मि दक:मित थनि प्यन्हु त्वा थ्यांक वइगु जुल । उखुन्हुया दिनय् सारा भाई भारदार मन्त्री सकलें द्योग: दनेथाय् तिख्यलय् मुंना चा अप्पा बिइगू न्हापांयागु साइत हे महाराजं यायेमा: ।" थुकि जुजुं नं 'ज्यू' धका स्वीकृति बिल ।"

"थनि प्यन्हु खुनु तिख्यलय् च्वसं आकाशय् द्योग: दनिगु जुल" धका नाय्‌खि नं च्वय्‌के बिल ।

धाथें उखुन्हु तिख्यलय् फाँटय् चा: अ:पा माक्को हे द्वोचिना तया तल । आकाशय् ब्वया गुलिसिनं "अ:पा हिँ" गुलिसिनं "चा हिँ" धाधां लाय् लाय् बुबुं हाला हल ।

"गथे महाराज, कालिगढतसें "अःपाहिं" "चा हिं" धका हाला च्वन। महाराज अर्थ च्वंच्वन। "साईत याय् माल याकनं" धका म्हचायम्ह्सिनं जुजुयात विन्ति यात। जुजुं ला छुं हे लिसः बी मफया आतां च्वना च्वया च्वन। अन मुना च्वंपि सकसिनं हा हा यात।

"धन्य थ्व सिकःमि नायोया म्हचाय्" धका जुजुं खूब प्रसंशा याना अभ गाक्को धन बकस बिया म्हचायम्ह बौम्ह निम्हेसितनं लित छ्वया हल। थुगु हे प्रकारं व म्हचाय्याग़ु बुद्धि याना व सिकःमि नायो न्हापा गरीबम्ह लिपा धनाढ्यम्ह हे जुया आनन्द पूर्वकं दित हना च्वन।

उलिच्चिया बाखं थुलि
न्यने मास्ते व हाकनं हाकनं
बाखं बांलागुलि

५. साहुया ल्हा कोकाय् मज्यूगु बाखँ

छगू बखतय् छम्ह साहुया छच्वं पासापिं मुंका खूब माक्कुक गफ म्वीका च्वन। नय् त्वनेया धन्दा छुं दूगु मखु। साहुया पासापिंनापं अथे हे गफ याना च्वच्वं बाका तय् मासित वल।

"आऽऽ ......" धका बाका ततं ल्हा निपां च्वय् पाले तिस्वाका खूब वाका तल। तर गजब जुल, च्वय् तीप्यंका तःगु ल्हा कोकायत स्वबले कोकाय् मजिल। नसा तन्कय् जुया ल्हा निपां च्वय् तप्यंक थिग्रिक्क जुल। अन मुना च्वँपि पासापिसं व ल्हा गुलि कोकायत सन, कोकाय् मज्यू। अन ला हलचल हे मचय् जुल। नां दंम्ह साहु जुया च्वंगु। धेबायागु छुं भुख्खा हे दूगु मखु। गुलि डाक्टर, वैद्य, झारफुके गुभाजु त क्यना स्वत लायेके फूगु मखु। च्वय् थछोया तःगु ल्हा अथेंनतुं कोकायेके फूगु मखुत।

बाछि, लच्छि अथेहेनतुँ वितय् जुया थन। छन्हु व साहुया पुलांम्ह पासा छम्ह वयात स्वय् धका छ्यँ द्वाहाँ वल। व पासामेसँ व साहुयागु ख फुक्कं न्यने धुंसेलि छको खूब बिचा याना स्वत। विचा यायां लिपते वं नोवात—

"अथे मखु पासा! छँगु आम ल्वय् लायकेत जि छगू जुक्ति याय्। जःला खःला तयत भोजन छको याकि। भोजन याकेगु बखतय् मिजंत सःतेगु मखु। बुढी त व ल्यासेत जुको सःता थ्याकेगु। वुढीत दक्को छभ्भो तयगु, थुखे ल्यासेत दक्को छभ्भो तयेगु।"

पासामेसियागु थ्व खसाः न्यना साहु लय्ताल। भ्वय् छको नका वया ल्वय् लाःसा ला जि हे जिल। वया छंति हे पत्या मजूः भ्वय् सःता गथे ल्हा कोकाय् जिई। अथेसा भ्वय् सःतेगु दिन पक्का यात। भारी नक्सां ज्ञोरजाम जुल। लोसा घासा फक्को नं फरमाय् याना तल। भोजनयागु समय जूलिसे फक्को नं फरमाय् याना तल। भोजनयागु समय जूलिसे फक्को नं छायपा याना वःपि बुढित, ल्यासेत ञ्वः ञ्वः थाहाँ वल। "बिज्याहुँ, भ्भास" धाधां भ्भोछुका हल।

न्हापा ग्वसाः ग्वथें बुढित जक छभ्भो फेतुकल। ल्यासेपि मयजुपि जुक्को छभ्भो फेतुकल। अले च्विपं थिइगु ज्या जुल। धमाधम भनि जूपिनि लिमलात। भ्भोलं बनेमागु ग्वा घासा न्हयावन।

आ धौ तयं यंकेगु ई जुल। उगु हे बखतय् व पासाम्हं साहुयात धाल—

"आ स्व, छंगु हे आम ल्वय् लायेकेत भीसं थुलिमछि भोजन सःता नका च्वना। आ छ हे छको वना सकसितं विचायाना कोपः वने माल।"

पासम्हं धाथेनतुँ साहुनं "खःका कोपः ला वने हे मागु खः" धका छम्ह सिथाय् न्हचोने वना (न्हापां बुढितयथाय् नि न्हचोने) धाल—,

"का स्वया दिसं जित थजोगु दसा जुया च्वन। उखुन्हु बाका तयाबले च्वय् तिप्यंकागु ल्हाः कोकाय् मजिल। थ्व हे ल्वय् लाइगु धंगु आशं छिकपिन्त सःतागु खः, बुलुं भपिया दिसं।"

थुलि धया हाकनं व साहु ल्यासेतय्गु भ्भोलय् न्हचोने वना छम्ह छम्हसित धया वया च्वन। कोपः बंथाय् व पासाम्ह नं नाप नापं दया च्वन। पासाम्हं नं

विन्ति विन्ति यायां बया च्वन। व साहु ल्यासेतयागु भ्गोलय् दथ्वी जक थ्यंबले पासाम्हं बया (साहुया) चिनातःगु धोति छकोलं हे स्वाराक्क साला त्वकाबिल।

व साहुया ला ल्यासेतय् न्ह्योने अचानक धोति कुतु बबले ला "आगछि-याय्" धका तरसकं नोंवांना निपा ल्हाःअनं काचाक्क कोकया धोति ज्वनेत स्वत। उलि याना अनं न्ह्योने मच्वंसे भागाभाग जुया बिस्यु वन। अन ला स्वय् नःवपि सकलें आश्चर्य जुया च्वन। बुढित नं उतिकं न्हिला च्वन। ल्यासे तनं उतिकं न्हिला च्वन।

आश्चर्य ला थ्व जुल उलिमछि वासःयाना ल्हा कोकाय् मज्यूगु ल्वय् थौं त्वा स्वय् नकुगु सार जुईक लाया वंगु धका सकलें लय् ताया च्वन।

उलिच्चिया बाखं थुलि
घ्यो तयगु कुलि
बाखं याकनं सिधगुलि

●

६. कन्यादान सुयात बिइगु ?

न्हापा न्हापायागु बखतय् नेपा देशय् निम्ह दाजु किजा सिपाहीदु। इपिं तारा कयेकेगुली तारा कयेकेगुली दक्कोसिबे नं नां दंपि जुया च्वन। इमिसं तारा कयेकेगुली थुलि ताक मिले याना कयेके फु कि पतिचां क्यना जक बीमा न्ह्याथाय् च्वंगु नं न्ह्याक्को हे तापासां नं उकी लाक्क हे कयेकं फुपि जुया च्वन। अथे जुजु जुजु इमित थ्व तारा कयेकेगुली सुनानं बुके मफुत। छन्हुया दिने इमि निम्ह दाजु किजाया सल्हा यात—

"आःम्ही थ्व मुलुकय् जक गुलि च्वना च्वने म्ही सोयानं सःपि मेपि दु ला। देश विदेश वना छको माःवने माल।" उलि सल्हा याना अनं इपि सरासर पर-देशपाखे वने धका लय् वना च्वन।

लँय् ववं ववं छगू देशय् थ्यंबले अन देशयाम्ह छम्ह जुजुया हे म्हचाय् राजकुमारीयात ब्याहा याईगु जुया च्वन । व राजकुमारी ब्याहा यायेत धासा अथे हे तारा कयेका सुनां निशाना ठीक थासय् लाके फत वयात राजकुमारी बिइगु धका धया त:गु जुल । व राजकुमारी ब्याहा यायेगुया लागि देश देशं गुलिखे नां दंपि तारा कयेके स:पि राजकुमारत बया: तारा कयेका स्वत । सुनानं बयना त:गु थासय् लाके मफु । सकलें कामल जुया ल्याहाँ वन ।

"जिमिसं नं छको तारा कयेका स्वये । जिमिसं म्हचाथाय् नं तारा कयेके फु । आम थना त:गु ला छु वयासिबेनं तापागु म्हचाथाय् च्वंगु तारा नं कयेके फु ।" धका व सिपाही दाजुकिजा निम्हसिनं नं धाल । इमिसं थय् हाँक ब्यूगुलि राजकुमारी थ:गु छचोंने च्वंगु स छपु काचाक्क लिकया, "का थ्व सं छपुयात तारा कयेका बापु याना बी फ:सा वयात हे जि पुरुष ल्यय्" धका धाल ।

राजकुमारीयागु थ्व खं न्यने साथनं इमिसं "ज्यू का, आम सँ छथाय् त:क्यंका साला तयाब्यु जिमिसं वयात बापु याना बीगु जुल ।" धाल । अथे धाय्-साथं अन छथाय् राजकुमारी यागु सँ त:थ्यंक तया चिं तल । इपि मध्ये छम्ह-सिनं धाथें स्यात तापाक्कंनं कयेका छ्वगु ला बापु याना हे त्वतल । अजोगु अदभूतगु इमिगु शक्तिखना व राजकुमारी व स बापु याम्ह सिपाहीयात हे बिया छ्वत । व राजकुमारीयावत विवाह याना छच्वं यंकल ।

मेम्ह किजाम्ह सिपाही नं उलि हे जा:म्ह । व याकचा हाकनं परदेशतु वनं धका लँय् ववं ववं च्वन्हु खुन्हु लँय् वने धुंका छथाय् तापाक्क थ्यंकल । व थासय् थ्यंबले वं खन कि छम्ह मनूया त:जागु पहाडया च्वकाचाय् सिमा छमाय् मिखा हे लिमकासे स्वया च्वंगु खन । स्वया च्वच्वं थं "छम्ह, निम्ह, स्वम्ह, प्यम्ह" धाधां निलानं च्वन । व सिपाहीनं वयाके न्यन—

"ए दाजु ! आम च्वय् छु स्वया च्वनागु ?" आम छम्ह, निम्ह, स्वम्ह धका हाकनं छु निना च्वनागु ?"

"का म्वाल हाला च्वने मत्ये । छ थ:गु लँय् हु ।"

"मखु जित छकोनं धाले। जित कने मज्यूला ?" सिपाही दाजुं धाल।

"छँ हुं पहाड्या च्वकाथाय् याकथा सिमा छमा दना च्वंगु खंला ?"

"व ला खं।"

"हः ! व सिमाया हाःयाथाय् च्वंगु त्याःले सपानिचात वना च्वंगु खं ला ? व हे सपानिचात जिं छम्ह निम्ह याना निना च्वनागु।" तर व सिपाही चां सिमा छमा जक खं, सपानिचात वना च्वंगु ला अत्ता पत्ता हे मदु।

"ओहो च्वया गजोगु मिखा तेलाःगु ? वया मिखाय् अदभूतगु शक्ति खना।"

"अयसा भी निम्ह पासा ज्वी। जि नं ला छगू बखतय् छन्त ज्याःलगय् ज्वी। मज्यूला ?" धका खँ न्ह्याथन।

"छनाप पासा जुया छुयाय्! छं छु याय् फु धका !" व मनूनं धाल।

"छाय् छं व सपानिचात जक खं। काः, छं व सपानिचा छम्ह जक पतिचां सुया क्यं जि वयात लाक्क कयेका स्याना बी।"

व सिपाहीनं अथे धागु लिसः न्यना व मनू नं उलि हे आश्चर्य जुल। "आ च्वयात छको परीक्षा याता स्वये माल" धका व मनूखं पतिचा तःस्वाका "का हु वया च्वंम्ह सपानिचायात कयकि" धाल। सिपाही नं धाथें वं पतिचां सुया क्यनेवं कयेका छ्वगु व हे सपानिचिल लाना सित। वयागु उजोगु अदभूतगु शक्ति खना व मनूया थः पासा नालेगु मत्ती तया इपि निम्हं पासा जुया लिना बन।

निम्हेसिया ख ल्हाँ ल्हाँ वना च्वच्वं हाकनं छम्ह मनू साप हे लिमला पह याना काशी लुटा छगः ज्वना इमित लिपयाना ब्वाँय् वंगु खने दत ! अथे हुत्तु हुहुं ब्वाँय् वंगु खना इमिसं न्यन, "ए दाजु। आमथे छाय् अपाय्चो ब्वाँय् जुयागु ? थुखे छको ला स्वया दिस।"

"अहो दाजुपि ! जि स्वया च्वने लागु हे मखु। जि ला नकतिनि उदयाचलय् वना ख्वाः सिला लः ज्वना वयागु आ अस्ताचलय् वना ख्वाः सिला लः कावने मानि। जि दिना च्वने मला।"

थुजोगु अद्‌भुतगु लिसः न्यंबले इमि मती ला आश्चर्य हे जुल। सूर्द्यो लुईगु उदयाचलय् वना लः कया हाकनं सूर्द्यो लुकुबिइगु अस्ताचलय् वना लः कावने थयागु ला अपुगु खँ मखु। थ्व मनूयाके तधंगु शक्ति दया च्वंगु जुया च्वन धका इमिसं थ्वीका थ्वनाप नं पासा याये माल धयागु विचा याना इमिसं धाल—

"मखु, भी सोम्हं पासा छको नि जुई। पलख विस्तार याना दिसं रे।"

"अथे जूसा छिकपिं पलख थन हे दिसं। जि आ थथें अस्ताचलय् वना खवा सिला लः छको कया तुरुन्त हे थ्यंकः वये" धका व मनूखं लिसः बिल।

अथे धासेंलि इपिं निम्हसिनं नं "ज्यू का" धका अन हे पिया च्वन। धाथें हे व मनूखं भतिचा जक जाबले हे अस्ताचल थ्यंका खवाः सिला लः ज्वना व हे थासय्तुँ ल्याहाँ वये धुंकल। उलि जूसेंलि इपिं सोम्हं "आ भी मिलय् ज्वी माल" धका थःथःगु बल, पराक्रमयागु वर्णन याना सोम्हं मिलय् जुया हाकनं परदेश पाखे ल लिना वन।

उगु थासं नं ववं ववं तःन्हुमछि हे लँय् बितय् याये धुंकल। अथे हे लच्छिति दसेंलि इपिं छगु तापागु हे देशय् थ्यंकः वल। संयोगबस व देशय् च्वंम्ह जुजुया म्ह्याय् राजकुमारीयात छगू तच्चःगु ल्वय् जुया च्वंगु यक्को हे दय् धुंकुगु जुया च्वन। अनेक वैद्य, डाक्टर इत्यादि क्यना स्वत, सुनानं लायेके फूगु मखय् धुंकल। व सोम्ह पासापिं नं अन थ्यंकः बंबले व राजकुमारीयात प्राणान्त ज्वीगु अवस्था ज्वी धुंकल। उगु हे बखतय् जुजुं उपाय याना याना नं मजिया छम्ह ज्योतिष क्यना स्वःगु जुया च्वन। व तच्वो जुया च्वंम्ह राजकुमारीयागु नाडी स्वया धाल कि "आ थ्व राजकुमारी बचय् यायेत सुं मनुखं वना अस्ताचल व उदयाचल अमृत लः हया त्वंके फत धासा थ्व राजकुमारी यागु आशा दनि, मखुसा थ्वयात म्वाके फइगु उपाय मंत।"

ज्योतिषयागु थ्व खँ न्यनेवं जुजुं तुरुन्त हे अन देशय् थाय् थासय् नाय्खिं च्वयके बिल, "सुनानं अस्ताचल व उदयाचलयागु लः हया व राजकुमारीयात

बचे याना बी फत धासा बयात हे व राजकुमारी कन्यादान बिईगु जुल।" नायुखि च्वयेकुगु खबर सीसार्थ स्वम्ह पासापिं मध्यें छम्ह वना "महाराज ! जि अस्ताचल व उदयाचलयागु लः हया त्वंका बिइगु जुल" धका धाःवन ।

अन मेगु जा खँ ल्हाना च्वने लागु हे मखु । जुजुं नं "का तुरुन्त हुं । वना लः कया हयां ब्यू" धका हुकुम ज्वीवं व मनूखं लः कावम । मेपिं निम्ह पासापिन्त छथाय् सत्कार याना तया पीका तल ।

काशी लुटा ज्वना लः का वंम्ह व मनूखं तुरुन्त हे उदयाचल व अस्ताचलय् निथासँ थ्यंका अनयागु लः ज्वना ल्याहाँ वया च्वंबले वया मनं बिचा यात, "आ जि पलख थन त्यानु लंके, मिखा पतियाय् मलावं ला थ्यंका वये धुन, आ वनेत छु मानि" धका मत्ती तया अनसं तुं पलख आराम काःम्ह ला सारावक न्ह्योवेका च्वंच्वंगु जुया च्वन ।

थुखे लः काः वंम्ह ल्याहाँ मव धका पासापिनि मनय् घौबजि वाला च्वन । जुजुया नं थः तच्चोम्ह म्ह्याय् न्ह्योनें तया "आतक नं लः काःवंम्ह ल्याहाँ मवनि" धका हथाय् चाचां ईरु थिरु जुया हाला च्वन ।

अथे जूसेलि निम्ह पासापिनि नं "आ भीसं नं छको स्वयेमाल छु जुया थ्व मनू थ्यंकः मवःगु थःथःगु शक्तियागु पुरुषार्थ कने माल" धका जुजुयाके आदेश कया अन च्वंगु तःजागु धरहराय् थाहाँ वना व मिखा तेःलामेसिनं न्हापां छचा-खेरं मिखा ब्वया स्वत । उबले हे वं खन कि ब लः काःवंम्ह मनूला सिक्क हे तापाक्क थासय् च्वंगु छमा सिमा क्वय् लः थल न्ह्योने तया मज्जां द्यना च्वन । उगु हे बखतय् लाक्क हे छम्ह जतारम्ह घुं वया बयात हय्काः वनेत ठीक याना चवंगु नं मनुखं खत । अजोगु दृष्य खनेमात्रनं व मनूखं व तारा कयेके फुम्ह सिपाही पासायात धाल—

"अहो पासा ! सो व लः कावःम्ह पासा द्यना च्वन । धुं बयात फ्रम्तय् यायेत ठीक याना च्वंगु दु । आः विस्तार याना च्वनां मजिल । का भत्त छं ताःकय् याना व धुंयात स्याये माल" थजोगु खं न्यनेवं "का सा पत्तिनं छको सुया कयना ब्यू जि थ्यें कयेके" धका व पासां पतिनं बयंथाय् कयेका छ्वगु धायें

धुँयात लाना धुं अननतु" हे तुरुन्त सित । धुँ तसकं गर्जे जुया गोतूगु सः तायवं व लः काःबंम्ह मनू न्ह्यलं चाय्का जुरुमुरुं दना स्वत ।

"अहो मखुथे जुल । अन सिकिस्त जुया राजकुमारी यात लः काःवयाम्ह जि ला न्ह्यो वया च्वन खनि । का स्व जिमि पासापिसं याना जिगु ज्यान नं बचे याना बिल" धयागु सीका तुरुन्त हे व अमृत लः ज्वना जुजुयागु दरबारय् ध्यंकः वल ।

व ध्यंकः वल धाय्वं हे मेगु खँ छखें तया अमृत लः नि राजकुमारीयात म्हुतुई तया बिल । न्हापा धाःथें व अमृत लः जक राजकुमारीया म्हुतुई छु वन राजकुमारीला जुरुमुरु दना वया न्हापायाम्हथें तु" हृष्ट पुष्ट जुया बांलागु रूप दुम्ह जुया वल । अन्त सकसियां लय् ताल । आ जुजुं नं कन्यादान बिइत माःगु ग्वसाः ग्वल । कन्यादान कायेत व हे अमृत लः कया हःम्ह हे न्ह्योने च्वंच्वन । वं कन्यादान कायें त्यंगु खना मेपिं निम्ह पासापिसं धाल "अहो ! आम राजकुमारी छँ कन्यादान काये दइमखु ।"

"छाय् ? जि अनथ्यंक बना लः कया हया त्वंका बियाम्ह । हानं सुनां अमृत लः कया हल वयात कन्यादान बी धागु दु" धका वँ सः तसः याना हाल ।

"गन छन्त ला अन थ्यनाच्वंबले धुँ नयेत ठीक याना च्वंगु जि अन धरह-राय् च्वय् थाहाँ वना स्वया खंका बियागु तिनि । जि अन मखंसा छन्त धुँ सिधय्के धुंकीगु । जि खना ला खः छ बचय् जुल । अकि कन्यादान जि कायेमाः" धका व मिखा तेःलाम्हं धाल ।

"आम खँ मजिल । छँ खँ जक खना छुयाय् । जि तिनि कयेका छ्वया व धुँयात स्याना बिया । जि व धुं स्याये मफुसा ला आम अमृत लः हे थन थ्यनिगु मखु । उकि कन्यादान जितः काये माः" धका व सिपाहीं नं धाल ।

आः न्यना च्वंपिसं बिचा याना दिसँ——सुयात कन्यादान बीगु उचित ज्वी ?

उलिचिया वाखँ थुलि

बाखँयागु जवाफ न्यंपिसं बिइमागुलि

७. बोक्सी सस:माँ

छगू बखतय् छम्ह धनीम्ह मनूया म्ह्याय् छम्ह दु । म्ह्याय्म्ह ल्यासेचा जुया वल । उकिं खथाय् ज्यूथाय् स्वया छथाय् तापाक्क खोपेपाखे बिया छ्वत । व मिसाया मांम्ह धासा बोक्सी विद्या सम्ह जुया च्वन ।

छन्हु व म्ह्याय्मेसिया "जि थ:छेँ छको वना वये" धका प्याहाँ वया अन हे उखेँ थुखेँ जला खलातय्थाय् वना अथेँ द्वीमदु स्वीमदु ख ल्हाना च्वन । व ख भातम्हेसं मस्यू । भातमेसिया मनं मनं "छको ससलय् वना वे । मैंचा नं नापं तु च्वना वये माली" धका बिचा याना बालाक ल्वनं फिना सरासर ससलय् वन ।

ससलय् थ्यंका सरासर छ्यँ दुने वना थ: ससमाँ मेसित "यो मां ! यो मां" धका सतु स:तु तलेँ थाहाँ वन । अयनं ससमामं एक सूरे पो: हाया च्वंगु लि अथे स:ता थाहाँ वया च्वंगु मचा । जिचाभाजुमेसिया स:तु स:तु तले थ्यंक थाहाँ वना बैगलय थ्यंका थ्येक स्व:बले सस:मांमेसिनं भुतुलि छपा तुति दुछ्वया थ:गु तुति दुया पो: हाया च्वंगु खन । व मिजं ला तसकं हे ग्याना हाकनं तायें मद-येक तीसकं क्वाहाँ वया छचलि हेनतु दना: हाकनं तसकं लाय् लाय् बुबु न्हापाथें "यो मां ! यो मां !" धका स:ता छ्वत । अलेतिनि मामं स:तुगु ताया "हु हु वा: तले थाहाँ वा" धका धया छ्वत । तले च्वतय् वैथकेनतु थ: जिचा-भाजुयात नाप लाना "दिस ! फेतुना दिस" धका मिजास याना लासाचा छपा-तय् फेतुका बजा छ्विलं थना स्वंकल । छुँ ख ल्हाय् धुंका "आ: जा नया जक हुँ वने म्वानी" धका सस:मानं ख न्ह्यथन ।

"म्हाल, जा नया च्वने मखुत । आ जि वंहे वने । मैंचा नं थन मदु खनी" धका जिचाभाजुम्हं धाल । हाकनं सस:मांम्हं "मखू मनकुसे छ्वे मखु । जा नया च्वने मखुसा बरु बजिसा कौला याना हुँ" धका वयात अनेह तु फेतुका सस:-मामं तले जोरजाम यायूत थाहाँ वन । सस:मांम्हं तले थाहाँ वना वयात

ल्वसा घासा जोरजाम यायेगु ल्वसा: यात। जोरजाम ला यात तर अनीठा किसिमगु जोरजाम जुया च्वन। स्वये हे साईल्वासे च्वंक न्या तारे याना ल्वलाचाय् तयाबिल। घु छ्पातय् बजि, छ्वेला, खें बो आदि ल्वसा घासा न्ह्योने तयाबिल।

ससःमाम्हं थ्व नयेगु न्ह्योने तया ब्यूगु व मिजंनं वजि छम्वा निम्वा, ल्वसा छकू निकू जक नय् लात वं ल्वलाचाय् तयातःपि तारेयाना तःपि न्या नयेँ धका स्वया च्वंबले वयागु मिखाय् व न्यात बालाक संगु खन। "अहो: तारे याना तःपि न्या हे सना हःगु खना वया हूँ हे नये मयल। वं न्यात सना च्वंगु खना वयात प्वाथय् पीडा जूथे च्वना वल।

"का ऐला छक्वलाचा त्व अले प्वाः स्यागु नं लनी छं" धका ल्वल्चा छ्पलय् ऐला लुनाः बिल। तर व ऐला मखुगु जुया च्वन। अन ला बोक्सोयागु मन्त्रं तोपुया वयात मिखा जक भुलय् याःगु जुया च्वन। व मिजंयात प्वा स्याना च्वना च्वने मफया नये नं मयया वोगुलि वं "म्हाल! जित तसकं हे प्वा स्यानां वल, जि ल्याहाँ वने। मैंचा नं थन वःगु मखु सा जि ल्याहाँ हे वने" धका ससःमामेसिकं बिदा काल।

जिचाभाजुमेसिनं अथे धासेंलि "काः ज्यू का" धका बिदा बिया छ्वत! तर लुखा भचा जक वने लात ससःमामं व जिचाभाजुमेसित "आसे आसे थन छको नि स्व" धका हाकनं लित सःता धाल-"ना, हासा छपाः नं जि बिया छ्वय्। उखुन्हु हे थन मैंचा जित हासा छपाः बिया महय् मत्य धका धया थकूगु जिला लोःहे मना च्वन" धुलि वया व मिजंयात हासा छपा ज्वंका छ्वत! तर व हासाय् धासा मन्त्र याना तःगु जुया च्वन। व हासा व त्वोते फईमखुगु याना मन्त्रं याना तःगु नं जुया च्वन।

हासा छपाः ज्वना मिजं लय् बच्छिति थ्यं वले अन छगू अदभूत जुया वल। वया ल्हाती च्वंगु हासां आफं आफ वयागु ल्वालय् भ्वाःक्क भ्वाःक दाः वंगु। वं न्ह्याको हे बल याना दायेके मखु धका पंसां फैमखुगु। लय् भतिचा न्ह्याः वने धुनलाय् भ्वाःक दाः वंगु। लय् घौछि निघौ वने माःबले व हासां

वयागु क्वाजय् दाठो दाठा हागायै गंना नापः जुया वल। थुजागु दंगा लीपा व मिजं राह यायां हे लय् वनाच्वन। यल्ल छ्याय् थ्यंबले व थनुया थः मिले जुम्ह सयु त्वाय् छम्हेसियागु छ्यें थ्यंक वन। व त्वाय् भागा फ्‌फाः यायेगुलि साप हे नां दंम्ह जुया च्वन। उकि वं "जिन गुलि गालि याका च्व-नेगु ! पासायाथाय् छको ढाहाँ वने" धका व सयु त्वाय्‌यागु छ्यें सरासर ढाहाँ वन।

थः पुलांम्ह त्वाय् वःगु खना व सयु नं "अहो त्वाय् ! गुबले वयागु ? गन वना वयागु ?" धका मान मिजासं लले फेतुके मलानि व पासामिसिया न्ह्यौनं हे वयात हासां भ्वाःक दाल। व मिजंन थःत जुगु घटना दयको व सयु त्वाय् यात कना बिल। वयागु खं न्यसेंलि व सयुनं थःगु मन्थया बलं वयात बालाक जाँचय् याना स्वत।

"का छं धन्दा कायेम्वाल ! ग्यायेनं मत्य। जि मन्त्रं याना छंगु च्वा स्यागु नं लायेका बी, आम च्वा नं कोलंका बी" धका वयात बांलाक भारे याना च्वा स्यागु शान्त याना बिल। अले व हासायात जक तारण तया लिकाये मजीक तया बिल। व हासाय् ला व बोक्सी ससःमां दुबिना च्वंगु दया च्वन। तारण तया बिसेंलि व हासाय् दुबिना च्वंम्ह बोक्सी ससःमां बिस्युं वने मफुत। उलियानां व त्वाय्‌नं वयात साप ज्वःगु ईंचा छपु ज्वंका ब्व स्यना छ्वत।

"आ स्व पासा ! आः थ्व हासां छन्त दाः वल कि छं नं थ्व हासायात ईंचा किई थें याना दाया छ्व। दाःवकां पतिकं छं ईंचा वेगं छ्वयात नकसां छ्वई ब्यू। छ्यें थ्यन कि जक छं थ्व हासा नं तोति, ईंचा नं तोति" धुलि ख्‌ स्यने कने याना अनं बिदा बिया छ्वत।

व मिजं अनं नं हाकनं थःगु छ्यें स्वया लँय् वना वं च्वन। लय् वना च्वंबले व हासां हाकनं अथे हे वयात भ्वाःक छ्वालय् दाः वल। थुगुसी ला वं नं छ्वालय् दाः वय्साथ भ्वाःक ईंचा किइथें याना छ्वत। दाः वकोपतिकं वं ईंचां भ्वाःक किया दाया छ्वइगु। अथे यायां यायां छ्यें थ्यंबले वन्हुगु हासा ला थाय् थासय् ह्वगना ईंचा किस्तु किया तःगुलि ज्याज्यः जुया वने धुंकल।

छ्यें थ्यंका वं थःम्ह कला नाप लात । तर व मिजंनं चलाख जुया कला-म्हेसित थःत जगु मामम्हेसितं याना ह:गु खँ छु हे मकं । कलाम्हं न्यन, "अहो छंगु ख्वा ला भचा मनाः च्वथें च्व । थाय् थासे धाः नं दु, छु जुल ? गथे जुल ?"

"खः, लँय् छथाय् ल्वापु जुया मही पिसं जितः दाया हल" धका तोह तया खँ तोपुयो छ्वत । कलाम्हं नं "खै का" धका पत्याः जुया च्वन ।

"छिमि मामं छन्त छको मवये मत्ये नं धया ह:गु दु । बरु कन्हे न्हापनं हे छको छिमी मांयाथाय् हुँ" धका भातम्हं धाल । म्हचाय्मेसिया ला थःछ्यें वने दतलाय्‌ब दंग मज्वीड्गु गुबले । कन्हेखुन्हु न्हापां दना जा नया "थःछ्यें छको नि वना वय्" धका धया थःछ्यें वंबले मांमेसित ला म्हसीके फुगु मखुत । मांम्हेसियागु ख्वाःय् थाय् थासय् धाः जुया ईचां किया तःथें च्वंगु घाः ख्वा छपातं दया मना बिरुप जुया च्वंगु खन । उलि जक मखु, म्हचाय् थ्यंकावःगु भतिचा जाःवले व मांम्ह सिना वन । व मिजं नं अनंलि लिपा व कलाः यात नं दुमकाल ।

उलिचिया बाखं थुलि
च्वंच्वने म्वाल चुया पुलि
बाखं बांलाक न्यंगुलि

८. न्हय्‌म्ह तहकें

छगू बखतय् छम्ह बौया न्हय्‌म्ह म्हाय्‌पि दया च्वन । काय्‌या नामं दकें लिधिकम्ह छम्ह जक दु । ई वंलिसे व न्हय्‌म्ह म्हाय्‌पि ल्यासे जुया वल । इमिगु कर्म खंके माल । उकिं बौम्हेसिनं दां ल्याय् कयासा नं व न्हय्‌म्ह तह-केंपिनिगु बिधि ब्यवहार सिधय्का बिल । न्हय्‌म्हं म्हचाय्‌पिं बिया छ्वय् धुसेंलि छु दिन लिपा बौम्ह नं स्वर्गवास जुल । कान्छाम्ह काय् याकचा जूसेंलि बयात बौयागु साहु बयंगु फुक्कं भारा कुब्युक वल ।

आ: साहुँ वयंका गोन्हु च्वना च्वने फै। अन्तये दां पुलें मफया वयागु छ्वे बु फुक्कं साहुं का:वल। व मचाया "अथे च्वना मजिल, आ देश देशान्तर वना थ:गु जिविका चलें यायें फैला" धका परदेश स्वया वन।

लंय् ववं ववं छगू रात दकसिबे त:धिकम्ह ततायाथाय् छ्वें थ्यंक: वल। "थौं छचा ततायाथाय् हे बास च्वनें माली का" धका अन छ्वें द्वाहाँ वना थ: थ्यंक वयागु समाचार ततामेसिथाय् कंके छ्वत। तर ततामेसिनं थ: किजा वल धका क्वाहाँ वया नाप जक हे ला व:गु मखु नके त्वंकेगु ला गनं? बल्ल तल्ल बहन्हि जूसेंलि अन छ्वें च्वंपि मनूतसें वयात क:नि मन्हि छपा-निपा न्ह्योने तयें हल। थ्वनेत भ्वाथ:गु सुकू छपा वांछ्वये हल।

जेठीम्ह ततायाथाय् वनां गुलि साक्क छ्वा नये धयागु आशा वंमेसिया क:नि मन्हि छपा व भ्वाथ:गु सुकू छपा: न्ह्योनें तयें ह:गु खना मनं मनं तसकं हे धिक्कार यात। अथे जूसां वं सुयातं छु ईख नं यागु मखु, तंचागु नं मखु। वं थ:त बी ह:गु मन्हि नया: अन छ्यली छथाय् छपा मन्हि सोथना ल्हाका, तांपुया अन हे छ्यली भ्वाथ:गु सुकुली थ्वना चा वितय्यात।

कन्हेखुनु सुथे जुसेंलि अनं नं दना बना माहिलीम्ह ततामेसियागु छ्वें बहन्हि बासं च्वनेत वंन। अन ला वया भतिचा साक्क भिक नके त्वंके याइला धका मत्ती तया वंगु। अन वयात ख्वा: जक हे स्व:व:गु मखु। अन व वहे भ्वाथ:गु सुकुचा छपा: लाया थ्वने माल। बहन्हिसियागु नयेगु धका थ्वम मन्हि ज्वंके हल। अय्नं व सहयाना व थ्वम मन्हि कया अन हे छ्यलो गारे याना तांपुया कन्हेखुनु सुथे अनं नं दना वन।

अनं नं दना लय् ववं ववं साहिलीम्ह ततायाथाय् थ्यंबलें छुं नकुगु न मखु। गुन्द्रु निपुचा व बजि निगचा बल्ल तल्ल भागे तया बिल।

थुगु हे प्रकारं कान्छीम्ह ततायाथाय् तक्क वनं नं गनं हे वयात माया, दया त:गु हे मखुत। नाप जक नं सुनानं ला:वगु नं मखु। थुगुकथं हेला याना हसेंलि कान्छीम्हेसिया थासं दना व सरासर लं लिना ववं ववं भचा तापाक्क

हे छथाय् फलेंचा छगू धोंदुल। निभाः द्यो छुकु बिइगु ईः ज्वी धुंकल। अजोगु सुनसान थासय् थ्व हे फलेंचायूनतु बाय् च्वनेमालि धका मत्ती तया वहे फलेंचायूतु बासं च्वन। व मनूया मत्ती, "आः मेथाय् वना नं छुयाय्, गन वने ? बरु थ्व हे फलेंचाय् च्वना उखें थुखें फ्वना नया जि जिविका हना च्वने" धयागु मत्ती तया अन हे फलेंचाय् च्वनेगु, नयेगु याना फ्वना नया च्वन।

अन फलेंचाय् च्वना फ्वना नया च्वंगु निला प्यला दसेंलि व हे थासय् छम्ह नां दंम्ह जोगी अचानक-सित। आः व सिम्ह जोगीयात मागु दाह संस्कार याइपिं सुं दुगु मखु। "सुयात दाह संस्कार याके माली" धयागु सल्हा जूसेंलि सकसिनं-नं "थन फलेंचाय् फ्वना नया च्वंम्ह फ्वंगींदु। वयात हे सःता थ्व जोगीयागु दाह संस्कार याके माली" धयागु ख कोछित। छाय्धासा उगु वखतय् वयात अन सकसिनं धयाथें म्हसी धुंकुगु जुया च्वन। उकिं अनयाम्ह मनूछम्ह वना वयात "का, छन्त धौ-बजि नं गाक्को नके, ज्याला नं बी। का थन सीम्ह साधु छम्हेसियागु मागु दाह संस्कार याना ब्यू" धका सःता व्वना यंकल। वं नं "म्हा" मधासे व सःत वम्हलिसेनतु वना छगू खुसि सिथय् व सीम्ह जोगीयागु मागु दाह संस्कार यायेगु ज्या यात।

जोगीयात अन दिपय् तया ऊना च्वबले व जोगीयागु छ्यो मुया वया छ्योंने दुने मणि छगः तिछुया बःगु वं छकू ग्वाथःले पोचिना सुचुका तया तल। व मणि छगः वयात लाभ जुसेंलि व देश तोता अनं नं हाकनं "मेगु हे थासय् वने माल" धका मत्ती तया व हे खुसिचा सिथं सिथं ववं ववं छगू घाट तिर्थय् थ्यंक वन। अन हे छथाय् घाट तिर्थयागु फलेंचायूतु च्वना फ्वना फ्वना नया दिन हना च्वन।

व च्वंथाय् खुसि सिथे न्यांत नं यक्को हे नःवइगु जुया च्वन। व फोगीं नं न्यांत वःगु खना इमित नं नके माः धका थः फ्वना मुंका तःगु स्याःबजि छम्हू निम्हू ह् वला बिइगु जुया च्वन।

छन्हु अन च्वंम्ह राजाया म्ह्याय् छम्ह नं सित। व राजकुमारी सिसेंलि वयात नं दाह संस्कार क्रिया यायेत वहे खुसि सिथय् छथाय् अलग्ग थासय्

तया: दाह संस्कार यायेत ठिक ठाक याना च्वंगु व फोगीं नं स्यन । व हे लक्ष-तय् संजोग अन सुं मनू मदु । सीम्ह मनू छम्ह जक थ्यना तःगु बखतय् वं स्वया च्वंबले साक्षात काल द्यो बया व सीम्ह नाप म्हिता च्वंगु खन । काल द्योनं सिम्हेसियागु म्हय् तुयुगु पंखा गालीबले व सीम्ह दना वंगु जुया च्वन । हाकुगु वयात हाकुगु पंखा गाली बले व मिसा हाकंनं सिनानतुं वनिगु जुया च्वंगु नं वं स्वया च्वन ।

"आ थ्व कालद्योयात ल्याना छ्वये माल" धका मत्ती तया व कालद्योनं मखंक ल्यूने ल्यूने घों घों स्याना वना लिकथं "तय्जु ।" धका कालद्योयात आकाभ्राकां घय्सू वन । उजोगु सुनसान थासय् आकाभ्राकां थःत लिकथं नापं वगुलि कालद्यो ग्याना थम्ह ज्वना वःगु तुयुगु पंखा नं हाकुगु पंखा नं अननतुं त्वता बिस्युं वन । व काल जक बिस्यु वनेव व सिना च्वंम्ह मिसायात तुयुगु पंखां गाय्‌का स्वल, व मिसा दना वइगु । हाकुगु पंखां गायेकल कि व मिसा सीम्ह थें च्वना वनिगु । थुलि परीक्षा याना स्वये धुंका वयात तुयुगु पंखा गायेका म्वाका काचा काचां अनं थना यंका थःगु फल्चाय्तु तया वयात पालन पोषण याना तल ।

आः व फोगीया न्हापा स्वया नं यक्को जियावल छाय् धासा वयाके तःगोगु मणि छगः दय् धुंकल । राजकुमारी नं पासा थें दत । उकिं वं न्हियं छम्ह-निम्ह जक स्याःबजि मखू कि न्हि निपासः प्यपासः स्याः बजि ह्वला बीम्ह जुया बल । उगु हे कथं वं न्हि-न्हि न्यायात सेवा यायेगु नं मतोतू । अथे न्हियं स्याः बजि ह्वला ब्यूगुलि न्यात सकलें खुसि जुया छम्ह व न्यातय् राजा हे थः न्या प्रजागणतय्त धाल—

"का स्वः ! भीत न्हि-न्हि थ्व मनुखं स्याःबजि ह्वला ब्वंगु यक्को हे दत अय्नं भीसं वयात छुं हे गुण याये फुगु मखु । उकिं आः कन्हेनसे भी स्याःबजि नःवने वले तःधिकम्हेसिनं तःगोगु, चिधिकम्हेसिनं चिगोगु थम्हं फुफुथें छगः छगः मणि व खुसि सिथय् ल्ह्वया थाक" धका स्यन ।

न्यातय् जुजु अथे धासेंलि न्यातसें गथे माने मयायी । उखुन्हनिसें सुथे न्याते स्याःबजि नं नः वइगु खुसि सिथय्नतुं थम्हं फुफुथें छगः छगः मणि

ल्ह्वया वाछिया थकिगु। व फोगींया स्या:वंजि नकेत स्व: बले खुसि सिथय् खुछि मणि ह्वलात:गु खन। व लय्‌लय् ताता व मणि फुक्क मुना यंका फलचाय् छथाय् तया गोबर सी नं मणि तोपुया सप्पार्थे ज्याना पचिना तयाल। सु मनूया मिखा नं वनिगु मखुत। स्वयेबले सप्पा पंचिना तगु थें च्वन।

छन्हु वहे देशया राजाया मनू छम्ह व खुसि सिथय् मोल्हुवल। खुसी मोल्हुया थाहाँ व:बले व फलचाय् च्वना च्वंम्ह मिसायात कोथीक स्वया "थ्व सी धुंकुम्ह राजाया म्ह्याय् ख:। थ्व गथे हाकनं म्वाना वल" धका अचम्म जुल। "आ: थ्व समाचार छको जुजुयात विन्ति याये माली" धका सरासर राज दरबारय् वना थ:म्हं खनागु ख फुक्क जुजुयात कन।

न्हापां ला वयागु खँय् जुजुयातनं विश्वास मजू। उकिं जुजु थ:हे वना छकी स्वया वये धका मती तया व हे घाट वना स्व:बले व फोगीनं नं न्हापानसें जूगु अद्‌भुतगु ख फुक्कं जुजुयात विन्ति यात। वयागु ख न्यना जुजु व मिसायात क्वथीक स्व:बले थम्ह म्ह्याय् धका निश्चित जुसेलि व फोगीयातनं वयागु म्वाथ: पो, सप्पा दक्को ज्वंका थम्ह म्ह्याय्‌नापं दरबारय् यंका भारी नक्सा बयात खिति तुइका, म्ह सीके बिइका राजकुमारयागु लनं फिका थ: म्ह्याय् वयात कन्यादान बिल। हाकनं थ:गु बच्छि राज्य नं वयात ल:ल्हाना बिल।

थुगु कथं जुजुयागु बच्छि राज्य थ:के वसेलि छु दिन तक्क अन दरबारय् च्वना आनन्दपूर्वक दिन वितय् यात। ला-बलेॅ वितय् जुई धु सेलि-राजकुमारी थ: भातयागु छयँ छको सीके माल धासेलि जुजु इमित सल, किसि, पल्टन नाप तया वयागु छयँ छ्वत। उगुकथं लस्कर मूंका छयँ वम्ह राजकुमार (फोगीं) ल्याहां वंबले लय् लापि छम्ह छम्ह ततापिनिगु छयँ द्वाहाँ वना इमिस न्हापा गुथाय् थ्यंगु ख: उथासें प्यतुना, न्हापा छम्ह छम्ह ततापिसं नकूगु हिम मन्हि, क:नि मन्हि आदि छम्ह छम्हेसिथाय् वना नया क्यन। थुगुसी इमिसं "तले थाहाँ नु" धका अनेक प्रार्थना, विन्तिभाव यात नं तले थाहाँ मवं। उलि जक मखु छम्ह छम्ह ततापिनिथाय् थ्यनि बले "बाता छबाता ल: न्ह्योने ति"

धाइगु। अले छम्ह छम्ह ततायात मणि स्वथना त:गु सप्पा प्यपा-प्यपा वाताय् लखय् प्वया बीगु । सप्पा नाया वना थीना वइगु । थुगु कथं वं मणि छम्ह छम्ह तताफिन्त दान बिया वल।

थुगुहे कथं कान्छीम्ह तताथाय् थ्यंक नं अथे हे सिन्धुर जात्रा न्यायेका न्हापा इमिसं बाय् त:थाय् प्यतुना इमिसं गुगु नकूगु ख: व हे नया व हे न्वाथ:गु सुकुली प्यतुना क्यना वन । तताफिसं थुके क्षमा फ्वना नं गागु मखुत ।

तताफि नाप लाये सिधसेंलि थ:गु कूल छ्यें स्वया वन । न्हापा फ्वगों जुया वंम्ह मनू थौं जुजुयें सिन जात्रा याका पल्टन, किसि ज्वना वया च्वंगु खंबले 'साहु लगय् जुल' धका वयागु छ्यें दुकया नया च्वंम्ह साहु ग्याना अनं न्ह्यपं तिस्वाका बिस्यु बन ।

उलि जुसेंलि पल्टन भतिचा जक तया बाकि पल्टन लिछ्वया अन हे नु छगू दरबार दयेका भ: भ: धायेक छायपा याना सुखं दिन हना च्वन ।

उलिचिया बाखं थुलि
आपा च्वना च्वने म्वाल चुया पुलि

९. मचा जोगी

छगू बखतय् निम्ह तिपू आनन्दं च्वना जिविका हना च्वंगु जुया च्वन । इमि सकतां पुरे जुया च्वंगु दु, तर काय्मचा छम्ह जक मदयां इमिगु जोवन दु:खमय जुया च्वन ।

दिन वितय् जुया वसेंलि छन्हु इमित दैव संयोगं काय् मचा छम्ह जन्म जुल । काय्मचा हे जन्म जूगुलि भात कला निम्हसियां खूब न्हाय् तपुईका च्वन । अथे जुजु व काय्मचा न्याद खुदति जक छ्र दत व काय्म्हं "थ्व संसार अनित्यगु ख: । उकि थ्व संसार, जि माँ-बौ, छ्यें-बु फुक्क त्याग याना बनय् वना तपस्या च्वं वनेगु" धका माँ बौपिके विदा कया उजोम्ह न्याद तिनि

दुम्ह मचा सरासर हे छ्यें प्याहाँ वन । छ्यें प्याहाँ वसेंलि वनं वनं छथाय् घनघोर जंगल थ्यंका छगू तःमागु सिमाया क्वसं थगु आसन दयेका अन हे ध्यान याना च्वन ।

थुगु कथं व ध्यान याना च्वं ज्वःछि वया नये नं म्वा, त्वने नं म्वा, छु हे याये म्वा । मनयात एकाग्र यायां यायां ध्यान च्व च्वं च्व-च्वं भिनिदं फुना वंगु चागु मखु । भिनिदं तक्क व मनू तपस्या च्वने धुसेंलि थःगु मिखा कना न्हापां चुलिचु स्वःबले अन हे बनय् सिमा छमाय् बोः छजो च्वांच्वांगु वया मिखाय् चूलात । व बोयात, वं स्वये साथ हे व बोःत छजों नं खरानी जुया क्वय् कुतु वल ।

"अहो ! जि तपस्या च्वनागु सफल जुई धुंकल । आः जिके शक्ति दत्त" धया थें वया मनय् तया अनं दनां "आः जि देश देशावर चाः ह्यू वनेगु" धका सरासर वन ।

वनं वनं छथाय् गासय् थ्यंसेंलि वं भिक्षा फ्वनेगु धका मती तया न्हापां छखा छ्यें लुखायाथाय् वना भिक्षा फ्वनेत "अलक्क" धका हालेगु सुरु यात । व छ्यें धासा कला-भात निम्ह बाहेक सुं हे दुःगु मखू । कलामेसिया न्हिथं हे भातयात सेवा सुश्रुषा याये सिमधयूकं छुं हे ज्या याई मखुगु । व जोगी वयाथाय् लुखाय् दना "अलक्क" धका फ्वों वबले व मिसाया थःम्ह भातयात मागु सेवा टहल याना च्वंगु जुया च्वन । उकिं वया "फ्वोंवम्हेसित भिक्षा नि बीमागु" धैगु मनय् वःसां थःगु ज्या त्वता काचाक्क भिक्षा नि ब्यूवने मछिन ।

थुखे व भिक्षा फोंवम्ह जोगी प्यकः खुकः "अलक्क" हाला नं भिक्षा ब्यूमवःगु खना मनं मनं तं पिकया च्वने धुंकल । उकिं वं ततसकं 'अलक्क' धका हाला "जित भिक्षा क्रट्ट बी हति, मखुसा जि सराप बी त्यना" धका धया च्वन ।

अन भातयात सेवा याना च्वंम्ह मिसा काचां काचां सीधय्का वया भिक्षा ज्वना वयात बिइत लुखा प्याहां वया "जि भतिचा ताऊ बित, उकिं क्षमा

याना विज्याहुँ" धाधां भिक्षा ल्ल्हाय् त्यन। व मिसा भिक्षा ज्वना भिक्षा बिइत वय्‌वं व जोगी "छ" ताःलत हे जित थना तःगुलि आम भिक्षा जि काये मखु। उकिया पलेसा जि छन्त सराप बिई त्यना" धका मिसायात न्यंकल। मिसाया मन मनं "अहो, जि थजोगु कथं विनम्र जुया क्षमा फ्वना हे थ्वया त शान्ति मजूम्ह! थ्वला ठीक मजूम्ह थें च्वं" धका मती तया व जोगी-यात धाल---

"छं भिंनिदं तपस्या च्वना दना वय्‌वं छं मिखा कना स्वयेसाथं व बो निम्ह खरानी जुया कुतुं वय्‌वं हे छं आमलि अभिमान जुल ला? छंके अभिमान जक दत, ज्ञान दुःगु मखुनि।"

व जोगी आश्चर्य जुल। "जि भिंनिदं तप याना न्हापां दना मिखा कना स्वया बले बो निम्ह खरानी जुया कुतुं वंगु ख थ्व मिसां गुकथं सीकल। थ्व मिसा ला जि स्वयानं ज्ञान दुम्ह अवश्य जुया च्वन खै। उकि थ्वयाके हे जि ज्ञान स्यना काये माल" धका वं मिसायात धाल---

"ओहो, जित क्षमा यांना दिसं। छिके थुलि ज्ञान दै धका जि मस्यू। उकि जि थन हे च्वना छिके ज्ञान स्यना काये" धका विन्ति यात।

"जिके ज्ञान स्यना कायेगु मखु। जित ज्ञान ब्यूम्ह छम्ह नाय् (बगरे) दु। छं नं वयाथाय् छ्यें वना निन्हु प्यन्हु च्वना बरु वयाके ज्ञान का वंसा ज्यू। जि नं वयाके ज्ञान कयागु खः।" धका व नाय्‌यागु छ्यें वनेगु लं फुक्क कना छ्वत।

व मिसां धाःथें व जोगी अनं नं वंवं वंवं व मिसां कना छ्वम्ह नाय्‌या छ्यें थ्यन। व नाय्‌याथाय् छ्यें थ्यंबले वया पसलय् च्वना ला मिया च्वंगु खन।

"जि परदेशं वयागु। जित छन्हु निन्हु बासं च्वनेगु दइला?" धका वयाके न्यन। वया मती छन्हु निन्हु बासं च्वना वयाके ज्ञान स्यना काये धैगु जुया च्वन।

"ज्यू, छन्हु निन्हु च्वना दिसं। जिथाय् ला छुं दुगु मखु। ऐसां जिमिसं कुथें चाःथें सुविस्ता याना तया बी" धका लिसः बिल। अन छ्यें व नाय्‌या माँ

बौ बाहेक मेपि सु दुगु मखु । व जोगी नं अन छथाय् कोथाय् बासं च्वंच्वन । अन छ्यें च्वं च्वं वं थ्यन्हु खुन्हु वितय् याये धुकल ।

व नाय्या न्हि न्हि सुथे दनेवं थः मामागु ज्या सुद्धि याना मांयात, बौयात नं चाः हिला तुति भोपुया थःगु पसलय् च्वना ला मीगु ज्या याईगु जुया च्वन । ला मी सिधय्का पसः तिना हाकनं थः मागु छ्यें च्वना ज्या याना च्वनिगु । अले तले थाहाँ वय्वं मां बौपिके "का, मां-ब्वापिनि छु नये यो छु त्वने यो ?" धका न्यनिगु । न्हिथं इमिसं धाधागु वस्तु कया हया जोर जाम याना नकिगु जुया च्वन । थथे जुजुं खुन्हु न्हय्न्हु दयेंलि छन्हु ला व जोगीया मती वल—

"आः जि थन थुलि मछि च्वने धुन । थ्वयाके छको तीजक ज्ञान कना व्यू धका धायेमाल"

नाय्या पसः तिना तले जा नया आराम कया च्वंबले नाय्यात व जोगीं धाल—

"जि थन बासं च्वं वयागु मेगु कारणं मखु । छिके छु ज्ञान गुणयागु ख स्यना काये फइला धका खः । आः जित छु ज्ञान कना दिस । छ्यें वने नं त्यल ।"

"जि ज्ञान कने मागु छुं हे मदु । जिं गुलि ख, ज्ञान कने माःगु खः थ्व न्यान्हु खुन्हु थन च्वना दिसेंलि जिं कने धुन । छित ज्ञान ख कनागु व हे जुल ।" अजोगु लिसः न्यना जोगीया मनय् ध्वाक्क वन । वयात छु ज्ञान वःथें च्वन गुकिं व भिनिदं तपस्या याना नं वयात मवः । नाय्नं अजोगु लिसः बिसेंलि व जोगी नं सरासर थःगु छ्यें त्याहाँ वनेगु निश्चित याना थःगु छ्यें पाखे स्वया वन ।

लँय् वव वव वया मनय् लुल, "अहो ! थ्व संसार त्वता भिनिदं तक तपस्या याना मिखा कना स्वयेगु हे प्राणि त स्याये फुगु छु ज्यालगय् जूगु शक्ति मखु । थजोगु शक्ति याना अभिमान जक वढे जुल । बरु थःगु छ्यें हे च्वना थः छ्यें च्वपिं मां - ब्वा पिनिगु सेवा टहल यायेगु, इमित सुखी याना तयेगु, थ्व हे तःधंगु तप जुया च्वन । मां-बौपित्त सेवा याना च्वन धासा फुक्क हे ज्ञान उकें दया च्वन !" छ्यें त्याग याना वने धुंकुम्ह जोगी हाकनं छ्यें ह्याहाँ वया

मां-बौपिन्त चान्हं न्हिनं सेवा टहल याना थःगु जीवन वितय् याना च्वन। उगु हे कर्मयोगु फलं वया दिन प्रति दिन सुख आनन्द जुजुं वया सुखी जीवन हने दया च्वन।

उलिचिया बाखं थुलि
धौ फीगु कुलि

१०. कवं प्याखं हुलीम्ह मिसा

छगू बखतय् छथाय् छ्यें दाजु किजा निम्ह च्वना च्वंगु जुया च्वन। दाजु किजा निम्ह ब्यागः ला ज्वी धुंकुगु खः। छखे पाखे दाजुम्ह च्वनीगु, छखे पाखे किजाम्ह च्वनीगु याना निम्ह दाजु किजाया छ्यें बच्छि बच्छि थला बसी खुया तये धुंकुगु खः।

दाजुम्हेसिया न्हिथं यें वनिगु। न्हिच्छि ज्या याना दुःख सिया कमाय् याना हइगु दां थः कलाम्हेसित ल्हातय् तये हैगु। कलाम्हेसिया गुबलें जा थुया तइगु, गुबलें जा हे थुया तइमखुगु। जा थुया तःसां भातमेसित जा ताना हे बइगु मखु।

"जि ला तसकं हे प्वा स्याना च्वन, छ नि जा ताना न, जि लिपा नये" धका तोह तया जा नईमखुगु। कलामेसिनं भातम्हसें मसीक छम्ह नाय्याके "न्हि-न्हि ला तये हि, दुरु तये हि" धका नाय् नाप ख मिले याना तःगु दया च्वन। अले सुथे ज्वी, भातम्ह थःगु इलय् ज्याय् थ्यंक वने मागुलि वयात न्हापनं जा थुया नका छ्वई। भातम्हेसिया न्ह्योने धासा 'प्वा स्याः, मो स्याः' धका तोह तया थम्ह छु हे नइ मखुगु त्रयागु बानी हे जुया च्वन। भातम्ह प्याहाँ वनेवं व मिसाया ला कुनेनसें खापा तिना थःके च्वंगु वस्त्र फुक्क त्वया छ्वया नांगाँ च्वं च्वनिगु। उलि याना जा छरुख न्ह्योने तया ला कवाफ, दुरु फुक्क न्ह्योने तया न्हापां छपाख नि नये फक्को नइगु। प्वा त्यंक छरुख नये

धुंका नयागु याकनं पञ्चे यायेत ला मस्यु छाय् थें "तांग्रां नांग्रां कू ! तांग्रां नांग्रां कू ! जि नयेगु ला व दुरु कू ! कू !" धका ल्हा निपां च्वय् थल्वया हाकनं कोकया कवं प्याखं हुलीगु जुया च्वन । अथे प्याखं हुले सिधयेका हाकनं बाकी दुगु जा फुक्कं नया मखुर्थे न्यंक च्वंच्वनिगु । बहन्हि भा:तम्ह त्याहां वइबले धासा जा हे मथूसे लासाय् गोतुला च्वनिगु ।

भातम्ह "जा मथुया नि ला ?" धासा "ख, जि प्वा स्याना सनें हे मंमदया च्वंच्वनागु" धाइगु । विचरा भातम्हेसिया धासा त्यानुक ज्या याना वया हाकनं छ्यें वया थम्हंनतु जा थुया जा नया द्योंवनिगु । भातम्ह द्योंवने धुंकल धायेव तिनि व मिसा हाकनं थम्हं जा थुया जा नया द्योंवनिगु ।

छन्हु अथे हे भा:तम्ह ज्या वनेत बजिप्व: छपों ज्वना वन । कलाम्हेसिया ला न्हापाथेंनतु, ला व जा हाकनं दुरु त्यंक नया अथे हे "तांग्रां नांग्रां कू ! कू !" धका हाला कवं प्याखं हुला च्वन । अथे प्याखं हुलीबले वं "कू ! कू !" धागु छाय् थें धका किजाम्हं छन्हु बँसि ह्वतं छथासं खने दयेका त्वीं त्वीं स्वया च्वंगु जुया-च्वन । व मिसा ला ला व जा छक्व नया अथे न्हि न्हि कवं प्याखं हुया भा:तयात धासा प्वा स्या: मो स्या: धका जा नापं मथूसे दु:ख बिया च्वंगु कारण फुक्कं किजामेसिनं सीकल ।

व मिसायागु उजोगु अद्‌भूतगु चरित्र किजामेसिनं सिसेंलि छन्हु दाजुम्हेसित तीजक स:ता थम्हं खंगु स्यूगु ख फुक्क कन ।

"पत्या: मजूसा दाजु कन्हे ज्या वने म्वाल । जिथाय् पाखे वया छं हे छको चेवा कया स्व:" धका सल्लाह बिल ।

किजायागु ख न्यना धाथें कन्हे खुन्हु दाजुम्ह सदांथेंतु "ये ज्या वना वये" धका बजि पो ज्वना प्याहां ला वल, तर ज्या मवंसे सुतुक्क किजामेसियागु छ्यें द्राहाँ वना बसि कापीं चेवा कायेत च्वंच्वन ।

थुखे कलाम्हेसिया न्हापाथें तु भा:तम्ह ज्या वन ज्वी धका ला व जा छक्व नया नांगां च्वना हे "तांग्रां नांग्रां कू वा ! तांग्रां नांग्रां कू वा ! बे धे नापें कू

वा।" धका न्हापाथें हाला प्याखं हुल। थ्व फुक्क जुगु खँसि ल्हातं भातमेसिनं स्वया च्वंगु जुया च्वन। थ्व खँ फुक्क सिसेंलि भातम्ह छं मस्यूम्ह थें याना न्ह्याबलें न्हापायागु डलय् छ्यें द्वाहां वल। छ्यें वय्‌वं भातम्हं धाल—

"जि वैद्य बयना स्वयाबलें छं आमथे नयें मयया न्हि न्हि प्वा स्यागुया कारण छंके भूत दुबिना च्वंगु धाल। व भूत पितछ्वयेगु उपाय नं कना हःगु दु। व भूत पितछ्वय् माल। वैद्यं धाथें न्हापा भीं निम्हं नांगा च्वनेगु। अले थःगु म्हय् साप ज्वीक चिकं थायेगु। उलियाये धुंका छं बैंगलय् थाहाँ वनां तुफि छफि ज्वना छपा ल्हातं खोपः प्वीगु अले व खोपः फुक्क हासा छपातय् फया का। अले छ वना व खोपः दुगु हासा ज्वना पिखा लखुई वाः वनेगु धका वैद्यं धया हल।"

आः वैद्यं धया हःगु खँय् 'म्हा' धाये मजिल। थम्हं न्हि न्हि प्वा स्याः मो स्याः धया च्वनागु। उकि वैद्यं धया हःथें न्हापां निम्हं नांगा च्वना थःगु म्हय् चिकं बुल। चिकं बुई धुनेवं कलाम्ह बैंगले वना तुफि छफि कया धलिमय् च्वंगु खोपः बांलाक पुना हल। व मूर्ख मिसां हासा नं बांलाक मफःगु जुया च्वन। अले, खोपः पुपुं वाचले गुबले गुबलेनसें मुना च्वंगु खोपः फुक्क हाया वया व मिसा या नांगागु म्ह छम्हं हे खोपः न तोपुया व मिसा म्या थें च्वना वल। खाली मिखा निगः पुलु पुलु खने दया च्वन। म्याः थें जागु रूप जुया वयात म्हसीके हे मफु थें जुल। अले भाःतम्हसें "काः आम खोपः पिखालखुई वाः वनेगु का" धया भाःतम्ह ल्यू ल्यू पासा वन। कलाम्हं हासा ज्वनां पिखालखुई जक थ्यनेवं थुखे भातम्हं ल्यूनें खापा निपां ध्याम्म तिना खापा गोया थः सरासर तले थाहाँ वन।

थुलियाये सिधःबले अन ला बाचा हे ज्वी धुंकल। लय् सु जू दुगु मखु। कलामेसिनं "खापा ख वा! खापा ख वा!" धका गुलि खापा संकल। भाःतम्हं खापा ख्वं वंगु मखु। आखिरय् व मिसा कायल जुया अन नसें थन वने मदया नांगां हे थः छ्यें वन।

थः छ्यें थ्यंजले मुथसिया खा हालीगु ई जुइ धुंकल। अथे म्याःथें च्वंम्ह मिसा थःछ्यें वना लुखाय् च्वना "यो मां! यो बा!" धका खापा ख्वारा

ख्वारा याना सःता च्वन। थःछ्यें च्वंपिं सुं भम्चातसें "सुथे थपाय्सकं द्यो ख्यु बले खापा संकुम्ह सु ?" धका न्ह्यालं थय्‌क कोसोत्रबले व म्ह छम्हं हाकुसे च्वंम्ह मिखा निगः जक पुलु पुलु खने दयेका सँ फंफं तया तःम्ह मिसा खना "का भजिल, ख्याः वल ख्याः !" धका भन स्वारामारां द्वाहाँ वना लासाय् च्वंवन। खापा खं मबः। सःता च्वंगु ताऊ जासेंलि माम्हेसिनं खापा चायेका थय्‌क पिने स्वःवःबले हाकुसे च्वंम्ह सँ फंफं तयातम्ह ख्याः थें खंबले माम्ह नं ग्याना ध्याम्म खापा तिना "ख्याः हे खः" धका तिं-तिं न्हुया तले थाहाँ वन।

अथे जुजु द्यो तुईया वये धुंकल। व मिसायाःलां तसकं हे फसाद जुल। लिपते हाकनं द्यो बांलाक हे तुयुसेंलि मग्यासे माम्ह हे क्वाहाँ वया खापा खना बांलाक कोथीक स्वःबले थः हे म्ह्याय् जुया च्वन। अले तिनि बल्ल तल्ल म्ह्याय्‌मसित दुकाल।

११. ताना द्यो

छग् बखतय् छगू चिकिचाधगु परिवार दु। व परिवारय् मां व काय् बाहेक मेपिं सु मदु। काय्‌म्ह धाःसा तसकं हे ध्वाद्दःम जुया च्वन। नां हे ताना द्यो। ज्याः छगू अन्हेयात धासा तिप्यंक याये फुम्ह मखु। इमि बु छकू-निकू दु। मांम्हेसिया वं हे बु ज्याका थःगु प्वाः पाले याना च्वन।

छन्हु मांम्हेसिया "साप हे बः मलात, ला छकूचा नया स्वये माल" धका मती तया काय्‌म्हेसित "हुँ बाबु, नाय् पसलय् वना ला धेबा प्यंग-खुगः या न्याना हति" धका स्यने कने याना छ्वत। ला न्याना ल्याहाँ वम्हेसिके ला छ्व मदु।

"गो बाबु ? ला न्याना हयागु गनं तया ?" माम्हं न्यन।

"खः मां ! ला खिचायात त्याय् बिया वया" धका काय्‌म्हं लिसः बिल।

"धिक्कार। खिचायात नं ला त्याय् बीगु ला! गनं ज्वी?" मांम्हं बोबिल।

"छाय्? खिचां लित बी हँ हे तिनि नि! मह्‌इला?" धका ताना थ्वो नं लिसः बिल।

थजोगु छको मखु, निको मखु, ला न्याके छ्वको पत्तिकं खिचायात ला त्याय् बिया ला नये मखंका बिइगु।

छन्हु बुई निम्ह प्यम्ह ज्यामित तया तल। मांम्हेसिनं "का बुई वना ज्यामितय्‌त जा बिया वा! लँय् फोहर, सु थजोगु न्हुया वने मत्ये" धका खँ स्यना छ्वत। व मचां "दय्" धका जा पो ज्वना योबुँ लँचा लिसे वना च्वंच्वं छथाय् सुपः भचा लँय् लाना च्वंगु खन। सुपःयात गुवेत "चिला हुँ, से चिला हुँ।" धका हाला च्वन। बल्ल लिपते फय् छक वःबले सुपः चिला वन। अलेतिनि व थःगु लँलिना न्ह्यावन।

हाकनं छथाय् थ्यंबले सौखि छपात फाना तःगु धोदुल। सौखियात नं गुवेत "से चिला हुँ! चिला हुँ!" धका हाला च्वन। सौखि ला चिला वनी मखु। "का चिला मवंसा छन्त बाकी तये मखु" धका पारावक ल्हातं दाया बिल। ल्हा छपातं सौखि जुल। आः व ल्हाते च्वंगु सौखि गन सिले धका कँ बात्‌चाय् पारा पारा याना बिल।

जा ज्वना वःम्ह मचा खना ज्यामितय् "आतिनि नये दत का, गयोगु नये पित्यागु!" धका जा पो कया नयेत ठीक याबले कँ फुक्कं सौखि नवया नये मफुत। सौखि नवःगु कारण न्यंबले व मचां फुक्क खँ कना बिल। ज्यामितय् उखुन्हु जा सोकं हे नये माल।

छन्हु व ला त्याये बिया तःम्ह खिचां सराफी पसलय् च्वंगु दां तया तःगु म्हिचा छपाः वान्याना व मचाया छचली दिके हल। बरावर व खिचायात ला बिया वःगुलिं खिचां भाय् सिया व छचली वःगु जुया च्वन। खिचां दां पो छचली दिके हःगु खनेवं व मचां धाल—

"ख ला यो मां ? खिचां त्याये कागु ला या पलिसा दां पुले हइ तिनि धका जिं धयागु मखुला ?" माम्हं पो फ्यना स्वःबले म्हिचा जायेका दां। अवश्य नं थ्व म्हिचा थुवा नं दां लित का वैतिनि धका सीका धेवा न्याग: खुग:या प्यारा न्याना हया व मचाया पासापिं सःता तले भुतुलि भी प्वाचां प्यारा ह्वला बिल। मचातय् "प्यारा वा गात" धका लय् लय् तातां लाका लुकु याना प्यारा नल।

थुखे सराफिया दांपो मा: जुजु जुजु निन्हु प्यन्हु दयेका ब हे छ्यें वया ताना द्योयाके "खिचां दां पो ह:गु खला ?" धका न्यन।

"खं, खिचा छम्हसिनं ज्वना व:गु ख:" धका ताना द्योनं लिस: बिल। उथाय् माम्हं नं न्ह्योने दु। मांम्हं कायम्हेसित "गुबले थन दांपो ज्वना वगु दु ? म्वा मदुगु खँ ल्हाइम्ह" धका न्वात।

"गुबले ज्वना व:गु ले ?" धका व सराफि मचायाके न्यन।

"ख: उखुन्हु प्यारा वा गा: खुन्हु हे ज्वना व:गु छु ले सा !" मचां लिस: बिल।

माम्हसिनं "का न्यना मखुला साहुजी ? थजोम्ह ध्वाद्रम्ह मचायागु खँ न्यंसा छि वें जुई का" धाल। साहुया नं व तानाद्योया खँ पत्या मजुया अनं सरासर ल्याहाँ वन।

थुगु हे कथं प्यदं खुदं दं वंसेलि व ताना द्यो नँ ल्याय्मचा जुया बल। ब्याहा याना बी.माल धका मत्ती तया माम्हसिन न्यन–

"बाबु छं ब्याहा याये न्ह्याला ?"

"न्ह्यां,न्ह्यां !" धका वं छ्यौं क्वात। अले माम्हसिनं खँ स्यन, "अथे जूसा छं हे ममचा सो हुँ। हुँकन गा:हिती प:खाचाय् ज्वना च्वं। ल्यासेम्वा ल्यासेचापिं ल: का वइबले छं इमित चिचिगोगु अपां कयेका छ्व। सुनानं मुसुक्क न्हिला छन्त स्वत धा:सा व हे ल्यये माली।"

माम्हं थाःथें व तानाद्यो नं हितिं फुसे च्वना लः कावःपिन्त अपाचां कयेका छ्वइगु। गुलिसितं चाधँःप तछ्याना बिइगु। गुलिसिनं वयात "छ्वग्गीम्ह तानाद्यो" धका बोबिया वनीगु। सुं नं व च्वना थन्ह्यूगुलिं छको ला वं तगोगु अपां हे मिसा छम्हसित कयेका बिल। व मिसा अनं हे सिना वा छ्याता तया च्वन। सीम्ह मिसां वा छ्याता तया च्वंगु खना "हः आतिनि न्हिल का!" धका दंग जुया माम्हेसित फुक्क खँ कं वन।

व ब्वाद्दम्ह कायनं अथे धागु न्यना माम्हसिनं "का थ्वं छु मखु थें यात थें" धका ब्वायँ वना हिती स्वः वंबले ल्यासेचाम्ह मिसा छम्ह वा छ्याता तया सिना च्वंगु खन। थःपिन्त अपगाल वई धका ग्याना मांम्ह ज्ञां दयेका काचा काचां व सीम्ह मिसायागु म्ह छथाय् यंका चाय् गाः म्हुया थुना त्वः-पुया बिल। उलि याये धुनेवं काचा काचां वनां च्वले छम्ह न्याना हल। व हे च्वलेचा स्याना लॅं छगः घाका छथाय् तुंथी कुरका तया बिल।

थुखे छुं नतिचा जायेका व सीम्ह मिसाया मां बौपिं उखें थुखें माः जुजु व तानाद्यो याथाय् वया न्यं वल।

"खः सीम्ह थन हे तुंथी कुतुं वना च्वन।" तानाद्योनं धाल। माम्हं "थयाम्ह तानाद्योयागु खँ नं न्यना दीगु ला?" धका लिसः बिल। अथे जूसां व माःवपिसं "तुंथीँ छको मायेके बीमाल, थ्व तानाद्यो यात तुंथी क्वछोया मायेके ब्यु" धागुलिं माम्हं व तानाद्योयात बिस्तारं तुंथी क्वछोया मायेके बिल। तानाद्योनं तुंथी लखय् मात्तु माला ततसकं न्यना हल—

"खः, छिमि म्ह्याय् ला थन हे दु खनि का! छिमि म्ह्याय्या नेकू दु ला?"

"छं छ्यों दइका!" च्वय् च्वंपिं जागे जुल।

"छिमि म्ह्याय्याके म्ह छम्हं तुयू सं दु ला?" तानाद्यो नं न्यना हल।

"का बांलाक मा! छु हाला च्वनागु?" लिसः बिल।

"ए छिमि म्ह्यायया ला न्ह्योप्यों नं दु खनिका।" च्वय् च्वना च्वंपिनि गजब जुल। थयोम्ह ध्वाद्दम्ह तानाद्योयागु खं न्यना खइला!" धका इमि मस्ती नं वन।

"का, म्वाल, न्ह्यागुसां च्वय् नि थत हति" धका हाला छ्वत। तानाद्यो नं ला मफु मफु बल याना सीम्ह च्वलेचा छम्ह पा छाया बल्ल तल्ल च्वय् थत हल। सकसिनं "थयोम्ह तानाद्यो यागु नं खँ न्यना ज्या ज्वीला?" धका मेमेथाय् मा: वन।

छुं दं बितय् जुसेंलि तानाद्यो नं ल्यायम्ह हे जुया वल। मांम्हसिनं "गुलि याकचा तया तये! बरु गामय् च्वम्ह सां मिसा छम्ह चूलाका बी माल" धका बल्ल बल्ल अन हे छगू गामय् च्वंम्ह भम्चा छम्ह माला ब्याहा याना बिल। ब्याहा याना ह:गु प्यन्हु दसेंलि जिचाभाजु दुचायके माल। बां बांलाक बस्त पुंका तानाद्योयात खें स्यना ससलय् छ्वत।

"स्व बाबुचा! तापाथाय् वने मा:। लंय् छुं छुं न्याना न।" धका धेबा प्यंग: नं ज्वंका छ्वत। "लंय् फों वपिं द:सा नं छुं बिया छ्व।" धका स्यने कने याना ससलय् छ्वया बिल। बाबुचिया सस: धासा भचा तापाथाय् लाना च्वन। लंय् बवं बवं बान्हि जाईन, प्वाथय् सितार थाना हल। उकिं ताना-द्योया मांम्हंसिनं स्यना ह:थें न्याना नये माल धका लंय् पस: पत्तिकं बना पसल्यायाके "थन छुं छुं न्यायेगु दु ला?" धका न्यनिगु। न्यंपिं पसल्यात गजब जुया गुलिसिनं बोबिया हइगु, गुलिसिनं 'मदु' धका हक्का हइगु। तानाद्योनं ला "छुं छुं" धयागु गनं हे लुइके मफुत।

मामां मामां अथे हे छथाय् उपद्रचाहाम्ह पसल्या छम्हसिके न्यंबले व पसल्यां "छुं छुं धयागु जिकेदु" धका कचिगु सकि व बजि बिया छ्वत। तानाद्योया छथाय् चौरय् वना बजिनाप कचिगु सकि न:म्हेसिया लां व कचिगु सकि कथ्वी उलि उलि मिना हीइया च्वनां च्वने मफुत। अथे जुगु फुक्क घटना अन हे किसि भ: वया च्वंम्ह छम्ह किसिमाग: नं खंगु जुया च्वन।

"आ थ्व मचायात चिकं पाना बीमाल, उकि जक थ्व कथु उलि उलि मिना हियुगु कोलना वनी" धका मत्ती तया तो दुगु ख्वलाया लग: व ताना-द्योयात ज्वंका "का हुँ, बाबुचा, चिकं निदांया न्याना हि, फ्वसानं तयेका हि। अले जि आम कथु हियुगु लायेका बी" धका स्यना छ्वत। तानाद्योया चिकं पसजय् वना निदांया चिकं न्याबले तोख्वला जायेक चिकं तयाबिल।

"आ फ्वसा नं ति।" धा:बले पसल्यां "ख्वला जाये धुंकल फ्वसा गन तयेगु ?" धका न्यन।

व तानाद्यो नं ख्वला काचाक्क पुईका त:ले च्वंगु तो च्वय लाकल। चिकं फुक्कं बंय् वाना "का फ्वसा थुके ति" धका फ्वसा चिकं उके तयेका सरासर ब किसिमाग:याथाय् थ्यंक वल।

"उलिचा ला चिकं निदांया ?" किसिमाग:नं न्यन।

"थ्व ला फ्वसा कया हयागु का, चिकं त:ले दनि नि जायेक।" धका फाता पुइका ब्यूबले फ्वसा कया ह:गु चिकं नं वात। किसि माग:या व ध्वाद्दम्ह मनू खना गजब जुया न्हिला व ख्वलाय् कीगु चिकं हुस् हुया कया बयात कथ्वी म्हुतुइ चिकंनं बुत्तु बुइका बिल! उलि यासेंलि भचा कथु हियुगु कोलात। अनंलि सरासर व वना वं च्वन।

ववं ववं लँय् छथाय् वया पिथा च्वंवने मास्ते वल। अन पिथा च्वने धका माला जुजुं छथाय् पुखू सिथय् न्याचात, ब्यांचात मुना च्वंथाय् वना पिथा च्वंवन। पिथा च्वनेत फेतूबले अन च्वंपि न्याचात ति ति न्हुया ग्याना वन।

"अहो! जि खिफ्यानागु ला फुक्कं ति ति न्हू खनि" धका वया मत्ती वल। न्याचा ब्यांचा ति ति न्हूगु वं गन सी! पिथा च्वने धुंका हा:कनं ववं ववं द्यो खिउसे च्वना वल। अयनं तिमिला थिना च्वंगु जुया लं खने दया च्वन।

उखे ससलय् थौं न्हूम्ह जिचाभाजु दुचाये केगु धका सकसियां ल्वसा, वासा जोरे याना सावक म्वय् नका छ्वयेगु धका लं स्वया च्वन।

थुखे तानाद्योया लंय् ववं ववं थःगु किचः स्व स्वं त्वले जुया च्वन। "अवश्य नं थ्वं जिके छुं पवं वःम्ह ज्वी" धका किचःयाके "छु धेबा पवों वयागु ला ?" धका छ्यों क्वाना तानाद्योनं न्यन। किचःनं "ख:, ख:" धाःगु थें याना छ्यों क्वाइगु। उकिं थःके च्वंगु धेबा फुक्क किचःयात धका बिल।

लंय् ववं ववं तिमिला नं जाह्रां थिना वया च्वन। किचः नं तानाद्योयात तोतूगु मखु। छको छको पत्तिकं न्यनिगु, छको छको पत्तिकं थःके च्वंगु वसः दक्को छता छता याना फ्वोंबःम्हेसित धका व हे किचः यात वांछ्वया बिइगु। अथे याना व ससलय् थ्यंबले नांगा पति जुई धुन्कल। न्हूम्ह जिचाभाजु गथें नांगां ससलय् वनेगु। ससलय् वने मछाला व हे ससः छ्यें ल्यूने क्यबय् वना पोलचिगु बारी तःलय् सुला च्वन।

उखे ससः ततामेसिया फुक्कं ज्वरे ज्वी धुन्कल। "आः पोलचा तरकारी छता नं दयेका बीमाल" धका मनय् तया बःन्हि बांलाक खने दुगु नं मखु, पोलचा खाना हये धका पोलचा बारी वःस्स फ्वास्स पोलचा माः जूबले अन नांगां द्यना च्वम्ह जिचाभाजुयात लाना "आकाछियाय्" धका ति न्हुया चिला वन। हाकनं तलय् वना ससः दाजुम्हेसियागु वसः तिनि यंका वसतं पुंका तलय् थत यंका बांलाक मान मिजास याना भ्वय् नकल।

गाम्हसें ससलय् वये न्ह्यो व तानाद्योयात "सिह थें धस्वाना च्वने माः, को थें ख्वँ सयेका नये माः, हाकनं ससः मां ससः बौपिसं न्ह्यागु धासां बांला जू, असल हे जुल धका लिसः बिइगु" धका ख्वँ स्यना हःगु जुया च्वन।

जिचाभाजुम्हेसित भ्वय् नका च्वंबले ससः बौम्हं बिचा यात, "न्हूम्ह जिचाभाजु लिसे अथे हे दुःख सुखया खँ ल्हाये मा" धका "छुयाय् भाजु ! थुगुसी मेत नं स्वम्ह पेम्ह सित" धका न्यंकल।

"बांला ! असल हे जुल का" धका तानाद्योनं लिसः बिल।

"थुगुसी बाली नं बांलाक द्राह्रां मवः। अथे धयां च्वले नं स्वम्हति सित" ससःबौम्हं हाकनं धाल।

"ह: भन बांलाल का ! भि हे जुल" धका जिचा भाजुम्ह लिस: बिइगु जुया च्वन । सस: बौम्ह ला तोल्हे जुया च्वन । मेगु छुं नं धाइगु मखु । तानाद्यो धासा बिच्चे बिच्चे "क्वा !, क्वा !" नं हाला हइगु । अथे जु जुं वया भ्वय् नय् सिधल । नु सिका बिल । कला:म्ह वया कुने च्वते क्वथाय् फेतुके यंकल । बजां छचिलं थना हुखा चित न्ह्योने तया बिल । अले कला:म्ह तलेयागु नि ज्या सिधय्के धका थाहां वन ।

तानाद्योया बजां त्वँ त्वँ पिथा च्वने तांजुल । बजां त्वनकि अस्सर पिथा च्वने माली यो । "आ: थन कोठाय् छथाय् पिथा च्वने माली । पिथा ला न्हापा थें तिं तिं न्हुया मा:थाय् वं हे वनी" तानाद्योया मने मने खँ ल्हात । उकि वं अन हे कोठाय् छथाय् कुनेनतुं पिथा च्वन । पिया च्वने धुन्का ताऊत स्वया च्वन । तिं न्हुया वंगु मखु । कोठा छगुलि नवया च्वने ज्युगु मखय् धुन्कल । "याकनं तिं न्हुया हुँ" धका खियात हाला च्वन । अन्त्ये न्ह्याको धासां तिं न्हुया मवंसेलि अन हे भ्वाथ कया भ्वाथलं तुं हुया छ्वत ।

लिपा कलाम्हं क्वाहां व:बले कोठा छगुलि नवया च्वन । "थ्वं गन पिथा च्वना तल ज्वी" धका माला स्वबले कुने लाक्क पिथा च्वना तया नं हुया तये धुन्कल । अजोगु उपद्रव खना कलाम्हं साप हे तं पिकया व तानाद्योयात छ्थ्यू दा नं दाल । अननसं वया भचा ज्ञान दया वल ला मस्यु सस: मां, सस: बौपिसं म्ह्लायूयात जिचाभाजु नापं तुं बिदा बिया हल । अनं ल्याहाँ वंसेलि मां, काय् व भौमचा आनन्दं च्वना नया च्वन ।

उलिचिया, बाखं थुलि
बाखं सिधगुलि
च्वनां च्वने म्वाल चुया पुलि

१२. हाकु मुस्या माकु

छगू बखतय् छगू चिकिचाधंगु परिवार दया च्वन। व परिवारय् तम्हु मदुनि, छम्ह न्हूम्ह भौमचा नं दुचायकुगु जुया च्वन। छन्हुया दिने इमि छथाय् भ्वय् बनेगु दया च्वन। भ्वंजय् धासा भ्वछिं हे धया हःगु जुया च्वन। उकि भ्वय् वनेत धासा छ्यें पिवा सु दै मखुत। लिपा व न्हूम्ह भौमचायात हे छ्यें पिवा तया थकेगु निर्णय जुल।

माजुम्हं "का भौमचा, छं नय् मागु नया च्व, हाकु मुस्या नय् यःसा सिया न" धका ततगोगु हाकु मुस्या छमना ति धकिचाय् तया भौमचाया न्ह्योने तया बिल। अले मेपिं सकलें बांबांलाक छायपा याना भ्वय् वन।

थुखें भौमचाया भुतुली भाजं देछुना हाकु मुस्या सिईगु सुरसार यात। छभाजं निभाजं सिई धुन्का हाकु मुस्या पो-पों, न-नं, स्यु-स्युं याना च्वन। उगु बखतय् मतचिकं दुगु मखुनि। माजुम्हं चिकं नं पित बिया थके लोमंकल। मत च्याकेगु छुं दुगु मखु। न्हूम्ह भौमचायात साप फसाद जुल। छछाखेरं खिउंसे च्वना बल। ख्युं थाय् ख्या त क्वाहाँ वै धयागु दहे दु।

धार्थे हे अन छम्ह ख्या ग्वारा वया "जित नं ति, जित नं ति" धका ल्हा फःबल। न्हूम्ह भौमचा मछागु उति हे। थम्हं नया च्वंगु हाकु मुस्या व ख्या यागु ल्हाती तया बिल। अले छम्ह ख्या वनिगु, हाकनं मेपिं थ्यंक वइगु। वं नं अथे हे "ति-ति" धका ल्हा फईगु। वयात नं छपुच हाकु मुस्या बिया छ्वत। अथे जुजुं अन ख्या त अथान हे मुन, थाहाँ क्वाहाँ जुया च्वन। ख्यातय् हाकु मुस्या ननं लय् लय् ता ता ग्वारा ग्वारा तुला थःगु हर्ष प्रकट याना जुल।

वं नं "ति-ति" धाल, वं नं "ति-ति" धाल। ईना ब्यु ब्युं हाकु मुस्या छग हे बिइगु मन्त। न्हूम्ह भौमचा मछागुलिं तोपुया तम्ह जुया च्वन। छको तसकं हे ख्यातय्त 'मन्त' धाय् मफू। हाकु मुस्या बी मफय्वं व ख्यात फुक्क

मुनां न्हूम्ह भीमचायात कुचु कुचु नक्येगु शुरु यात। कुचु कुचु नकेगुला थ्या तय्‌गु स्वभाव हे धाई। व भीमचायात नं "हाकु मुस्या माकु खना न्हिले माल पु" धका धाधां कुचु कुचु नका च्वन। व विचरा भीमचा न्हिलां न्हिले मफया प्राणान्त जुया अन हे सिना च्वन।

लिबाक्क भ्वय् वना वपिं माजु बाजुपिं ल्याहाँ वया छ्यें खापा घारा घारा याना च्वन। तर सुनां खापा खं वै? आपा हे घारा घारा याना नं ख मवसेंलि खापा तछ्याना हे छ्यें द्वाहाँ वना न्यंक नं ईतामत च्याका स्वत। मात्तु माला स्वत। भीमचा ला भुतुली लिक्कतु भोसुया सिना च्वंगु खन। थ्व घटना खना थुकिया कारण छु ज्वी धका बांलाक कोथ्वीक बिचा याना स्वत। मुस्या खवला नं छकुचा खने मदु। अवश्य नं थ्व थ्या वया मुस्या नया कुचु कुचु नका स्याना थकूगु जुई धका मती तया "हाई भम्चा" धका बिलाप याना च्वन।

उलिचा बाखं थुलिचा
थ्यो तय्‌कु कुलिचा

●

१३. लाखे नइम्ह झाखे

छगू ब्रखतय् साप हे गरीबपिं, दुःख सिया च्वंपिं निम्ह ज्यापु दु। इमि सुथे नया बन्हि नय्‌त हे थाकुया च्वन। मखुसा, गुवले न्हिछिया छछा धौछिया झिछा। छन्हुया दिने इमिसं बिचा यात, "आः झी थथे च्वना च्वने मजिल, छम्ह महाजनयाथाय्‌सां वना अन हे फुगु चागु ज्या याना कमाय् याना नये माल।" थथे मती तया इपिं निम्हं अन छथाय् च्वंम्ह नां दंम्ह महाजन याथाय् वया, "जिमित छुं ज्या दःसा ज्यु, छिगु सेवा याना च्वने" धका बिन्ति यात।

महाजनं नं "का ज्यू, जि नं परदेश वने धका च्वं च्वनागु, छिपिं जिनापतु परदेश वने न्ह्यासा जि ब्वना यंके" धका धाल ।

"छाय् मवे ! जिपिं नं छि ल्यू-ल्यू तु वय्" धका इमिस धाल । व महाजनं नं इपिं निम्ह पासा कया छन्हु भिंगु साईत स्वया परदेश वने धका ग्याहाँ वल । लँय् अनेक खँ ल्हाँ-ल्हाँ इपिं सोम्हं वना च्वन ।

ववं ववं छथाय् थ्यंबले लाखि मि हथा च्वंगु खन । इमिसं छुयात माली छुयात माली धका लाखि छपु न्यात । ह्राकनं अनं नं न्ह्यावन । छथाय् धौ बञ्जा छम्ह नाप लात । वयाके धौ छगः न्यात । अनं नं ववं छथाय् थ्यंबले काहा (पुइगु) मिया च्वंगु खन । गुगुं बखतय् ज्या लगे ज्वी धका काहा छपु नं न्यात । थुगु हे कथं इमिसं कूफा छफा नं न्यात । आखिरे चिकिचा धिकम्ह फाँचा छम्ह नं न्यात । थुलि न्याय् धुन्कालि इपिं वना वं च्वन ।

ववं ववं इपिं छगु घनघोर जङ्गले दुने थ्यन । द्यो ख्युंया वल, थिथि ख्वा हे सीमदया वये धुन्कल । बासं च्वनेगु थाय् स्वय् माल । इपिं जङ्गले चाः चाः हिला माला जुल । गनं छ्यें छखा हे खने दुगु मखु । भाग्यं अन हे छथाय् तःखागु बांलागु दरबार छगू इमिसं खन । अन हे बाय् च्वनेगु मती तया अन दरबारे दुवाहाँ वना "तले सु दि ?" धाधां द्वाहाँ वनं । तर अन ला सुं छम्ह हे प्राणी दुगु मखु । इपिं ला आश्चर्य जुया कोठा कोठा पत्तिकं चाः चाः हिला स्वत । स्व स्व थाय् भ्रः भ्रः धाः । नय् त्वनेगु भरिपूर्ण दु । अय्नं सुं प्राणी छम्ह नं दुगु मखु । इपिं ला लय् लय् ताया "आः थन हे भीपिं बासं च्वनेगु का" धका कुने निसें सोत्ताक खापा बन्द याना तले च्वते च्वना इमि नये त्वनेगु ग्वसा ग्वया च्वन ।

व दरबार धासा छम्ह लाखेयागु जुया च्वन । व लाखे न्हिछि नसा मा वना बन्हि थगु छ्यें दोंवइगु जुया च्वन । लाखेया न्हिछि चाः हिला त्यानुका छ्यें ल्याहाँ वःबले कुनें निसें खापा तिना तःगु खना वया पालिनसें मि च्याशु थें जुल । व ला तं पिकया हाल, "तले सु दु ? जिगु छ्यें सु दु ?"

तले च्वंपि दाजुपिसं थ्व जा लाखे हाला हःगु धका सीका "का, थ्व जा लाखेयागु सः ख, अय्सां भीपिं ग्याये मज्यू" धका सल्हा याना "थ्व लाखेयात भंगः लायेगु" धका स्वम्हसिनं छप्वा म्हुतुं धाल, "थन लाखे नैम्ह भाखे दु" धका गर्जे जुया च्वत।

लाखे ला भचा त्वले जुया न्यना च्वन। लाखे नैम्ह भाखे धागु न्यना व ला ग्यात। बया मती वन "लाखे नैम्ह भाखे धयाम्ह भचा ग्यानापुम्ह हे जन्तु ज्वी।" अथे जुसां छको वं परीक्षा याना स्वयेगु मती तया न्यन—

"अथे जूसा आम लाखे नैम्ह भाखेयागु खँ छपात स्वये हिं"

तले च्वंपि मनूतसें "का स्व" धका धौ छग ज्यालं पिने वां छ्वया हल। लाखेया मने "ओहो! खँ छपात हे थय् च्वं व भाखे गुज्याम्ह ज्वी थें!" धका ग्याना च्वन।

हाकनं लाखेनं "का सा वयागु सँ छपु स्वये हिं" धका धाल। च्वय् च्वंपि मनूतसें "काः स्व" धका लाखि छपु वां छ्वया हल। सँ हे लाखि अपाय्पु खंबले व लाखे ला थारा न्हुल। अथे जुसां बिस्युं मवं। लाखे नं धाल, "काः सा, व लाखे नैम्ह भाखेयागु वा छको स्वये।"

च्वय् च्वंपि मनूतसें "का स्व।" धका कूफा छफा लाखेया न्ह्योने लाक्क वां छ्वया बिल। लाखेया प्वाथय् च्वंम्ह किभि हे सित। लाखेया मने "ओहो! वा छपु हे थपाय् फा, व भाखे गजाम्ह ज्वी थें" धका भ्रन हे ग्यात। अथेसां हाकनं छको अन्तिम परीक्षा याना स्वयगु हे विचायात। अले व हाल, "बयागु सिगय् च्वं ले सा? का छको स्वये हि।" च्वय् च्वंपि ज्यापु दाजुपि नं चलाखपि हे जुया च्वन। तले नं "का स्व।" धका फाँचा छम्ह व लाखेया म्हय् लाक्क हे वांछ्वया हल। फाँचा व लाखेया म्हय् प्यंका "ची-ची" हाला बिस्यु वन। लाखे नं तिगाक्क न्हुया कुलेलम जुल।

तले च्वंपि स्वम्हं लाखेयात भंगः लायेफुगु खना जय् ताया भज्जा साक्क भिक नया अन लाखेया तयातगु धन सम्पति लुं बहः असर्फी ज्वने फक्को ज्वना थः थःगु छ्येनतुं ल्याहाँ वल।

महाजनया व धेबा बने ज्याना सुखपूर्वक च्वना नया च्वन। ज्यापू दाजुपि निम्हसिया भ्वे जक नया थ्वं त्वना थ्वेबा फुका छ्वत। अले हाकनं इमिके वहे लाखेया छ्यें वना धन सम्पति का वनेगु लोभ जाया वल। अकिं इपिं निम्हं महाजनं मसीक न्हापा यंकुगुथें लाखि, धौ, का पुइगु बाजा, फू, फाँचा माक्को फुवक न्याना लाखेया दरबारय् थ्यंका कुनेनसें स्वत्ताक्क खापा तिना सरासर तले थाहाँ वन।

थुखे लाखे थुनां थुनां ज्वीक विस्यु वना च्वन। छथाय् थ्यंबले छम्ह धौंनं व लाखे अथे विस्युं वना च्वंगु खन। लाखे थे जाम्ह बिस्यु वना च्वंगु खना धौंनं धाल, "ए लाखे दाजु! छाय् विस्यु वयागु? लाखे दाजु जुया आमथे बिस्यु ज्वी मलो।" लाखेनं धाल, "छं मस्यू जिथाय् छ्यें लाखे नेम्ह भाखे द्वाहाँ वया च्वन! जित भन्दै न ल्या। उकिं जि बिस्युं वयागु।"

धौंया जात चलाख हे जुइ। उकें व धौंया तुरुन्त शंका वना धाल, "मखु लाखे दाजु! जि ला पत्या मजू। अवश्य नं थ्व मनूतयगु जाल ज्वी! जि नं नापं वये नु। भी निम्हं वना खाप तछ्याना सां द्वाहाँ वना स्वये आम लाखे नेम्ह भाखे छको।"

लाखेया भचा सूर थाहाँ वल। अले व धौं पासा ब्वना इपिं निम्हं दरबार ल्याहाँ वल। अन धासा खापा तिना हे तल तिनि। हाकनं न्हापा थें तुं न्यन "तले सु दु हाँ?"

"लाखे नेम्ह भाखे दु" धका च्वं लिसः बिया हल तर थुपाले ला लाखेनाप चलाखम्ह धौं नं दु। वं तुरुन्त हे फुक्कं खं थ्वीका काल, "थ्व ला मनूयागु हे सः थें च्वं। का नु खापा थ्वया हे तले बना स्वे" धका धौं नं धाल। वं धाथें लाखेनं खापा तछ्यात। अले निम्ह तले वना स्वोवन। धुगुसि ज्यापु दाजुपिनि भाग्य बः मलाना च्वन। इमि ला न्हापा थेंतु ज्वी ला धका च्वंगु तर अखः जुल। इमिला ग्याना तुगः भारा भारा मिका "आ गथेथाय्! आ गथेथाय्" धका कुने काने सुला च्वन। लाखे थाहाँ वया वास्स फ्वास्स माला इमित लुईका हे काल।

"छिमिगु नां छु? का धाः" धका लाखे नं गर्जे जुया न्यन।

इपिं निम्हं ग्याना थर थर खाना छम्ह दाजु धाल "जिगु ना कौ।"

मेम्ह दाजु धाल, "जिगु नां नौ।"

"कौ-नौ भौ का" धका लाखेनं व मनू निम्हसितं मारर्र मुरर्र याना ब्वा ब्वा हे नया छ्वत।

उलिचिया बाखं थुलि
घ्यो तयेगु कुलि

१४. माँ उयी यंकीम्ह काय्

छगू देशय् छम्ह बुढि नकिचा दु। वया सन्तानया नामं काय् छम्ह सिबाय सुं हे मदु। काय्यात भौमचा छम्ह चूला वल नं तःसकं हे हाँराम्ह, न्याकं ग्यसुमलाम्ह लात। भौम्हसिया माजुम्ह तसकं हे मयो, पालितःयागु धू थें। माजुम्ह धासा तसकं हे सोभा, छुं हे धाय् मसःम्ह। भौमचां माजुम्हेसित न्हि न्हि हे "गुबलेजक सी थ्व बुढि। थ्व बुढि याकनं हे ज्वक्कनि मा" धका सराप बिया च्वनिगु। "व बुढि छम्ह सित धाय्‌व तिनि याँउसे च्वनि" धका भातम्हेसित धुर्की न्यंका च्वनिगु। "व ब्वग्गी बुढियागु गुबले जक ब्वा स्वय् म्वालिगु" धका थाँ वंसां क्वाहाँ वःसां हाला जुइगु।

छन्हु भातम्हेसित "जि धयागु ज्या छगू याना बी ला?" धका कबूल याकल। भातम्हेसिनं धाल, "खः खः का मिसा! जि छं धागु ज्या याना बी" धका लिसः बिल।

"अय्सा छिमि मांयात घपय् यंका म्बा म्बा उना वा। व बुढि छम्ह सित धाय्‌व तिनि भी निम्हेसियां याउंसे च्वनि का" धका धाल। भातम्ह ला तसकं

हे पशुम्ह जुया कलायागु खँ न्यना थः मांयात उयी यंकेगु गोसा ग्वल। तर थ्व खँ धासा व बुद्धि स्यूगु मखु।

कन्हेखुनु कायम्हं, "यो मां, झी हुँकन छथाय् च्ययके वने नु" धका धाल। व बुद्धिंचिया कायम्हं यागु खं खुसिसाथ माने याना "नु सा नु" धका वन। कायम्हं व बुद्धि चित डोंके तया कुबिया यंकल। देशे पिने थ्यने साथ बुद्धियात क्वकया सिं पय छोने तल।

माम सिपय छोने तया वया धायम्ह धीमो मा: बना च्वन। व बुद्धियात तुयुगु गाचा छपुं छ्यनेनिसें तुति थ्यंक फायकल। सिपय तया मि तय्त ठीक याबले वया देसलाई ज्वना वय् लोमन। वया भत्त देसलाई उखे थुखे मा: जुल गनं हे लुइके मफुत। कायम्हेसिया देसलाई मा: वतलें व बुद्धि दना वना कायम्हं गथे तया थकूगु खः अथे हेंनतुं तया व छथाय् सतले धलि कापिचाय् बिस्युं वना च्वन।

कायम्ह ल्याहाँ वया व सिपय् छोने माम्ह दनी धका छोयका थकल। माम्हेः सिया कायम्हेसियां सिपँ उगु स्वया च्वन। कायमेसिया मत्ती, "ओहो! जि मानं 'आपा!' छको हे मधा। गपायसकं जक सह याना च्वने फुगु" धका हाला च्वन। वया ला माम्ह खरानी ज्वीक उया वये धुन धका लय् लय् ताया छ्यें पाखे स्वया ल्याहाँ वना च्वन।

छ्यें थ्यनेसाथ कलाम्हेसिनं भातमेसिके न्यन, "व थोगगी बुढि उना वये धुन ला? आतिनि झी निम्हेसियाँ याउँसे सिच्चुसे च्वनी" धका कलाम्ह हररर न्हिला च्वन। माजु उना व:गुया हर्ष इपि निम्ह तिपूसिया भ्वय् न्यायका सा: सा: भिंभिंगु तया नल।

चान्हे जुल, व बुद्धि तसकं हे ग्यात। बहे बखते डाकूत स्वम्ह व हे सतःचाय धन सम्पति इना कायेत वास च्वन। डाकूत खने साथ व बुद्धि झन हे ग्यात। म्ह छम्हं हे द्यो व:म्हथें फिरि फिरि खाना च्वन। डाकूत स्वम्हेसिया स्वभाग जक तये सिधल, व बुद्धिंचा ला ग्यागु, सहयाय् मफया म्ह ग्वाना धलि कापिचां

भुकुक्क मिक कुतुं वल । व कुतुं वगु सः ताया व स्वम्ह डाकूत थःपिनिगु खुया हःगु धन सम्पति अथे तोता व थासं लिफ हे मस्वसे बिस्युं वन ।

थ्यो नलें तुइया वल । अन सुं हे वःगु मखुनि । व बुढिया ह्यांगु जक सियूचा, तुयू जक सकिच्चा धका मती तया धन सम्पति ज्वने फक्को ज्वना छ्यें पाखे स्वया वन । व बुढिया मनं मनं "थो धन सम्पति जित थ्यो नं हे ब्यूगु ज्वी" धका मती तया सरासर वना च्वन । वया गन वने गन वने जुया च्वन ।

छु दिन लिपा बुढिचां ज्वने फक्को धन सम्पति ज्वना थःगु छ्यें खापा ध्वारा ध्वारा या वल । "यो बाबु ! खापा छक खं वाः" धका हाला च्वन । कलाम्हं भातम्हेसित बोबिया च्वन, "का स्वः, व धोग्गी बुढि अयनं हे वया च्वनतिनि का ! छं उना वय् धन धयागु मखुला ?" धका कुतकुते याना च्वन ।

"खः, जि खरानी ज्वोक हे उनावये धुनगु" धका भातम्हं धाल ।

निक प्याक सःतूबले तक्क वास्ता हे मया ।

"यो बाबु ! जि इयातुल, याकनं खापा छको खं वाः" धका हाला च्वन । 'इयातुल' धागु सः न्यनातिनि कलामेसिनं भातमेसित "खापा छक खना वाः" धका धाल । धार्थें खापा खं बंबले माम्हं ज्वनां ज्वने मफया थे-थे हे चुल । "का बाबु, बंय् सियूचां थिला तूयुगु काप: छकू ला" धका धाल । उलि याये धुन्का थःम्हं ज्वना वःगु धन सम्पति ध्वाल्ल्ल् बंय् प्वंकल । अले कायम्हं माम्हेसिके न्यन—

"यो मां ! थुलिमछि धन सम्पति गनकया हयागु ?" माम्हंसिनं "खः बाबु, जित थ्योनं बिया हःगु । छगू धापू हे दु कि म्वा म्वा उयी यंकल धायव थ्योनं अथे ज्वने फक्को धन सम्पति बिया हैगु" धका लिसः बिल । कायम्हं कलाम्हेसित "मां या गुलि धन सम्पति ज्वना वःगु स्व वाः" धका सतल । "मां यात म्वा म्वा उयी यंकागुलि थ्यो नं बिया हःगु हैं धका धागु" धका धाल ।

अले भौमेसियां "यो मां ! छपिन्सं उलिमछि धन गनं हया दियागु ?" धका युगुसी धासा माने याना न्यन । माजुमेसिनं नं खँ फुक्क कन । अले कायम्हेसित

धाल, "हे बाबु ! भी याकनं तःमि जुई न्हयाँसा छिमि कलाः यात नं उयी यंकी जि छम्ह जक उयी यंकुबले ला थुलिमछि धन दुः धासेंलि हाकनं मेम्ह छम्ह उयी यंकी बलेला हाकनं बिया है। अले ला भीपिं धनाढ्य हे ज्वी का।"

धाथें कलाम्हसित नं उयी यंकेगु धका डोके तल। अले माम्हसिनं धाल, "यो बाबु, देसलाई ज्वना वने ल्वमनि।"

काय्म्हसिनं देसलाई नि लुमंक काल। छ्पं थ्यनेवं व मिसायात ववकया सिं पय् छ्यने तया घाय्म्वो माला हल। वयात नं तूयुगु गाचा छपुं फाय्कल। अले मि छ्वय्काबिल।

मिजक च्याकेवं व मिसा ला "आपा ! आपा !" धका दना वयेत सन। थ्व गजाम्ह मिसा ! जिमि मां ला "आपा" धका छसः हे मद्दा। थ्व मिसा ला गपाय्सकं हाःगु धका वयात सिं कां दाया खरानी याना छ्वत। व मिसा खरानी ज्वी धुंकुसेंलि व ल्याहाँ वल। अले छ्यें थ्यनेवं "यो मां ! यो मां ! व मिसा उना वये धुन आ व मिसां मानं थें धन सम्पति ज्वना वै ला ?" धका न्यन।

"वै का बाबु ! धन्दा काय् माला ? छन्हु निन्हु लिपा लाई का" धका माम्हसिनं धाल।

छन्हु माम्हसिनं "यो बाबु ! छ बजारे वना मां धयाम्ह गन न्यायेगु धका पसःपति न्यना वा हुँ। मां धयाम्ह न्यायेगु दःसा न्याना हि" धका छेबा बिया छ्वत। वया ला धाथें बजारे पसःपति "मां न्यायेगु पस गन ?" धका न्यना जुल। वयात पसःपति गुलिसिनं "गुनां धया हःगु ?" धका न्यनिगु, गुलिसिनं वयात ब्वोबिया हइगु, गुलिसिनं "मां धयाम्ह नं न्याये दैला" धका हवका हैगु। अले गुलिसिनं वयात "छु तालयाम्ह पशु ! मां धयाम्ह नं न्यायेगु दैला ? दैमखु हुँ लिहाँ हुँ" धका लिछ्वया हल।

अले व ल्याहाँ वया माम्हसित, "यो मां ! मां धयाम्ह ला गनं जक हे न्यायेगु मदु। जित ला, मां न्यायेगु पसः गन धका न्यनानं गुलिसिनं ब्वोबीया

हल, गुलसिनं छु तालथाम्ह मनू वयू जकं मजूला" धका का गिजयू याना हल। जि गुलि चा:हिला, मां न्यायेदेला धका गनं हे मदु।" धका धा: वल।

थ्व खँ न्यना माँम्हेसिनं धाल, "उकिला धयागु छं मां धयाम्ह गुलि जक मयोगु ? छं मांयात म्वा म्वा हे उथी यंकुम्ह ! मां धयाम्हेसित अन्या: याये मत्य" धका व बुद्धि काय्‌यात सम्भेयात।

हाकनं छम्हु काय्‌म्हेसित "मिसा छम्ह न्याना वा" धका प्यस: न्यास: दां बिया छ्‌वत। व हाकनं पस: पतिं "मिसा धयापिं गन न्यायेगु दु ?" धका न्यना वन। अले छम्हेसिनं वयाके धेबा कया बयात मिसा छम्ह बिया हल। व मिसा छम्ह ल्यू-ल्यू तया छ्‌यें ल्याहां वल। छ्‌यें थ्यनेवं माम्हसित धाल, "यो मां ! जि मां न्यावनां धासा न्यायेगु मदु। मिसा न्यायेगु धासा दु का। जिके च्वंगु दां कया थ्व म्िसा छम्ह बिया हल।" धका धाल।

अले माम्हेसिनं धाल, "उकिं ला धयागु, मिसा धयापिं गुलि न्यायेगु दु। का म्वाल ! थ्व मिसा छं हे कला: जुल।" अले इपिं मां, काय्‌ व म्हम्ह भौमचा नापं सुखं न्हि ह्वना च्वन। इपिं त:मि हे जुया वना वं च्वन।

उलिचिया बाखं थुलि
बाखं सिधगुलि
च्वना च्वने म्वाल चुया पुलि

१५. न्याया प्वाथय्‌ च्वंगु हिरामा:

छगु देशय्‌ छम्ह जुजु दु। व जुजुया म्ह्याय्‌ छम्ह दु। म्ह्याय्‌ धासा तस्सकं हे बांला, स्वीनितां ल्‌हि ला:म्ह जुया च्वन। व ल्यासे सुं हे मिजंतय्‌गु ख्वा: मसोम्ह जुया च्वन। उकिं वया मां बौपिन्सं वयात छथाय्‌ अलग्ग कोठाय्‌ तया तल। वयात जा नकेत छम्ह च्यो, लं फिकेत छम्ह च्यो, फुक्क यायेत नं छम्ह छम्ह च्यो तया तल। म्ह्याय्‌म्ह नं ल्यासे जुया वल।

मेथाय् देशे च्वंम्ह राजकुमारं व मिजंतय्गु ख्वा: हे मसोम्ह मिसा ब्याहा मयासें तोते मखू धका प्रार्थना याना त:गु जुया च्वन। व राजकुमारया मांपिन्सं व राजकुमारयात धाल, "बाबु! आ: छ त:धिक जुया वये धुंकल। छंत ब्याहा याय् माल।"

राजकुमारं लिस: बिल, "मां जि ब्याहा याये मयोनि" तर वास्तवे वया ब्याहा याये मयोगु मखू। माम्हेसिनं निको प्यको हे धासेंलि व राजकुमार दरबारं हे प्याहाँ वन।

लँय् ववं राजकुमारं छगू घटना खन। छम्ह मोचां छम्ह छुंयागु ज्यान कायेत सना च्वंगु जुया च्वन। व राजकुमारं छुंयात ज्यानं बचेयाना बिल। छुं राजकुमारयागु उपकार खना धाल, "जि नं छि नापं हे वय्। जित नं ब्वना यंका दिसँ।" राजकुमारं "आ म्वानि, लिपा माल कि जि छन्तं स:ते" धका बिदा कया अनं नं वन।

ववं ववं छम्ह बखुंयात इमां दाया यंकेत ठीक जुया च्वंगु खन। व राजकुमारं इमायात नं ख्याना छोत। व बखुंनं नं राजकुमारयात धाल, 'जित छपिन्सं ज्यान बचय् याना बिइ धुंकल। जि नं छपिन्त छुं आपदयागु ज्या तरे याना बी। छुं आपदयागु ज्या द:सा जित स:ता बिज्याहुँ, अले जि वय्" धाल। बखुंयाके नं बिदा कया वना राजकुमार अन हे देशे थ्यन गन कि व मिजंतय्गु ख्वा स्वइ मखुम्ह मिसाया बौम्हं राज याना च्वन।

राजकुमारं न्हापां बखुंयात सतल। बखुं वसेंलि धाल, "आ छं जिगु ज्या छगू तरेयाना ब्यु। व ज्या छु धासा, हुंकन मिजं तय्गु ख्वा मसोम्ह मिसा छम्ह दु। व मिसा गजागु कोठाय् च्वना च्वन, गुलि तँय् च्वना च्वन, अले वं छु याना च्वन फुक्क खँ छको स्वया वा:।" बखुंनं नं फुक्क खँ स्वया राजकुमारयात कं वल।

अले राजकुमारं छुंयात स:ता धाल, "छ वना व मिसायागु खाता त:ले जिगु म्हं छम्ह जक न्हयंक हाेखना वा:।"

धायें छुं वनां खाता त:ले राजकुमार छम्ह न्हयंक हो खना वल। राजकुमार वनां व ल्यास्येयागु ख्वा: स्वबले तस्सकं हे लय्ताल। राजकुमार न्हि न्हि

ल्यास्येया न्ह्यो वड्बले जक अन वना ख्वा सो वनिगु, न्ह्यलं चाल कि हानं ख्वाता त:लेनतुं वनिगु। हाकनं राजकुमारं ख्वाता त:ले च्वना नं स्वये दय्‌क धका तप्पागु न्हायेकं छपा: नं तया तल। ल्यास्यया न्ह्यलं चायेका स्वबले न्हाय्‌कं खन। वं बिचा यात "थ्व न्हाय्‌कं सुनां तय् ह:गु ज्वी! मांपिसं तये ह:गु जुसा जित धा हे धाई!" उकिं वं व न्हाय्‌कं सुनां तये ह:गु सो हे सोय् धका न्ह्यो व सुर याना च्वन।

राजकुमारं न्हाय्‌कं तयागु ठिक मजूनि धका ल्हातं न्हाके छोगु व मिसा खन। व खनेसाथं ल्यास्य तसकं हे तं पिकाल। वं धाल, "छाय् थन वयागु?"

राजकुमारं धाल, "ख: जि छ ब्याहा मयासे तोते हे मखु धका च्वना च्वनागु। आ: जिमि मांपिन्सं निकोप्यको ब्याहा या धका तीब: याये धुंकल। उकिं जि थन वयागु ख।" अले ल्यास्यया नं राजकुमार यो थें जुल। अथे जुजुं व ल्यास्यया व्वाथय् दत। ल्यास्यं राजकुमारयात धाल, "झिपिं थथे गुलि च्वना च्वनेगु। छपिन्सं पय्‌नँ ल्हाकि हिं।"

व हे खँ न्यना राजकुमारं पय्‌नं ल्हाकि छ्वत। तर ल्यास्यया मां बौपिन्सं इमित बोबिया हल, "जिमि म्ह्याय् सुँ हे मिजयागु ख्वा: मसोंम्ह गनं वई नं मखु।"

राजकुमारं हाकनं ल्यास्ययाथाय् वनां धाल, "छिमि मां बापिन्सं छन्त बिइगु खँ स्वीकार मया। सुँ हे मिजंतयगु ख्वा मसोंम्ह म्ह्याय् मचा गनं नं बिई मखु धया हल।" ल्यास्यं धाल, "छिमिसं हानं छको धा: हुँ। न्ह्याबले नं वहे मन जुया च्वनी मखु।" थो खँ न्यना इमिसं हाकनं धा:वन। इमिसं ल्यास्यया मां-बौपिन्त "म्ह्याय् मचा याके छको नं न्यना सो। म्हा धासा जिपिं वने" धका धाल। धाथें माम्हसिनं न्यँ वंबले म्ह्याय्‌म्हं धाल, "यदि जि पय्‌नं मवंसा जि मां बौपिं मदैबले खिचा ला धोंला जुया जिं तसकं दु:ख सी माली। जित मां बौपिन्सं बिया छोथाय् सकार जुल।" थ: म्ह्याय्‌ययागु खँ न्यना मां:बौपिन्सं बिया छोय्‌गु खँ कोछित। तर बिया छ्वय् न्ह्यो जुजुं धाल, "जिमिसं तस्सकं हे त:जिक लाखा कायेगु। व छु धासा छिमिसं थौं हे पिमा,

थौ हे मयूका संसारभरयागु फलफुल वी हय् फःसा जिमि म्ह्याय् बिइगु जुल, नत्रसा बी मखु।" "थो ख छयें न्यने मानि, आः थथें धाये मफुनि" धया छ्यें वना राजकुमारयात धा वन।

राजकुमारं व हे त्यास्ययाथाय् वना "बापिन्सं थथे धया हल। थ्व जक सबले ज्वी फई !" धका धाल। अले त्यास्यं "थुलि यायेत नं छु थाकु ! थ्व जिगु सं छकलि ज्वना हुँ। छिमिसं थ्व सं पिल कि उकियागु किसिम किसिमगु फलफुल जुया वई" धका सँ छकलि बिया छ्वल। इमिसं अथे हे याना लाखा बी यंकल। जुजु लय् ताया याकनं हे म्ह्याय् बिइगु ज्या खँ ताः लाकल।

छम्ह कच्छिया म्ह्याय् तस्कं हे बांलागुलि मां म्हसिया थः म्ह्याय् व व त्यास्य त्वाय् चिके धका जुजुया थाय् धाःवन। जुजु म्ह्याय्मेसिके न्यना स्वबले म्ह्याय्मेसिनं स्वीकार यागुलि त्वाय् चिकल। निम्हेसितनं छथाय् हे कोठाय् तया तल। तर व कच्छि त्वाय्म्हेसिनँ त्वाय् चिने धुंसानिसे "त्वाय्मेसिगारु जिउ गन ?" धका न्यनिगु जुया च्वन। त्यास्यँ "आः झी निम्हं छम्ह ज्वी धुंकुसेंलि जिगु ज्य् या छन्त छु वास्ता।" धासानं न्यना च्वंगुलि वं कहे कन।

"छथाय् धोर जङ्गलय् छगू पुखू दु। व पुखूली लुँयाम्ह न्या छम्ह दु। व न्याः न्हिछि या स्वको तक थाहाँ वई ! बयात स्याना वयागु प्वाथे च्वंगु हिरा माः कोखाय् फत धासा जि सी" धाल।

थुलि ख न्यना कच्छि त्वाय्म्ह छ्यें वना छ्यें थ्यंसा निसें प्वाः स्यात धका खोया च्वन। यक्को सःस्यूपिं वैद्य नं क्येने हल। तर मज्यू कच्छिनं लिपा धाल, "छ्येबा जक गुलि फुके ! हुँकन छथाय् घोर जंगले पुखूली लुँ याम्ह न्या छम्ह दै। व न्या न्हिच्छिया स्वको तक्क पिहाँ वई। बयात स्याना वयागु प्वाथे च्वंगु हिरामा कोखाय्के हल धासा जिगु थ्व प्वास्यागु लोय् लनि।" धाल।

कच्छिया अबूम्हं वना हिरा माः का वन। न्हिछिया निको तक न्या थाहाँ वय् धुंकल तर अबूम्हेसिया न्या लाय् मफुगुलि दिक्दार जुया च्वन। स्वकोबले व न्यायात कया स्याना वयागु प्वाः फाया हिरा माः कया थः म्ह्याय्यात कोखाय्के हल ! अले म्ह्याय्मेसिया प्वाः स्यागु लन धाल।

तर व ल्यास्ये सित । कन्हे खुनु वयात थंवबले व सिना च्वन । भम्चा का: वईगु ई जुइ धुंकल । अले काचा काचां त्वाय्म्ह स:ता हया वयात बिया छ्वत । राजकुमारी यात उगी मर्यकुसे छथाय् जङ्गलय् सिमाय् पेपुंक छ्यें छखा दना नयगु भरिपूर्ण याना अन तये यंकल ।

अन छ्यें राजकुमारी चान्हे जुल कि म्वाना वई, नयेगु फुकं नई, हाकनं सुथे जुल कि सिना वनी । थुगु प्रकारं जुया च्वन ।

थुखे राजकुमार ब्याहा सिधय्का थ:गु कोठाय् वना स्वबले व मिसा थ: कला मखया च्वन । उखुन्हु चान्हे हे थ:म्ह सल छम्ह कया सरासर पिहाँ वन । ववं ववं अन हे जङ्गलय् थ्वन । तस्कं हे बांलागु छ्यें छखा खने दत । व हे छ्यें वने धका स्व:बले न्हेब: तालं दया त:गु जुया च्वन । व ता: फुक्क स्यंका थाहाँ वना स्वबले थ: कला जुया च्वन । कलाम्हेसिया मचा नं बुया च्वने धुंकल । कलाम्ह धासा सिना च्वन । मचा ध्याकाथ्याका सना च्वन । राजकुमारं व मचा कया मचायात नका थ:गु मुले तया तल । चान्हे जूलि व ल्यास्ये नं म्वाना वल । मिसां तं पिकया धाल, "जित छं हे स्यंका छं हे ततु स्याना मेम्ह कला ब्याहा याईम्ह मखु ला ? छ थें बेइमानम्ह सु दै !" धका हक्कल ।

राजकुमारं नं धाल, "अपायस्कं ख ल्हाना, उलिमछि ज्या याना ...: जित अजाम्ह मिसा बिया धोका नकपि छिपि हे मखु ला ?" धका निम्ह ल्वाना च्वन । लिपा निम्हसिनंनं सिइकल कि थ्व फुक्क व हे कन्छियागु जाल ज्वी । राजकुमारं तस्सकं हे त पिकया " जि थ्व मिसायात मस्यासे तोते हे मखु । गुबले तक्क व मिसा छ्यें दै उबले तक्क छ्यें द्वाहाँ वने नं मखु । जि व मिसायात स्याना छन्त का वये" धका धाल ।

ल्यास्यें "जिगु लागि छपिन्स व मिसा स्याय मागु मदु । यदि छपिनि जित माया वंसा छपिनि न्ह्याइबले जिथाय् बिज्याहुँ" धका धालनं राजकुमार माने हे मजू ।

सुथे जूसेंलि ल्यास्ये नं सित । राजकुमार थ: काय् छम्ह कया सल गया सरासर छ्यें वल । मचा खनेसाथं कन्छि कलाम्ह तस्सकं हे लय्ताया मचा

काय् धका वन । राजकुमारं मचा मब्यू । तस्कं हे तीबःयासेलि मचा यिल । तर मचायात न्याक्क कुति न्याना मचा ख्वय्कल । राजकुमारं धाल, "छगु आम हिरा माः सां बिया मचा यात हे कि रे ।" व कन्छिनं हिरामाः मब्यू । अले राजकुमारं वयाके च्वंगु हिरामाः कया मचा नं कया सरासर पिहाँ बन ।

जंगलय् वना व हिरा माः राजकुमारीयात कोखाय्कुगुबले व राजकुमारी म्वाना वल । राजकुमारं थः मां बौयात पौ छोल "व मिसा जिमि कलाः मखू । व छम्ह चण्डाल ख । आः जि धाथेंयाम्ह कला हये त्यल वयात सिन्दुर जात्रा याना दुकाय्त राजदरबारे बांलाका ति" धका धया छ्वत । व पौ खनां मां बौपि दङ्ग जुया दरबार बांलाका तल । इपि स्वम्हं सल म्हय् च्वना त्याहाँ वंबले इमित जात्रायाना दुकाल ।

राजकुमारं व कन्छि मिसा स्यायेत संसारे दकोसिबे तःधिकम्ह मे छम्ह कया हया वयात थों, पोक नके फक्को नका व मिसायात मेनाप चिना दरबारं पिछोल । मे थों कागुलि ग्वारा ग्वारा तुलिगु हाकनं दनिगु ब्वाय् वनिगु । अथे जूलिसे व मिसायागु म्हय् धाः जुल । जुजुं व मिसा सित । राजकुमारं फुक्क ख मां-बौयात कन । माँ बौपि नं न्हूम्ह राजकुमारी भीमचा याय् दया लय् ताया मोज मज्जां जिन्दगी हना च्वन ।

उलिचिया बाखं थुलि

●

१६. स्वोनितां लक्षिण लाःपि निम्ह काय्

छगू देशय् छम्ह जुजु दु । वया तस्सकं हे बांलाम्ह कलाः छम्ह दु । व जुजुया मिले जूम्ह लाखय् रूप कया च्वंम्ह पासा छम्ह दु । व जुजुया सकतां पुरे जुया च्वन । तर सन्तान या नामं गुं हे मदुगुलि जक इपि दुःखि जुया च्वन ।

छन्हु व दरबारे छम्ह जोगी वया फों वल । महारानीं व जोगियात दान बिइ धका पिखालखुइ वंबले व जोगी धाल, "सन्तान मदुपिनिगु ल्हातं दान

मकया ।" धका दान मका । जोगीं इमि फुक्कं लक्षण गा:, छता छता जक लक्षण मगा: धाल । अले महारानीं व योगीयाके न्यंबले वं लिसं: बिल, "छ पाखें ला सन्तान दय्के फैमखु । छिमि भातयात मेम्ह कला: हयाबिल धाःसा वया पाखें अवश्य नं स्वीनिता लछि लाम्ह बालाम्ह काय्मचा निम्ह जन्म जूवई ।" धुलि धया व जोगि दन ।

महारानीं बहन्हि जुजुयात फुक्क खं कन । लिथु छम्ह हल धाःसा अवश्य नं बालापि लक्षिणपि काय्मचा निम्ह जन्म जुवई धाल धका कन ।

छन्हु जुजु व लाखय् रूप कया च्वंम्ह पासा निम्हं जू म्हितल । लाखय्या म्हितूबले ध्येबा फलचा तःले धाःसा ल्यासेंपि म्ह्यायूपि निम्ह पितिना हया अन हे बाय् च्वना च्वंगु जुया च्वन । इमि छाती हिरायागु निगू निगू तक्मा धाना तगु दु । इमिगु तक्मायागु तेजं व लाखय्या मिखा धलमले जुया कने हे मफुत । अले इमिसं धाल, "छिपि सु ? याकन प्याहाँ वा । छिपि मनू ला कि देवी ला कि, भूतप्रेत त लाकि सु ? याकनं प्याहाँ वयूसा वा, वये मखु धयागु जूसा छिमित माःगु याये त्यल ।" थ्व सः न्यना इपि निम्ह ग्याना प्याहाँ वल । मनू रूप कया तम्ह लाखय्नं तःधिकम्ह मिसा यंकल । अले जुजुं चिधिम्ह यंकल । जुजुं वयात चीधिकम्ह कला: यात ।

छुं दिन लिपा चीधिकम्ह कला:या प्वाथय् दत । प्वाथे दुगु न्हेथुमेसिनं सीसाथ दिदी अजियात थःगु ल्हाते कया मामागु ख फुक्क स्यन । "आ थौं मिसाया प्वाथय् दये धुंकल । वया मचा दतलाय्व जित जुजुं वयातथें येकी मखु । जि मचा मदुम्ह धका इमिसं हेपे याई । उकि छं वया मचा बुई साथ व मचायात छंगु जनिखें पोचिना लोंह त्या: नित्या बुल धका न्ह्योने तयाति । जुजुं छ बुल धका न्यनिबले हजुर थजागु लोंह त्या: नित्या का ब्रगु ! छुयायेगु धका छ ख्वय्थें ख्वय्थें हाला च्वं" धका महारानीं ख स्यन । व मचायात सुथ न्हापां पिलांगुलि तया वागमती वां छ्वय् यंकी धका धाल ।

कान्छीम्ह महारानीया ला पूरा जुया वल । छन्हु वया मचा बुइगु ब्यथा जुल । दिदीअजि नं बल । दिदी अजिचां जेठी महारानीं धाःथे लोंहं त्या: नित्या

नं सुनानं मखंक ज्वना वल। कान्छी महारानीया अति बांलापि स्वोनिता लक्षण लापि काय् मचा निम्ह बुल। मचात बुई साथ दिदीअजि थःगु जनिखय् पोचिना तल। दिदीअजि लोँह त्याः नित्याः न्ह्योने ब्वया तल। व दिदीअजिया खःथें च्वंक "घाः। आ छुयायेगु का ! थजागु लोह त्याः नित्याःनं मचा बुइगु ला का ! आ जुजुयात गथे याना जि ख कने" धका हाला च्वन। अन व दिदीअजिचिया थः मागु ज्या फुक्क याये धुन्कल।

जुजु दिदीअजिचा सःता काये बुल लाकि म्ह्याय् बुल धका न्यन। न्हापां ला व दिदीअजिचिया ग्याः पह वल। तर जुजुयात न्ह्योने बिन्ति यात, "खः महाराज छपिनि कान्छीम्ह महारानीं न काय् बुइक, न म्ह्याय् बुईकू व हे लोहंयागु त्याः नित्याः बुईकल ! स्वया बिज्याहुँ हजुर !" धाल।

जुजु आश्चर्य जुया "धाथें खला ? थज्यागु मनू हे मखुम्ह मचा बूगु !" धका निको स्वको न्यन।

"हजुरया पत्याः मजूला ? जि नं हजुरयात मखुगु ख ल्हाईला ?" धका ख्वय्थें ख्वय्थें याना धाल।

"अय्सा थ्व हे मचा बूगु खःसा थ्व मचा मखुम्ह छुयायेत ? थ्वयात कन्हे सुथ न्हापां बना बागमती वाना वा" धका हुकुम बिल।

व अजिचियानं कन्हे सुथे ज्वीके आय् बुया च्वन। सुथे ज्वी साथ व मचा-यात पिलांगुचाय् तया बागमती वाये यंकल। व हे इलय् लाक्क अन लाखय् चाःह्यू वया च्वंगु जुया च्वन। व लाखय् जुजुया हे पासा जुया च्वन। व लाखय् बागमती चाः ह्यू-ह्यू लः छको त्वने धका खुसी क्वाहां वंबले मचात निम्ह खन। मचात निम्ह खनेसाथं लाखय्या "यौ तिनि क्वाः ही क्वाः ला नये दत कां" धका मती तल।

तर व लाखय् धासा जुजुयाथाय् न्ह्योने धाथें हे मनूथें च्वंगु-ख्वाः, ल्हा, जुइकिगु। जुजुयाथाय् ल्यूने धासा वयागु ढः वाः तस्कंहे ग्यानापुसे च्वं। अले व मचात निम्ह कया छ्यें कलामेसित लःल्हाना बीहल। व मचात निम्ह

बाँलागु खना लसिया "गन जक कया हःगु। सुयाम्ह जक ज्वी।" धैथें मत्ती तया च्वन।

लाखय्‌नं कलामेसित "हे मिसा! थौं थो मचातेगु क्वाः हीं, क्वाः ला नयेगु। थौं मचात स्याना साक्क कवाफ दयेका ति। जि पिने छको वना वय्। जि याकन वय्।" धया प्याहाँ वन। व लाखय् धासा याकन वये धाइवले बन्हि लिबाक्क दुवाहाँ वइगु, हानिचतिनि वय् धाइबले याकन वइम्ह जुया च्वन।

लाखय् प्याहाँ वना च्वंतलें लसिनं मचातय्‌त चिकं बुइका, मोल्हुका सफा याना सन्दुक छगःले स्वःथना सुचुका तल। अले वं व मचातय्‌गु सत्ता खसियागु लाः कया हया उकियागु कवाफ साक्क दयेका तया तल। भातम्ह दुवाहाँ वय्‌साथ हे "मिसा थन मनू नव, मनू नव" धका हा हाँ थाहाँ वल। भातम्ह वय्‌साथ व हे कवाफ तया बजि नकल। बजि ननं कवाफय् खसियागु तुति छपा वल। "हे मिसा! थ्व तुति छपा ला मनूयागु मखुथें च्वं" धका न्यन। "छु ख ल्हागु ल्या! मचातय्‌गु कवाफ दयेका तया नं तुति छपा मनूयागु मखु धयागु दैला? खः खः व मनूयागु ल्हा हे खः। तःधिक मजूगुलि बांलाक छुतय् मजूगु का" धका भातमेसित धाल। नय् सिधयेका भातम्ह प्याहाँ वन।

व लसि नं मचातय्‌त नके त्वंके याना लहिना तल। व मचात धासा झन-झन हे तःधिक जुया वल। इपि सन्दुकं हे मन्हाना वल। मचात वया केहेंयागु ख्वापाः हे ल्यु ल्यु वल। अले वं धाल, "छिपि निम्ह जिमि केहेंया हे काय्‌पि खः। छिपि तःधिक जुया वल। थन लाखय्‌यागु छ्यें च्वनें मजिल। छिपि छिमि मांयाथाय् वने माल। थन च्वंम्ह लाखय् दुवाहांवसांनिसें मनू नव धका हाला वइगु। उकिं बाबुपि कन्हे हे हुँ" धका धया च्वन। उलि धया च्वंतलें हे कुने "तले मनू नव" धका हाला वय् साथ व मचात निम्हं सन्दुकय् दुछ्वया ताल्नं गोया बिल। अले थः खाताय् गोतुला च्वन।

लाखय् कोठाय् दुवाहाँ वया "हे मिसा! थन गपाय्‌सकं मनू नवःगु!" धका न्यन।

"थन मनू ला जि हे छम्ह खः। जि हे नयेसा नया दिस" धका धाल। लाखयनं "हे मिसा! छं छु ख ल्हानागु? छ जक नये मासा सिना वने का"

धका मिसायात धयपुत। "छिसं धासा न्ह्याबले नं मनू नवः धका जक हाला दीगु, जि हे मन् जूसेंलि मनू न मवै ला" धका धाल। अले लाखयूनं मिसाया अपाय्सकं मनू नवः धाइगु मयोसा गुबलें हे धाय् मखुत धका पाफय्कल।

व लाखय् पिहाँ वना च्वंतले व मचात निम्हेसित नं केहेंमेसिथाय् छ्वयेत समाः याकल। इमित वया मां बौपिनिगु नां टोल कना इमित ख स्यना छ्वत।

"हे बाबुपि! छिपि थनिनिसें फोना नया हुँ। छिमिथाय् दरबारे थ्यनिथे च्वनेसाथ जि बिया छोयागु बांलागु लं फिना हुँ।" इमित छ्यूँ नं वंबले भ्वाथःगु लंफिका छ्वत। इपि निम्हं तरिमां मेसिके बिदा कया वन।

धारथें इमिसं तरिमांमेसिनं धया छो थें फोना नया वना च्वन। थःपिनिगु दरबारय् थ्यनि थें च्वंबले न्हूगु लंनं फिना लंय् वना च्वन। इपि दरबारे न्ह्योने थ्यंका फेतुना किजामेसिनं दाजुमेसिके न्यन "यो दाई! भंगचा लु खि फागु खँ ला?" धका मां मेसित ध्याके थें हाला च्वन। अले दाजुमेसिनं किजामेसित "छु हाला च्वनागु? लु खिफागु खंक खंक नं?" धका बोबिल।

हाकनं "यो दाई! लोहं त्याः मचा बुइकूगु धयागु न्यने नं ला?" धका न्यन।

"छन्हु छं कने हे धुंकल नि" धका ह्वकल।

इपि अथे हाला च्वंथाय् न्ह्योने मांमेसिन लोहं त्याःमचा बुइकिम्ह धका थाकु-थाकुगु छच्च्याइपुसे च्वंगु ज्याः जक याका तल। वया ज्या हे मे-सायागु खि अंगले पाना सप्पा दयेकीगु जुया च्वन। इपि मस्त हाला च्वंगु व टोलय् च्वंपि मनूत सकसिनं स्वया च्वन। महाराज महारानीपिन्सनं स्वः वल! अले जुजु व मस्तय्त सःतके बिल। इपि निम्ह जुजुयाथाय् सरासर न्ह्योने वल।

"हे मस्त! छिपि सु? छिमि मां बौ सु? इमिगु नां छु छु?" धका जुजु न्यन।

"जिमिसं मां-बौयागु नां नं मस्यू, टोल नं मस्यू" धाल।

"अय्‌सा थौ छिपिं निम्हं थन हे च्वं" धका इमित अन हे तल । तर इमिसं च्वनेगु मन मया ।

"जिमित जिमि मांनं बो बी" धका ह्वाला च्वन । अले इमित सा सागु भिभिगु तया नकल । इमिसं थःपिनिगु हाल खबर फुक्क कन । अले जुजुं "अय्‌सा छिपिं निम्हं जिमि काय्‌पिं हे खः" धका अननतुं तया तल । तःधिकम्ह कलाः व दिदीअजियात न्हाय्, सपः ध्यना पितिना छ्वत ।

उलिचिया बाखं थुलिचा
अचार फीगु कुलिचा

●

१७. निम्ह न्हय्‌थु कलायात लाकम्ह न्याईम्ह मिजं

छगू देशय् छम्ह धनाढ्यम्ह महाजन दया च्वन । वया धासा याकः काय् छम्ह जक जुया च्वन । मेपिं सुं हे मदु । याकचा काय्, उकिसनं ल्याय्‌म्ह जुजुं वःगु खना बौम्हसिया न्हाय् तपुईगु ला स्वाभाविक हे खः । छन्हु बौम्हं "यो पुता ! आः ला छ ल्याय्‌म्ह जुल । छन्त ब्याहा यायेत भौमचा स्वयेगु नि ग्वसाः ग्वये माल ।" धका न्यंकल । काय्‌म्हेसिनं लिसः बिल, "यो ब्वा ! जि ब्याहा याये मयो, जित ब्याहा यायेगु खँ छता ल्हाना दी हे मत्ये ।"

बौम्हसिनं तकोमछि खं न्ह्यथन नं माने मजू । बौम्ह सिया धासा याकनं काय्‌यात ब्याहा याना बिया छय्‌यागु ख्वाः स्वये आय् बुया च्वन । छन्हु बौम्हं हाकनं काय्‌यात खूब सम्झे बुझे याना धाल, "यो पुता ! छं छाय् ब्याहा याये मयो धका जिद्दी याना जुया ? थुलिमछि भीगु धन सम्पति स्वैत बिया थके ? जि दत नं फुत नं छ हे छम्ह काय् दु, मेपिं सुं दुगु मखु । जि सीत्योम्ह बुढा ज्वी धुन्कल । जिगु आयु आपा मदये धुन्कल । भीगु न्हय्‌गु पुस्तां नःसां पवी

मखुगु श्री-सम्पति स्वैत बिया थकेगु ? याकनं ब्याहा याना याकनं छय्, छ्वी दयेका हये माल। बाबु ! छं गथे मसिल ? छ छु खंय् चित्त बुझे मजुल ? छं धा:थे याना बी।"

थथे कुत्तं कुला न्यंसेलि कायम्हं धाल, "यो ब्वा ! छि जित ब्याहा हे याना बी धका तिब याना दिल। ज्यू, जि ब्याहा यायेगु जुल। अय्नं जि छगू बिन्ति याये। छु धासा जि धा:थें च्वनिम्ह, जि न्हिछिया न्हयूथु लाकमं न्यासां सहयाये फुम्ह मिसा ख: सा जक जि ब्याहा याये।

बौम्ह लय्ताया, "ज्यू पुता, ज्यू ! छं ब्याहा याये जक धासेंलि छं धाम्ह हे हया बी।" अले बौम्हसिनं छम्ह तसकं हे चंखम्ह, खँ स:म्ह लमियात धया उखें थुखें भौमचा मायेके छ्वत।

सच्छिखा छ्येंखाय् धायेके छ्वये धुन्कल, छम्हेसिनं नं बी धका मधा। धा वंथाय् तक "स्वस्व खंखं न्हयूथु लाकम्हं न्याइम्ह मिजंयात नं जिम्ह म्ह्याय् मचा बी ला ?" धका हत्तु मत्तु हक्का हइगु। लमिया खें पी नयेगु छखें, बोह खूब नये खन।

अले लिपते छखा छ्यें धायेके छ्वत। व छ्यें धासा छम्ह मांया न्हयूम्ह म्ह्याय्‌पि दुगु जुया च्वन। खुम्ह तताकेहें पिसं न "वने म्हा ! वने म्हा !" धाल। दकोसिबे चिधिकम्हं "ज्यू, जि वनेगु जुल ! म्हुतुं धाय्‌वं तुं न्हयूथु लाकम्हं न्याय् फैला ? छु खंय् न्हि-न्हि न्हयूथु लाकम्हं न्याई ! ज्यू !" धका धाल।

मां-बौपिनि लय् ताया तुरुन्त हे ब्याहा न्याये कल। मा मागु सामान जोरे यात। याकनं हे साईत दि पी छुना दिनिदिनि बाजं थाका भौमचा दुकाल।

कन्हेखुनु हे कायम्हसिनं कलायात न्हापायागु कराल बमोजिम न्हयूथु लाकमं न्याये धका वल। बौम्हसिनं "बाबु ! छ साप मूर्ख तिनि, म्हिग: तिनि हयाम्ह भौमचायात नं लाकमं न्यायेगु ला ? आसे, निन्हु-प्यन्हु !" धका ग्वाना छ्वत। कायम्ह सुम्क सुति सुति फहिला वन।

ध्यन्हु-खुन्हु दयेका हाकनं लाकमं न्यायेगु धका काय् भाजु तमसे जुल। बौम्हसिनं सिया हाकनं धाल, "यो पुता ! छं गथे मसिल ? छंगु ऋण मक्यंकं छं लाकमं न्याये मज्यू । आसे, ऋण नि क्यंकि ।"

अले काय्म्हेसिनं धाल, "आ जि छु याना ऋण क्यंकेगु ले ?" बौम्हं धाल, "भुजाम्ह पाकल्यावंजि ख छ ! छुं हे मस्यूनि खनिसा छं । छ याकः काय् धका जि गनं हे छ्वये नुगः स्याना तथा तयाम्ह । आ छंत नुगः स्याना च्वने मजिल । हुँ, खेप वना वा !" थुलि धया व्यदो खुदो दां बिया खेप छ्वत । काय्म्ह नं लय् लय् ताया सगं सिगं कया वन । वया त्यान हे खेप याना ल्याहाँ वये साथं कलायात न्ह्यूथु लाकमं नि न्याये दै धंगु ।

ववं ववं निन्हु-ध्यन्हुयागु लँ तरे जुसेंलि छगू खुसि छी धुन्का खुसी क्वचाले साथ हे सन्तलासिया मा छमा मां हे फये मफय्क सन्तलासि सया च्वंगु खन । व हे सन्तलासि छगः खाना नये धका खाना च्वला नय्त्यंबले सन्तलासि पु बंय् कुतुं वने साथ हे सिमा बुया वल । तुरुन्त हे सन्तलासि ज्वाँय् ज्वाँय् सल । व नं खाना नल । व ला तोल्हे जुया स्वया च्वन । अले वं व हे सन्तलासि पु, अन हे भुमियागु चाः भतिचा नं ज्वना अनं सरासर वन ।

ववं ववं छथाय् नकिंचा छम्हसिगु छ्यें बास लात । व नकिंचा धासा सापहे ग्यानापुसे च्वंम्ह जुया च्वन । बहन्हि बेली याय् धुन्का नकिंचा नाप खँ ल्हाना च्वंबले नकिंचां धाल, "का भाजु ! आ भी बाजीमाथ छगू यायेगु। छ बुत धासा छंगु आम ज्वनावयागु सम्पति सर्वस्व दक्को जि कायेगु, अले छंत नं जि कुना तयेगु ।"

वं "ज्यू-ज्यू" धका धाल । अले वं लँय् कया हगु सन्तलासि पु व चा न्ह्योने तया, "का सा अजि ! जि छगू याना क्यने अले अजि याना क्यों । का स्व अजि ! जि आः हे सन्तलासि पु पिना आः हे व्वीका आः हे सन्तलासि सयेका नके फत धासा छ बुत खला ?" धका धाल । नकिंचां "ख का" धका धाल ।

धार्थे वं सन्तलासि पु अन हे लँय् कया हगु चाय् पित । तर सन्तालासि मा बुया मव । बडा अद्भूत ! वं कया हःथाय् धासा तुरुन्त हे बुया बल ।

तुरन्त हे सन्तलासि सल। अन धासा मा नं बुया मव, सन्तलासि सईगु ला गन ! नकिचां धाल, "गो भाजु ? गबेत जाये धुन्कल आतकं बुया मव।" वं मा बुइके धका गुलि सन, तर बुया हे मव। व ला हायल कायल जुल। अथे हे व बुत।

अले नकिचां "का भाजु ! आ छ बुत। छं ज्वना वयागु मालताल, छंके च्वंगु दां नं फुकं जिगु जुल।" धका वयाके च्वंगु फुक्क लाका वयात न्हासय् की घाका कोठाय् कुने यंकल। अन कोठाय् व थें च्वंपिं मेपिं नं नीम्ह स्वीम्हति। अथे हे न्हासय् की घाका कुनातपिं दु खनि ! अन बथानय् वयात नं तये यंकल तया त तं लां लां दये धुन्कल। व ला च्वना च्वने मफुत कायल जुया वं थः मां-बौपिन्त थुगु दुःखयागु हाल खबर फुक्क च्वया पौ छपौ छ्वत।

व पौ वया कलाम्हेसिगु ल्हातय् लात। कलाम्हसिनं भातयागु पौ बल धका लय् लय् ताया पौ ब्वला स्वत। अजागु दुर्गतियागु खँ सिया साप हे नुगः मछिंका वं बिचा यात, "आ जि थ्व पौ माजु-बाजु यात क्यने मखु। थुजोगु खँ सिल धायेव इमिगु मनय् दुःख ताई। थुकियागु उपाय जि हे याये।" थथे बिचा याना व कन्हेखुनु सुथ न्हापां दना माजु बाजुयाके विदा कया, "जि जिमि थःछ्यें लच्छि च्वना वये" धका धया वन। अले व मिसां मिजंयागु भेष कया वन।

व वं वहे खुसि छी धुन्का खुसि सिथय् ज्वांय्-ज्वांय् सन्तलासि सया च्वंगु सन्तखासि मा छमा खन। "ओहो गपायचो सन्तलासि सया च्वंगु !" धका मनंमनं लय् ताया सन्तलासि खाना नये धका खाना कया ब्वला च्वंबले पु छपु कुतुं वना बँय् लायेकथं हे मा बुया वल। मा ब्वी वेरं हे सन्तलासी सल। व दृष्य खना वया नं "ओहो !" धका अजुगति चाया च्वन। हाकनं मेगु पु छपु कुत्का स्वत नं अथे हे मा बुया वल। अथे हे सन्तलासि सल।

वं मत्तिइ तल, "थ्व ला ज्वना हे वने मागु चिज खः। थुकिं जित छुं आपद तरे याये फई।" अले वं सत्तलासि पु, वहे भूमियागु चा, हाकनं व हे खुसिइ च्वंगु लः ज्वना सरासर लँ लित। न्हापा व मिजंम्ह अर्थात भातम्हं सन्तलासि पु व चा जक ज्वना वन। तर लः ज्वना वनेगु वया मती मदु। उकिं वं धोखा नये माल।

आ थुगुसी कला:म्हेसिया लः समेत ज्वना वन। वं वं बहनी जुल, व हे नकिंचिथाय् बाय् लात। "थौं चच्छि यात थन बाय् छगू दैला थें अजि ?" धका न्यन।

नकिंचां "दै! दै! बाय् नं बी मखु धाइला।" धका खूब माने याना दुकाल। वयात भारीं माने याना नके त्वंके यात। नये धुन्का नकिंचा नाप खँ ल्हां ल्हां न्हापायापिन्तथें न तुं व हे खँ पित हल, "का भाजु, भी छगू बाजिमाथ यायेमा। जि बूसा थ्व जिगु छ्यें च्वंगु धन सम्पति दक्को फुक्को छित जुल। छि बूसा आम छि ज्वना भः:गु माल सामान फुक्को व छि समेत जि यंथ्थे यायेद्व।" धका धाल।

उथाय् चट्ट व मिसां "का सा अजि, आम खँ पक्का खः ला ?" धका कबुल ल्हाकल। नकिंचां "ख!" धासेंलि "अथेसा का स्व, अजियात थथें सन्तलासि पु पिना सन्तलासि मा बुइका थथें सन्तलासि सयेका नंके न्है ? मफुत धासा जि बुत, फत धासा अजि बुत नि धका" उघ्रिमे वं ह:गु चा तया सन्तलासि पु पित अले लः तया बिल। धाथें तुरुन्त हे मा बुया वल। सन्तलासि नं ज्वाँय् ज्वाँय् सल।' व हे सन्तलासि खाना बुढियात बिल। बुढिचा सन्तलासि सःगु खं खं "ब्वा ह्वातां, भाजु आताँ" धाथें वातां स्वया च्वन। नकिंचा जिल्लाराम जुया ख्वा पाउंसे च्वंका "जि बुत" धका ताः हाकगु भसुका तयाहल।

अले व मिसां व नकिंचियागु धन सम्पति फुक्को काल। कोठा पट्टि चायका स्वत। छगू त:कूगु कोठाय् ला दक्क कुनातपिं उथें उथें च्वंपिं ल्यायम्हपिं म्हति म्हति न्हासय् भी छग: छग: घाकातपिं छगू बगाल हे खन। वया ला "ओहो थुपिं सु ल्या! गन गनयापिं ल्या!" धका छम्ह छम्ह दत्ताले बांलाक क्वथीक स्वया हल। स्वया ह हं ला उकी मध्ये छम्ह थःम्ह भात खन। वया ला "ओ ह ह।...ह ह! थन खनी भीम्ह!" धका मनंमनं धाल। भातम्हेसियागु ख्वा खं खं हे वया न्हिलेला ख्वयेला जुया च्वना म्हुतु छुं धाये ज्यूगु मखुनि। भातम्हं कलाः धका स्यूगु मखु। कलातं जक भात धका स्यू।

व मिसा तसकं बुद्धिमतीम्ह जुया च्वन । वं थम्ह भात यात मुख्यम्ह नायो याना मेपिं फुक्क बन्जा याना व नकिंचियागु धन सम्पति जुक्को नायोम्हेसित जिम्मा याना मेमेपिनिगु थःथःगु गुलि गुलि दुगु ख व नकिंचां लाका कयातगु थःथपित तुं बिल । फुक्कसिनं "स्याबास ! स्याबास ! जिमित तधंगु गुण याना बिल । जिमित उद्धार याना बिल" धका धन्यवाद बिया हाला च्वन । अले फुक्कसिके च्वंगु को लिकया बिल । थम्ह भातयाके च्वंगु को थम्हं हे काल । फुक्कसित "छिपिं वना च्वं, जि मेथाय् वने मानि" धका बिदा बिया छ्वया हल । थः छम्ह सेगु हे लँ लिना थःगु छ्यें न्हापालुं हे थ्यंका च्वन ।

अले मेपिं ल्याहाँ वया थःथःगु देशय् थःथःगु छ्यें वन । भातम्ह नं मां-बौया न्ह्योने खेप वना यक्को ध्येबा दांपो कमाय् याना हय् धुन धका खूब फूईं याना "आः कलाः सतके छ्व, थनिनिसें कलाःयात लाकमं न्याये" धका हाला च्वन । बौम्हसिनं छुं धाये थाय् मंत । कायनं यक्को धन कमाय् याना हये धुन्कल धका काय्यागु उपरे नों हे वाय् मछिका च्वन । अले माजुम्हेसिया भौ सतके छ्वत ।

"काय् थ्यंक वगु ब्यन्हु-न्यान्हु दत । मवसें मज्यू" धका भौयात धायके छ्वत । थाथें भौम्ह को छगः नि लुमंक म्हिचाय् तया वल ।

थुखें काय्मचाया मस्ती कलाः वये साथ थों लाकमं नि न्याये धका पिया च्वन । कलाम्ह तले थ्यन । भातम्हं लाकमं न्यायेत तुति ल्होंगु ला "का ! थुकि छकोनि न्हापां लाकमं न्याना दिसँ" धका को छगः काचावक्क न्ह्योने तयाबिल । को खने साथं भातम्ह थारावक्क न्हुया "ओहो ! जित दुःखं त्वफि कूम्ह थ्व हे मिसा खनि का ! धन्य धन्य थ्व मिसा ! थ्वैत नं जि लाकमं न्याईला !" धका मनं मनं जक कलायात धन्यवाद बिया थः न्ह्योने च्वने मछाला स्वारामारां अनं ब्वाहाँ वना बिस्यूं वंम्हेसित कलाम्हेस्यां दुरुरुरु ब्वांय् वना कस्सिक घय् पुना थत ब्वना हल ।

उलिचिया बाखं थूलि
ह्यो तयेगु कुलि

१८. मत्ति मभिम्ह मिसाया गत्तो

छगू देशय् निम्ह तता-केहें दु। इपि मचाबलय् हे मां मंत। बौम्हसिनं मेम्ह कला हल। चिढिमाम्ह धासा साप हारां। न्हायकँ च्वाकं थें। मचांनिसें चिढिमांया ल्हाते लागुलिं इमित तस्सकं दुःख जुल। बौम्हसिया धासा म्हयायपिं तस्सकं यो। चिढिमां म्हेसिया धासा मयो। तःधिकम्ह न्ह्यसु म्ह्याय् भतिचा यो तर चिधिकम्ह ला स्वय् हे योगु मखु।

छको चिढिमाम्हं तःधिकम्ह न्ह्यसु म्ह्याय्यात "वा भतिचा चुना वा मै" धका अह्रेयात। उकिं वया कुति वा वनेत ननी सुकू लाया वा छपासः पात। व हे बखतय् अन छगू बथां चखुंचात वया वा छगः छगः दराले प्वला थकल। जाकि ला आख्यो थें छगः हे बागः मदय्क प्वला थकुगुलिं वया वा कुति वाः वने म्वाल। व हे जाकि हाया छ्यें चिढिमांम्हेसित बी हल। "यो चिढि मा! वा कुति वाना हय् धुन। गन तय्?" धका न्यन। चिढिमांम्हेसिनं जाकि स्वः बल। "ओहो। मैचिया वाः कुति वाना हगु गपाय्चो बांला!" धका लय् ताल।

अले हाकनं चिढिकम्ह न्ह्यसु म्ह्याय्यात नं "वा कुति वाना वा" धका वा पिकया बिया धाल, "ए मैचा! छिमि तताया वा कुति वाना हये धुन्कल। आ छं नं वा छदाला कुति वाना हि।"

व मैचिया वा ज्वना कुति वाः वन। वया वा कुति वां वां नच्चुसे च्वन। तताम्हेसिया वा चखुंचातसें किरि-किरि याना प्वला थकूगुलिं आख्यो थें बांलात। केहेंम्हेसिया धाथें कुति वागुलिं नच्चुसे च्वन। तताम्हेसिया थें बां मलात। अले छ्यें वया "जाकि गन तय् ?" धका चिढिमांमेसिके न्यन। वं "अन भ्या फलय् ति" धका धाल।

वा सुना ह्:गु च्वकि थें नच्चुगु खना चिढिमांमेसिनं तस्सकं तं पिकाल तले वना जाकि सुना हम्ह मचायात बोबिल, छु तालं वा कुति वाना हयागु ? च्वकि थें का ! का सो छिमि तताया वा चुना ह्:गु आख्यो थें छग: हे नचु मजु ।" अले व मचां छुं हे लिस: मब्यूसे सुम्क च्वंच्वन । बो ब्यूगुलि साप नुग: मछिन । खोय् मास्ति वल । अले वं थ: मां लुमंका खोया च्वन ।

प्यन्हु-न्यान्हु लिपा चिढिमाम्हेसिनं तता-केहें निम्हसित नं "का नु मैंपि ! थौं भी सकलें वना वा कुति वा: वनेगु" धका धाल । चिढिमांम्हेसिनं बोबी धका ग्या:गुलि व मचां "म्हा" धाय् मफुत । सुम्क "नु" धका वन । चिढिमांम्हेसिनं व तताम्हेसिनं कुति वात । व मचायात कुइके बिल । जाकि वा वां व मचायात कथि थ्वाना कुति त्वाकलय् तया कुति मुसलं चुना छ्वत । अले व मचायागु ला, हि, वयें फुक्क मुना केबय् च्वंगु गालय् थुना बिल ।

तताम्हेसिया जक नुग: मछिका च्वया च्वन । न्ह्यागुसां चिढिमानं धा:थें याये हे माल । चिढिमाम्हेसिनं वयात, छिमि बौयात कने मत्ये । कन धाय्‌व छन्त नं अथे हे याना छ्वये धका ग्या नं ग्यात ।

बौम्ह छ्यें द्वाहाँ वल । छ्यें पलख जाय्का "चिढि मैचा गो ?" धका न्यन । चिढिमांमेसिनं लिस: बिल, "ख:, मैचा नकतिनि बजि नया प्याहाँ वन ।"

"अय्सा जि नये मखुनि" धका बौम्हसिनं धाल । गवेत जाय्का नं मव:-गुलि बौम्हसिया धन्दा जुया, "पिने छको स्वया वा" धका कलाम्हेसित अन्हे यात । कलाम्हेसिनं 'दय्' धका धया "पिने छको स्वया वये" धका वन । व द्वाहाँ वयेका बौम्हं हाकनं न्यन, "गो मैचा द्वाहाँ वल ला ?"

चिढिमांमेसिनं, "न्हाच मैचां जिमि पासापिं बान्हा त:गु धागु अन हे वन ज्वी का । छि नि नया दिसं" धका ह्येकल । बौम्हनं थ्वं खं पत्या जुया नये मागु सुम्क नल । "बहनि जुइ धुन्कल । अय्‌नं व मैचा मवनि" धका बौम्ह हाला च्वन । कलाम्हेसिनं "मैचा अननतुं च्वने त्यन ज्वीका ! लिबाय् धुन्कल । पासापिन्सं म्वाल धाल ज्वी का" धका ह्येकल ।

कन्हेखुनु जुल। बौम्हसिया ख्वा सिले धका कःसि थाहाँ वन। कःसि कोसोबले केबय् तसकं बांलागु पलेस्वाँ छफो ह्वयाच्वंगु खन। पलेस्वां धासा मचायागु ब्वँ धुना तःगु थासय् बुया वया च्वंगु जुया च्वन। बौम्हसिया व पलेस्वां छफो ध्वायात छाय्" धका मती तया केबय् वना स्वाँ थ्वयत क्वाहाँ वल। व पलेस्वाँ मचायागु त्यपचां बुया वया च्वंगु जुया च्वन। बौम्हसिया स्वाँ थ्वये धका ल्हा यंकलं ला व स्वाँ नं नं वाना हल, "यो ब्वा! बिस्तारं थ्वया दिसँ सा सी होई! यो ब्वा! तसकं थ्वया दीमत्ये चिसकं थ्वया दिसं. सा सी होइ।"

बौम्ह अचम्म जुल। केबय् छचालि स्वत नं सुं हे च्वना च्वंगु खने मदु। हाकनं स्वाँ थ्वय् धका ल्हा यंकल। हाकनं सः ताय् दत, "बिस्तारं थ्वया दिसँ। सा सी होइ।" लिपते धार्थे बिस्तारं स्वां थ्वोगु ला व मचा पलेस्वां नापं ल्वाचाक्क दना वल। बौम्हसिया "ओहो मै! छ गय् थन लागु? छिमि मांपिन्सं बाह्रा तःथाय् वन धका जित धागु" धका न्यन। अले व मचां थःत जुगु खँ फुक्क कन।

बौम्ह छ्यें वया तताम्हेसित बोबिल, "छं छु अथे याये मत्ये धाये म्वाला?" चिढिमांम्ह खना नं तसकं तं पिकाल। वयात ब्वो बिया हाकनं तम्हं चक्कू कया कलाम्हेसित न्हाय् सपः ध्यना पित छ्वत। अले थः म्ह्याय्पिं निम्हं छ्यें तया सुख पूर्वक जीवन हना च्वन। चिढिमांम्हेसिया जक फोना फोना वया नं साध्य मजुल।

उलिचिया बाखं थुलि
अचार फीगु कुलि

१९. गुरुमापायागु बाखं

प्राचिन कालय् नेपालय् हरिदेव धयाम्ह जुजु छम्ह दूगु। व जुजुं नेपाः राज्य चलेयाना च्वंगु जुया च्वन। वयागु पाले छम्ह भास्कर मल्ल धयाम्ह

सापहे भिम्ह मन्त्री दु। व मन्त्रीया काय् छम्ह दु, वया नां केशचन्द्र खः। व तसकं हे जुवा द्यो जुया च्वन। वं जू म्हिता थःगु दक्को श्री सम्पति फुके धुन्कल। उकें वया छ्छाः नयेत हे थाकुया वल।

केशचन्द्रया तता छम्ह दु। तताम्ह धासा यें ठबहिली च्वनाच्वंम्ह जुया च्वन। केशचन्द्रया नये मखना व हे ततामेसिथाय् वना सुथे बहनि जा नया तरे याना च्वन। किजाया दुःख व कुबानी स्यूसां ताताम्हेसिनं भुई जा ताना कचौराय् कें तरकारी तया बिइगु। केशचन्द्रया बानी तसकं बांमला। ततामेसिनं कें तरकारी तया ब्यूगु भु कचौरा हे जू म्हिता फुका बिल। थुकि यानां ताताम्हेसिया साप हे दुःख ताइगु। वं व केशचन्द्रयागु बानी तंकेत स्वत तर तंके मफु।

छन्हुया दिनय् तताम्हेसिनं किजाम्हेसित जा बंय् ताना बिल। बंय् ताना ब्यूगु जा नये मछाला व जा बंय् ताना ब्युगुलि तताम्ह खनां सह याये मफया केशचन्द्र जा थःगु रुमालय् पोचिना अन छ्यें नं प्याहाँ वल।

ववं ववं आखिरय् व स्वयम्भुइ थ्यन। वया तसकं नये पित्यात। उकि वं थम्हं प्वचिना हयागु जापो फयन। व जा फुक्कं वाच्याक्क नाया च्वंगु खन। जा निभाले पाना ?का सां नये माल धका अनसं तु लौंह छपाते पानाः व पलख ग्वारातुले धका ग्वारा तुल। नये पित्यागु व त्यानुगुलि वया भुसुक्क न्ह्यो वल। उबले हे वखुंचात छबथां वया अन पानाः तगु जा फुक्कं नया च्वया अन हे पलि पलि च्वंनाच्वन।

भतिचा जायेका केशचन्द्रया न्ह्योलं चाल। जा नये धका थयक् स्वःबले लौंहफातय् जा छगः नं मदुगु खन। नये पित्यागुलि चा चा तुला व तसकं ख्वोल। अले ख्वो ख्वों हाकनं अनसंतु न्ह्यो वयेकल।

केशचन्द्र थुकथं ख्वोया नुगः मछिकूगु खना वखुंचा तयसं "हरे! गजोम्ह दुःखीमेसिगु जा भीसं नया बिया! भी दक्कोसितं धिक्कार का! आ अथे मखुत, भी फुक्क मिलेजुया व दुःखीयात ग्वाहाली याये माल, न्ह्याथे याना

सां भीसं वयागु दुःख तंके मा" धका फुक्क बखुंचात अन वया खि फाना बिल। व खि छकू छकू दसले लुँ कू जुल।

केशचन्द्रया न्ह्योलं बायेका स्वबले अन लुँ कू यक्को खन। व लुँ खंबले वया नये पित्यागु नं लोमन। "आ जिगु दुःख तंन" धका व साप लय् ताल। वं लुँ फुक्क मुन्का स्वःबले थ्यम्ह मिजंनं हे ज्वने मफइगु लुँ दों खन।

"आ थ्व लुँ दों सुनां छ्यें तक्क यंका बी!" धका मत्ति तया ग्वाहाली फ्वनेत उखें थुखें स्वःबले हे अनथाये लाक्क छम्ह राक्षस वयाथाय् पाखे स्वया वया च्वन। "बल्ल जिगु नसा भेटे जुल। नये पित्याना च्वंगु गोन्हु मछि दत का। थौं क्वा ला क्वा हि हे नये खन।" धका हाला वया च्वंगु खन। व राक्षसयात खं बले केशचन्द्र साप हे ग्यात। अले वं छगू जुक्ति ल्वींका धाल, "जि योम्ह कका। छन्त खंबले जि गुलि लय् ताया। जित नये मत्ये जिगु म्ह छम्ह छन्त छछायात नं मगा। बुद्धि दुपिसं थःगु नसा न्ह्याबलें थत गाक्को मालेगु स्वई। जि थुलिमछि धन दु। जि छन्त न्हि छमूरी जाकिया जा व छम्ह मेया ला नका तये। थो लुँ दों छदों जिथाय् छ्यें तक्क तया ब्यु रे।" व राक्षसयागु नां गुरुमापा जुया च्वन। गुरुमापा थ्व खँ न्यना माने जुल। अले वं व लुँ दों छधूनं हे केशचन्द्रया छ्यें थ्यंक तया बिल।

केशचन्द्र आः यक्को हे धनी जुल। वं न्हि छम्ह मे व छमूरी जाकिया जा गुरुमापायात नका वयात थःगु हे छ्यें सुचुका तल। अथे जूसानं गुरुमापा गुबलें गुबलें अन त्वालय् च्वंपिनि मस्त खुया नयेगु यात। थ्व खं कान्तिपुर भरि फैले जुल। छन्हुया दिने सकलें मिले जुया गुरुमापायात ज्वना स्याये त्यंबले "जित स्याये मत्ये, थौंनिसें जि मस्त नये मखुत। केशचन्द्रं जित नका तःगु दु। वं न्ह्याबलें नका तःसा व जित च्वनेगु थाय् छगूयागु बन्दोबस्त दःसा जि गुबलें थन देशय् राक्षसतय्गु भय दय्के बी मखु।" धका पा फयेकल। केशचन्द्रं नं वयात छ्यें तय् मछाल। उकिं वं ३६० पो (रोपनी) दुगु ख्यः छकू दयेका गुरुमापायात अन हे तया "आवंलि जि गुबलें हे शहरय् वये मखुत" धका कबूल ल्हाकल। व च्वंगु ख्यःयात "टुँडिख्यः" धका नां तल।

अले गुरुमापां "थन टुंडिखेलय् च्वना जि छु ज्याः याये ले ?" धका न्यंबले दकोसियां सल्हा यानां "थन टुंडिखेलय् स्वंगः अप्पा वा लोंह नापं खन कि फाया ब्यु।" धका ज्याः बिल। अनंनसें गुरुमापां मस्त नयेगु ज्या मयात। टुंडिखेलय् स्वंगः लोंह नापं तयाबिल धासा कन्हेखुनु छुटय् जुया च्वनिगु धाइगु चलन आः तक दनि। हाकनं फागु पुन्हि पत्तिक टुंडिखेलय् गुरुमापायात धका छमुरी जाकियागु जा व छम्ह मे बी तये यंकेगु चलन आः तक हे दनि।

बखुंचा तय्गु दयां केशचन्द्र धनी जूगु। उकिं थं श्रावण महिनाय् वा-जाकि मदुगु इले बखुंचातय्त वा नकेत धका छगू बहाल दयेका व बहाले बखुंचा तय्त वा नकेगु गुठी तया बिल। व गुठि यें इटुम्बहालय् आः तक दनि धाःगु न न्यने दु।

उलिचिया बाखँ थुलि
ध्यो तयेगु कुलि

२०. च्याम्ह मचात

छगु गामे अस्यम्ह मचा छम्ह दु। वैगु नां ख बुनाचा। बुढा नवयक खँ ल्हाय् माम्ह जुया हे वया मां नं वैत बुनाचा धका नां छूगु जुया च्वन।

छन्हु बुनाचां वया मांयात धाल, "यो मा ! यो मा ! आः जि कय्गुयात 'केराऊ' धाये सल। आः जि कलकत्ताय् वना ध्यबा मुन्का हे न्हैला ?"

माम्हं लिसः बिल, "ज्यू बाबु, ज्यू ! तर कलकत्ताय् वने बले पालीं मतुगु खुसि चुइके यो। बाबु छं स्यूला ? वं ला वनी।"

बुनाचिया लिसः थ्वल, "वना बीका जि वयासिकं ग्यानापुथाय् नं ग्याइमखु जि ! जित याकनं छ्व जक छ्व ले, यक्को दां कमाय् याना हये, न्हूगु छ्यें दनेत।"

माम्हं न्यन, "सुनाप वनेगु ले ?"

"जिमि पासापिनं दु खुम्ह न्हय्म्ह। अपि नाप हेका।"

"अथे जूसा ज्यू का"--माम्हं धाल।

'ज्यू' जक छु धाल, धाय् हे सिमधनि बले बुनाचा ब्वाँय् पिब्बाय् धुन्कल। पासापिनिगु पुचलय् मचा नायो जुया खँ न्याय्क: वन।

"अय् भाईपि!' जि ला कलकत्ता वनेगु जुल। छिपि सु सु वये न्ह्या ? भीसं कय्गुयात 'केराऊ' धाये हे सल थें। कलकत्ताय् वन धासा भीसं ध्यबा यक्को कमाय् याये फैं। अले न्हूगु छ्यें नं दने फै। जि ध्यागु ख: लाकि मखु ?" फुक्क मस्तय्सं छस:लं "जि नं वये! जि न वये।" धका लिस: बिल।

"अथेजूसा थौं फुक्क छ्यें वना न्यना वा। कन्हे लिस: बी मा खंला! कंस हे वनेगु जुल।" बुनाचा धाल।

कन्हेखुनु "जित नं हुँ धाल! जित नं हुँ धाल!" धाधां फुक्क पासापि मुन। फुक्क याना च्याम्ह खात। "भी वनेपि च्याम्ह खला ?" धाधां बुनाचिया स: ज्वल। "का सा मा मागु ज्वना छ्यें बिदा कया वा सा। सुथय् हे न्हापां खंला ?" उलि खँ ल्हाना फुक्क मस्त छ्यें छ्यें वन।

कन्हे खुनु सुथ न्हापां दना बुनाचा मांम्हेसिके बिदा कया प्व पी चिना क्वबिया वल। न्हि-न्हि फुक्क पासापि मुनेथाय् फुक्क पासापि मुन। बुनाचिया न्ह्यस: पिज्वल, "का सा पासापि! भी फुकं ठीक जुल मखुला ? का नु आ भी" धका सुरे जुया न्ह्यां वन।

लँय् अनेक तनेक खँ थ्वकु थ्वकुं वना च्वन। ववं ववं तस: जुल, "स्व: पासापि! जिमि मांनं धया ह:गु, पाली मतुगु खुसि च्वीके यो हूं। उकिं आ भी फुक्क छमा: जुया वनेमा। का का ल्हा ज्वं।" धाधां फुक्कसिया ल्हा क्वात्तुक ज्वना खुसि छित।

खुसि छिये धुन्का "आसे भी च्याम्ह वयागु। च्याम्ह दुलाकिं मदु छ्को स्वय्" धाधां बुनाचां ल्या खाना यंकल।

"छम्ह, निम्ह, स्वम्ह, प्यम्ह, न्याम्ह, खुम्ह, न्हयम्ह, का ! छम्ह पाजुल, आ छु यायेगु !" धका बुनाचा आतां च्वन । अबले हे मेम्ह पासा छम्हेस्यां "जि छको ल्या खाय् । छं द्वन ला" धका ल्या खाना यंकल, "छम्ह, निम्ह…… न्हयम्ह का, धार्थें खः, छुयायेगु !" व नं हाल ।

"छुयाये ! छुयाये" धका हाला च्वंगु ताया खुसी मोल्हुया च्वंम्ह बुढा छम्ह इपिं हाला च्वंथाय् स्वःवल । मस्तय्गु खँ न्यना न्ह्यू-न्ह्यू न्यन, "छु जुल ? छु जुल मस्त ? छम्ह तन ?"

बुढाया न्ह्यसलय् मस्तय्सं धाल, "जिपिं च्याम्ह वयागु । खुसि छी न्ह्यो तक च्याम्ह हे दु । खुसि छी धुन्का न्हयम्ह जक जुल । छम्ह तन । उकिं हाला च्वनागु का ।"

मस्तय्गु खँ न्यना न्ह्यू-न्ह्यू "ह्वान्तां मस्त ! का बांलाक ह्वलि च्वं । जि ल्याः खाना बी" धया ल्याः खाना यन, "छम्ह, निम्ह, सोम्ह, प्यम्ह, न्याम्ह, खुम्ह, न्हयम्ह, च्याम्ह, छ छम्हनापं याना खला ? न्हाचः ल्याः खाबले थः छम्ह ल्याः मखा, अले गनं दैं ! ह्वान्तांपिं मस्त" धा धां व बुढा खुसि तुं वन । वना च्वंम्हेसिया छको न्यना स्वये मास्ते वल "थ्व मस्त गनयापिं ? गन वने त्यंपिं खः । थ्व मस्तय्त जिथाय् छ्यँ ज्या याके दःसा ला यक्को हे कतिलाई । ध्यवा नं थय् फई" धका मस्ती तया मचातय्के न्यं वल ।

"अय् मस्त ! छिपिं आ गन वनेगु ? गनं वयागु ? छु या वयागु ?"

बुढायागु न्ह्यसलय् मस्तय् चत्त-पता सःलं लिसः बिल, "जिपिं जिमिगु छ्यँ हे बयागु खः । आः कलकत्ताय् वने त्यनागु । जिपिं कय्गु यात केराऊ धाय् सल । उकिं कलकत्ता वना ध्यबा कमाय् याना हे, अले न्हूगु छ्यँ दना च्वने धका हे वयागु खः ।"

उलि खँ न्यना बुढाया व मस्तय्त थःगु छ्यँ यंका ज्याय् तय्त मनया खँ पित हल । "ख मस्त ! आ छिपिं तसकं हे चीधिकनि, उकिं कलकत्ता वने धयागु तसकं हे थाकु । छिपिं वने फइमखु । आ यात जिगु छ्यें नि नु । जिगु यक्को ज्या दु । व ज्या जि याय् हे मफया च्वन । उकिं छिमिसं जिगु छ्यें

ज्या यात धासा छिमित ध्यबा दइ। दच्छि-निदं लिपा छिपिं त:धिक नं ज्वी। अले कलकत्ताय् नं वने फइ। ध्येबा नं गाइ। का! छु धया मस्त! ज्यू लाकि मज्यु?"

फुक्कं मस्तय् वं वयात वं वयात ख्वा स्व स्वं नो मवास्य 'ज्यू' धयाथें च्वंक छचों संकल। अले व बुढाया ल्यु-ल्यु फुकं वन। छ्यें थ्यनेवं बजि नकल। उखुन्हु अथें वन। कन्हेखुन्हु निसें ज्या बिल। ल: का धनेगु, सिं का वनेगु, दुगु च्वले ज्व: वनेगु आदि आदि अने तनेगु ज्या याकल। थुगु हे तालं न्हि वना च्वन।

छन्हु, निन्हु यायां च्यान्हु ति दत। उखुन्हु वा सुइके माल। उकिं मस्तयत छ डाला वा न्ह्योने तया ज्या ब्वल, "का मस्त! छिपिं फुक्क वना कुति वाना वा हुँ।" थुलि धया बुढा प्याहाँ वन।

मस्तय् "छु धा:गु बाज्यां" धका त्वलय् जुया च्वन। अबलय् नायो बुनाचां धाल, "न्ह्यागुसां छु? झीत बाज्यां छु धागु ख: व ज्या यायेगु, ध्यबा कमाय् यायेगु व हे मखुला? का नु याकनं, बाज्या लिमथ्यं बले हे कुति वाना वये सिधय्का च्वने मा। मखुसा बाज्यां बो बी झीत" धाधां कुति वाय्‌त वन। मफु मफु कुति ल्ह्वना लुत्त् लुया पित हल। "गन वा वनेगु!" छम्हेस्यां धाल। बुनाचां "हुन्कन पाचां कुरका छोयेगु का! गन धयागु नं दुला?" धका न्यंकल। अले फुक्कसियां ल: ल: याना कुतियात पा:चाँ कुरका ल्याहाँ वया च्वन।

छ्यें थ्यनेवं बुढां न्यन, "अय् मस्त, कुति वाना वय् धुन ला?" बुनाचां लिस: बिल, "बल्ल बल्ल बाज्या! वाना वया का। मफु मफु लुत्त् लुया हुन्कन पा:चां कुरका थका।" उलि जक छु कने सिधल बुढा ला "आ सत्यानास जुल" धका ज्वके जुल, "धत्तेरी चंडालत। अय् धयागु ला जि छिमित। जा नकेत थ्व वाया जाकि याना हि धयागु का स्यूला? उकियात हे कुति वायेगु धाई का। चंडाल त! गन वाना थकागु ख: याकनं कया हि मखुसा छिपिं द्यांलाइ स्व:" धका बुढां धाल। बुनाचा ग्यां-ग्यां लिस: बिल, "गन कया हयेगु आ

जिमिसं ! अज्याथाय् पाःचाय् काः हे वने मछिथाय् कुरका थकागु।" धका सुम्क च्वन ।

धार्थें बुढाया मांया वन । अज्याथाय् गय् काः वनी धयागु मत्ति तया, "म्वाल ऐसा, आ खुनु बांलाक न्यने कने याना ज्या या, खँ ला !" धका सुम्क च्वना छ्वत ।

छुं दिन लिपा फुक्क मस्त छ्येंया ज्या सिधय्का ख्यलय् , दुगु च्वलय् ज्वः वन । ख्यलय् मस्त म्हिता च्वन । दुगु च्वलय्तय् घाँय् नया च्वन । स्वर्गते घननन म न्यात । छथुँ वा ज्वाररर वल । चिकुक फये वल । मस्तय् दुगु-च्वलय् ख्या-ख्यां छगू सतलय् द्वाहाँ वन ।

वा फय् वया च्वंगुलि दुगु च्वलय्, मस्त फुक्क थुरु थुरु खात । चिकुगु सह याये मफया सतलय् धंजा हः यक्को दुःगु खना बुनाचां मि च्याकेगु ग्वसा ग्वल । मि च्याःलिसे मस्तय् चिकुगु लन । दुगु च्वलय् मि खना लि लि चिल । उगु बखते "मि मकुनिपि का थ्व दुगुचा त" धका बुनाचां त्वारा त्वारा हा हां पासापिन्त धाल । "का का पासापि ! थ्व दुगु च्वलय्चातय्त नं मि पंके माल । थुमित ज्वना मि न्ह्योने तय् माल । अले अमिनं चिकुगु लनी ।" धा धां दुगु च्वलय् ज्वं ज्वं मिया न्ह्योने तये हल । हःस लिसे फ्मन दुगु च्वलय्त ग्याना तिं तिं न्हुया बिस्यूँ वन ।

बिस्यूँ वंलिस्य मस्तय्सं निम्हेसियां छम्ह ज्वना मिया दथ्वी छ्वाना छ्वत । धंजा च्याकु च्याकुं दुगुचात तया च्वन । दुगु च्वलय् फुक्क मि सित । अले बुनाचां जस् कया धाल, "गय् च्वं पासापि जि धयागु ! थ्व दुगु च्वलय्-चात न्हापा ज्ञतले बिस्यूं वन । आ स्वः लुमुया वल उकिं सुम्क सुम्क च्वन । झी ताँनोय् धुन्कल, थुमित अजनं चिकुनी थें । उकिं लासं हे मसंसे च्वंनाच्वंगु ।"

"का आ ला वा नं दित, फय् नं दित, छ्यें वंसां जिल । कानु ! कानु ! दुगु च्वलय्यात नं ख्या" धका नायो जुया बुनाचां धाल । फुक्कसिया दुगु च्वलय्यात ख्यात, दाल स्यू स्यू यात । सं हे मसं । "का थ्व दुगुचात अथे हे

मि जक पना च्वने धाइका । भी नये नं म्वाला । नये पित्याय् धुन्कल । छम्ह छम्ह ज्वं" धा धां क्वबिया छ्यूँ ल्होहल । फुक्क छ्यूँ श्यन । बुढानं लिथ्यन । दुगु च्वलय् फुक्क स्याना उना त:गु खनां त्वलय् जुया बुढां न्यन, "थ्व दुगु च्वलय् छु जूगु ? छु याना हयागु ?"

नायो बुनाचां काचा काचां लिस: बिल, "बाज्या ! थुपिं ला जिमिसं ल्ह्यया हयागु का ! दुगु च्वलय्चातय् चिकुया थुरु थुरु खात । जिमिनं चिकुल वा फय् वया । अले धंजा छ्वय्केका जिमिनं मि पना, दुगु च्वलय्चातय्त नं मि दुथाय् तया । अले चिकुगु लन थें । सं हे मसं । अले जिमिसं छम्ह छम्ह याना ल्ह्यया हया । आतक नं मसंनि का ! गय् जक चिकुगु ज्वी बाज्या !"

मस्तय्गु खं न्यना बुढाया नों हे वाय् मफुत । त्वलं जक मिखा कना स्वया च्वन बुढाचिया !

उंलचिया बाखं थुलि
च्वना च्वने म्वाल चुया पुलि
बाखं कने सिधगुलि

●

२१. क्वेना खुसी बँसि ताइगु बाखं

आपालं न्हापायागु काले यें, यलय् व ख्वपे अलग अलग जुजुपिसं राज्य याना च्वंगु जुया च्वन । अले यें दे व ख्वप देया सिमाना बागमति खुसि, ख्वपदे व यल देया सिमाना मनोहरा खुसि, अले यें दे व यल देया सिमाना नं बागमति खुसि हे सीदय्का त:गु जुया च्वन । स्वंगु देशय् नं नये त्वनेया छु धन्दा मदु । जनता फुक्क सुखी, जुजुपिं फुक्क शान्त । तर अथे जुयानं राज-काजया धुँकासा व च्वापु कासां याना छगू देशया मेगु देशनाप ल्वापू ज्वीगु जुया च्वन । गुबलें हामो ग्व:छिया खँय्, गुबलें ख्या वञ्छि नी वञ्छि थें ।

थुगु हे बखते छन्हु सिनाज्या भाः यल देशय् च्वंम्ह छम्ह ज्यापुदाजुया ये" देशया इलाकाय् च्वंम्ह छम्ह ज्यापुदाजु नापं सतुंगलं पिने लाःगु ब्वीं लः धाः छधाः या खँय् ल्वापु जुया च्वन। उगु बखते ये" देयाम्ह जुजुया ईलाकाय् हे केपुदेयागु न्हय्गु गाँ (बलम्बु, सतुंग, किलिपिठी, सिकरकोट आदि), दुथ्याना च्वंगु जुया च्वन। यलयाम्ह ज्यापु दाजुं धासा व हे सतुंग पाखे बुँ निपी ज्याना तगु जुया च्वन।

न्ह्यथखुनु यलया दाजुं थःगु बुँइ मंकाः धःया लः क्वफाना थकुगु जुया च्वन। तर उखुन्हु हे बहनी यमि दाजुं व हे मंका धःया लः ब्रुँइ फ्वाका छ्वया तल। कन्हे खुन्हु यलया दाजु थःगु बुँइ स्वः वंबले लः छफुदि हे मदु, फुक्क लः यमि दाजुया बुँइ। अले थ्वहे मंका धःया लः छधाःले यले दाजु व यमि दाजुया ल्वापु जुल। यमि दाजुं यले दाजुयात लः बिहे मब्यू।

थ्व खँया फिराद यले दाजुं थः जुजुयाके यात। थः प्रजायात यमि दाजुं दुःख ब्यूगु खँ थ्वीका जुजुं धाल, "म्वाल, छं छुं धन्दा कायेमत्ये। अथे हे जूसा व लः धा छधाः यागु जा छु खँ, अन च्वंको बुँ छंगु हे याना बी, अन च्वंको गां फीगु हे याय्"

यलयाम्ह दाजुं जुजुयाके इनाप यात—"महाराज! थ्व ज्वी फइगु ख खः ला?"

जुजुं वयात लिसः बिल, "अवश्य नं ज्वी, अवश्य नं यायेगु जुल। व यमि छन्त ला ल छधाः हे मब्यूगु ला स्वया च्वने मखु। बरु छं थथें ये" देशं छम्ह न्ह्याम्ह नाप जूसां ल्वाय् चिना वा हुँ।"

यले दाजुं जुजुया खँ शिरोपर याना ये" देशं वना छम्ह म्हस्यूम्ह पासानाप ल्वाय् चिना वल। तर वया बुँइ वा पी मखंगुलि याना साप दुःख जुल। हाकनं वं जुजुं आज्ञा जूगु खँ ज्वीगु ला मज्वीगुला धका शंका याना च्वन।

थुगु हे बखतय् यल देया जुजु छगू राजनैतिक चाल म्हिता ये" देशं ल्वप देशय् संदेश छ्वत, "छगू देशं मेगु देशय् सुं मनूत वय् वने मज्यु, वःगु खन धासा भारी सजाय् ज्वी।"

ये" देशय् व ख्वप बेशय् च्वंपिं जुजुपिसं यल देया जुजुया संदेश न्यना छक्क जुल। अले विवस जुया इमिसं थःथगु देशय् नायःखि च्वयेकल—"यल देशय् वय् वने सू" मज्यू, वःगु खन धासा भारी सजाय् ज्वी।"

ये" दे व यल देया सिमाना दथ्वी च्वभाः गु"या क्वसं क्वेंना गनेद्योया लिक्कं चखु"ति वखु"तिया ह्लःचा दुगु लोंह कापिं वागमति खुसि कात्तुमत्तु काक ब्वय् स्व स्वं ब्वाँय् वनावं च्वन। थने हे आदि मञ्जुश्री बरदा व मोक्षदा धयागु वाण प्रहार याना नेपाः गाःयागु लः दुसुका छ्वगु जुल। आः थ्व हे थासय् यल देयाम्ह जुजु" बँसी ताना लः पनेगु धका अक्कल पिकाल। छाय् धासा जुजु" स्यू यल देया सिकं ये" दे क्वथ्याः। अले थ्व क्वेंना खुसी बँसी ताना बोवले लः लिकुना वनि। अले ह्नाकनं छको ये" देश लखं तोपुया जलाशय ज्वी। ये" दे नष्ट भ्रष्ट ज्वी।

यल देयाम्ह जुजुयागु अक्कल पिज्वल। स्वंगु देशय्नं फसं थ्व खवर यंकल— "का यल देया जुजु" ला क्वेंना खुसी बँसि ताना ये" देशय् हे लखं थनिन। छाय् थें मस्यू, ये" देशय् च्वंपिनि छु गति ज्वीगु ज्वीका आ!"

यल देशय् जुजु" नायःखि नं च्वयेकल—"का प्रजाभाजुपिं! क्वेंना खुसी बँसि तायेत ग्वाहाली बीमा! महाराजया हुकुम खे!" अले यल देया प्रजात नं हाला जुल, "झी जुजुया गजोगु अक्कल ज्वी हः ला?"

उखे ये" देशय् नं दकोभनं सिबे अप्पो हलहल जुल। जुजु व प्रजातय्त हाहाकार जुल! सकलें "खुसी बँसि ताका बिल कि जकं झीगु दे गय् ज्वीगु। छाय् थें थथे याये त्यंगु। बुझे याः वने धासा वये वने सु" मज्यू। गय् यायेगु! म्वा म्वा सीगु जुल आ सकलें" धका हाला जुल।

अले ये" देया जुजु ह्याय् चाया प्रजातय्गु सभा याना धाल, "का, यले जुजु" क्वेंना खुसी बँसि ताइन धयागु आपालं हल्ला दु। खः मखू बुझे याके छ्वये धासा अन देशे वय् वने सु" मज्यू आ गथे यायेगु? सुनानं यल देशय् द्वाहाँ वना खः मखु खवर बुझे याना वल धासा तःधंगु सिरपाः बीगु जुल।"

जुजुया थ्व खँ न्यना छम्ह यमि दाजु सास: थकया धाल, "महाराज, म्हिग म्हिग तिनि छम्ह यले दाजु नाप जि त्वाय् चिनागु दु। थ्व खं ख: मखु जि बुझे याना वये।"

जुजु वयात आज्ञा जुल, "का ज्यू चान्हे वना फुक्क खँ बुझे याना वा। छन्त सिरपा: बी!" सकल प्रजानं ग्या ग्यां वयात धाल, "का छं सिरपा: काये दय् मा।"

व यमि दाजु चान्हे यले ज्यापु दाजु (व हे सतुंग ले त्रुं दुम्ह) या छ्यँ वया ग्या ग्यां न्यन, "अय् त्वाय्! छिमि जूजु क्वेंना खुसो बँसि ताकि धा:गु ख:ला थें?"

यले ज्यापु दाजु भन ख्यय् थें याना त्वाय् यात लिस: बिल, "ख: त्वाय् छु याये! जिमि जुजुला म्वाकनं हे क्वेंना खुसी बँसि ताका ये देशय् लखं थनिन। बँसि ताकेल जुजु माल सामान फुक्क ज्वरय् याके धुंकल। साहा तयेगु, गर्भ की तयेगु ज्वलं समेत दय्के बी धुंकल।"

ये मि दाजु थ्व खँ ज्वना चाँ चाँ बिस्यूं वना थ: जुज्यात इनाप या: वन, "महाराज! यलया जुजु ला क्वेंना खुसी बँसि ताकीगु पक्का हे ख: खनि। माल सामान समेत हे फुक्क ज्वरे याके धुंकल खनि। हाकनं न्ह्याथाय् नं थ्व हे खँ या स: जक ताये दु, "क्वेंना खुसी बँसि ताकी बले म्वाहाली वने मानी।"

थ: प्रजायागु थ्व खँ न्यना जुजु विस्मात याना धाल, "खँ जक न्यना वया लाकि ज्या यागु नं स्वया वया छं। फुसुलु खँ जकया नं हल्ला ज्वी यो। बँसि ताकेगु सामान हे ज्वरे या:गु ख:ला कि मखु छको हाकनं बुझे याना बा हुँ भन त:धँगु सिरपा: बी छन्त।"

हाकनं व यमि दाजु चां चां यल देशय् सुला: सुला: थ: त्वाय्याथाय् वया न्यं वल-"त्वाय्! छिमि जुजु बँसि ताकेगु सामान गन दयेके विया तल? व हे थासय् छको क्यने यँकि रे! जित बँसि ताकि धा:गु ख:लाकि मखु अभ् पत्या मजू।"

यले दाजु त्वाय् यात धाल, "आसे छ हथाय् चाये मत्ये। छायधासा छ थन वःगु सिल कि छन्त नं ज्वनी, जित नं सजाँय ज्वी। ये यल दे वय् वने मज्यूगु छं सिहे स्यू।" थथे त्वाय्यात खं न्यंका यले दाजु थः जुजुयाथाय् वना फुक्क खं इनाप याः वन। जुजु नं थम्हं ग्वसाः ग्वयागु ज्या सिद्ध जुजु वःगु खना थः प्रजायात धाल-"का छिमि त्वाय्यात मिखाय् गां चिका सिकःमि त्वाः तमो त्वाः चाः हिके यकिं रे।"

यले दाजु अले छ्यें ल्याहाँ वया थः त्वाय्यात धाल, "का त्वाय्! माल सामान दयेका च्वंगु कारखाना त क्यने यंके, छन्त यमि धका म्हसिकल कि ज्वनी अकिं गाच्वतं मिखाय् तो पुया वा।" यमि दाजु "ज्यु नु" धका लिसः बिल।

यले दाजु थः त्वाय्यात सिकमि त्वाः तमो त्वाः चाः हिके यंकल गनकि मदिक्क ध्वाँ ध्वाँ व त्वाँ त्वाँ याना ज्या याना च्वंगु दु। यमि दाजु त्वाय् यात धाल, "ओहो! धात्थे हे छिमि जूजु ला क्वेंना खुसिई बँसि ताकेत तः धंगु हे.कारखानाय् ज्या याका तल खनिका।"

हाकनं यमि दाजु चां चां सुला यें देशे थ्यंक वना थः जुजुयात धाःवन, "महाराज! कारखाना हे चले याना तःगु नं स्वया वया। यलदेया जुजु ला क्वेंना खुसिइ बँसि ताकइगु निश्चय नं खःगु जुया च्वन।"

थः प्रजायागु ध्व खं न्यना जुजु बिस्मात याना भारदारतयत धाल— "का भारदारपिं! छिपि थत्थें यल देयाम्ह जुजुयाथाय् वना थथे इनाप याः हुं—

"क्वेंना खुसी बँसि छता ताका मबिल धाःसा धाःगु माःगु दस्तुर पुले।"

अले यें देया भारदारतसें यल देया जुजुयाथाय् शान्ति स्वस्ति याः वन। इमिसं जुजुयात धाल—"महाराज! क्वेंना खुसी बँसि छता ताका मबिल धाःसा छिसं उजं दयेकुगू माःगु दस्तुर पुले धया ह्या बिज्यागु दु। ये दे छता जलाशय याना लखं थना विज्याय् मत्ये।"

आः यल देया जुजुया थम्हं मने भाःपा थें ज्वीन। उकि व जुजु भारदार-तयेत धया छ्वत—

"केपू देया सतुंगः आदि बिल धाःसा जक क्वेंना खुसी बँसि ताका बो मखु, नत्र यें देशय् लखं हे तोप्वीके।"

भारदारतय्सं थः जुजुयात लिसः कँ वन। ग्याना च्वंम्ह जुजुया मन भतिचा शान्त जुल। अले जुजुं धाल, "भारदारपिं! यल देया जुजुयात न्ह्येगु गामं चढेयाये धुन्कल धका धाः हुँ।"

अले ह्याकनं भारदारत बया यलयाम्ह जुजुयात लिसः कं वल। थः कसिकं त्याःगु जुया जुजु साप लय् ताल, छाय् धाःसा वास्तवे जुजुं क्वेंना बंसि ताके धका हल्ला सम्म हे जक याना च्वंगु खः। अनंलि जुजुं थः प्रजा (व हे ज्यापु) यात सःता धाल,

"का, न्ह्येगु गामं जिगु जुल। का हुँ सतुंगः यागु बुँ जक छं ज्याः हुँ"

जुजुयागु थ्व खँ न्यना यले ज्यापु दाजुया मनय् खूब लय् ताल। अले वं थः जुजुया जय्! जय्! माने याना सतुंगःया बुँ ज्याः वन।

उलिच्चिया बाखं थुलि
ध्यो तयेगु कुलि

२२. सुरत बज्र ल्हासां ल्याहां वःगु

यक्को हे दं न्हापा शायद मल्लकालीन समय पाखे यें देशय् तक्षबहालय् छम्ह नां दंम्ह तान्त्रिक सिद्धि दुम्ह सुरत बज्र धयाम्ह गुरुजु छम्ह दया च्वन। व तान्त्रिक गुरुजु नीन्यादं यागु उमेरे तन्त्र मन्त्रयागु बिधि पार जुया अपूर्व शक्ति प्राप्त जूम्ह जुया च्वन। उगु बखतय् सकलें सँ देश (ल्हासा) वना ध्येबा कमाये यायेत अनेक ज्याः ज्वना लंयागु दुःख सिया वनिगु जुया च्वन।

सुरत बज्र गुरुजु न हु थ्येबा कमाय् यायेगुया लागि ल्हासा वना छथाय् बाय् ज्या च्वन। अनच्वंपिं मनूतय्सं वयाके थयोगु तान्त्रिक शक्ति दु धयागु ला यूगु मखु। छथाय् छम्ह साधारण लामा गुरुया छ्यें वयात च्या दयेकेगुलि ज्या बिल।

सुरत बज्र गुरुजुया धासा न्हिथं हे जप याइगु, ध्यानय् च्वनिगु, नियमय् च्वनिगु फुक्क अन च्वंम्ह लामा गुरुनं खंगु जुया च्वन। अले सुरत बज्रं च्या दयेका लामा गुरुयात नं त्वंकिगु, थःनं त्वनिगु। तर वं दयेका हइगु च्या अपूर्व हे साःगु, स्वाद दुगु जुया च्वनिगु। थ्व लामा गुरु धासा हाकनं अनयाम्ह मुख्यम्ह पोटल लामायाथाय् वनीगुलि अन नं वं थ्व च्या साःगुया खं फुक्कं न्यंका बिल।

पोटल लामां नं छको थ्व अपूर्वखतं साःगु च्याया परीक्षा याये धका सुरत बज्र गुरुजुयात अन हे पोटल लामाया दरबारे सःता च्या दयेके बिल। वं च्या दयेकिबले सुयात नं न्ह्योने तइ मखुगु। सुरत बज्रं छथाय् अलग्ग सुनानं मखंक च्वना थम्हं च्या जोरेयाना पोटल लामा व मे-मेपि लामा भारदार तय्त त्वंकल। व च्या त्वंबले अपूर्बखतं हे साःगु खना सकलें लय् ताल। थ्व च्या गथे जुया साःगु धका सुरत बज्रयाके लामा गुरुपिसं न्यन। तर वं इमित थुकियागु रहस्य मकं।

सुरत बज्र गुरुजु च्या दयेकिबले अनेक प्रकारयागु मसला, गथेकि दालचिनि, सुकमेल आदि तया थःगु मत्रं इमित बसय् कायेगु साधना याना च्या त्वंकिगु जुया च्वन।

थथे हे जु जुं अनयाम्ह पोटल लामाजुं वयात अनहे च्या दयेकेगु ज्या बिल। हाकनं अनयागु चलन अनुसार लामा गुरुपिं सकलें मुना इमिगु शास्त्रय् वाद विवाद याइबले व सुरत बज्र यात नं उके थ्याकिगु याना हल। वाद विवाद जुइगु बखतय् व लामा गुरुपिसं धाइगु खंय् भी सुरत बज्र गुरुजुं इमिसं धागु खःगु मखुगु ख छुटय् याना "थ्वं थ्व धागु खं मिले मजू, थुके थथे जुई मागु" धका शास्त्रं हे प्रमाणित याना क्यनिगु नं जुया वल। थ्वं धागु खं सुनानं मखू धका धाये फैमखुगु। सकलें चित्त न बुझय् जुइगु।

अथे वं शास्त्रार्थ याइगुलि, खँ मिले मजू धका वयना बिइगुलि गुलि गुलि लामा गुरुत व खना मनं मनं तंम्वय्का नं ज्वीगु जुल। थुपि लामातसें फ:सा वयात स्यकेगु धंगु मत्ती नं तयेगु याना हल। थुगु हे मत्ती तया इमिसं अनयाम्ह मुख्यम्ह पोटल लामायात नं "थ्व नेपायाम्ह गुरुजु थन तया तल धासा झीत हे भिं ज्वी मखु, झीत हे कोत्यली" धका न्हायपने स्वां पुयेगु नं यात। अनयाम्ह पोटल लामां नं न्हापां ला व खना प्रसन्न हे जुया जूगु ख:। तर लिपते मेपिं चित्त मभिंपि लामातसें चुक: ता:वगुलि याना थ्वय्गु शक्ति गुलि तक दु छको परीक्षा याना स्वयेगु धका मत्ती तया छन्हु सुरत बज्रयात स:ता व पोटल लामां धाल—

"का, भीं निम्हेसिया दथ्वी स्वयागु रिद्धि बल त:धँ ज्वी छको दाना स्वये माल। थुकिया परीक्षा यायेत छपिं छोमाय् दुने सुला च्वना बिज्याहुँ जि मा: वय्, अनंलि लिपा जि छोमाय् दुने सुला च्वनें छपिसं लुइक बिज्याहुँ" धका ख न्ह्यथन।

थ्व खँय् सुरत बज्र गुरुजु नं सहमत जुल। धाथें कन्हेखुनु अन ल्हासा देशया पिने पाखें छगू त:धंगु छ्व बुँ ईं वना सुला च्वनेगु थाययागु घेरा चिं तया थुलि घौया भित्रे लुइके मा धयागु पक्का याना स्वया च्वनिंपि सकलें न्ह्योने साक्षि तया न्हापां सुरत बज्र गुरुजु सुला च्वं वन।

प्रमुख लामा गुरुया वयात मालेगु शुरुयात। थ:गु मन्त्र तन्त्र बल दक्को छ्यल। तर छुयाय्! बिया त:गु ई फुइन, छ्वमा पत्तिकं माला जुं जुं जुं जुं न्हासं च:ति प्याहाँ वये धुन्कल। "थुगु छ्वमाय्" धका ज्वने फुगु मखू। आखि-रय् ई फुसेंलि थ: हे छ्वमां प्रकट जुया प्याहाँ वल। प्रमुख लामा थ: बूगु खना मछाल।

आ हाकनं लामा गुरु सू बनेगु पा: वल। "का छपिं सुला च्वं बिज्या हुँ, जि मा: वयेगु जुल", धका सुरत बज्रं धाल। धाथें लामा गुरु व हे चिं तया त:गु घेराय् दुने ला:गु छ्वमाय् दुने सू वन। थुखे सुरत बज्र गुरुजु मा: वनेगु शुरु यात। वं ला तुरुन्त हे व लामा गुरु सुला च्वंगु छ्वमाया छचाखेरं पसुका

तारण तया सुला च्वंगु छ्वमा टप्प ज्वन। लामा गुरुजुं कायल जुया "का, पसूका लिकया बिज्याहुं, जि प्याहाँ वय् त्यल" धका धया हल। पसूकां तारण त:गु ला हाकनं मेथाय् बिस्यूं वनि धका त:गु जुया च्वन।

"का सा, जि पसूका लिकाय् धुन" धासेँलि लामा गुरु सुला च्वंगु छ्वमां प्रकट जुया वयन। अले थ्व परीक्षां बुत धका स्वीकार याना वयात पिनें ला धन्यवाद बिल तर दुने मनं मनं "थ्व ला भी सिबयनं तसकं जा:म्ह जुया च्वन" धका तं पिकया च्वन। अले सुरत बज्रयात महिपि मेमेपिं लामा भारदारत मिले जुया थ्व सुरत बज्रयागु प्राण हत्या यायेगु नापं सल्हा बीगु यात।

छन्हु दिने लामा गुरुपि फुक्क च्या त्वना च्वंगु थासय् सुरत बज्र नं च्या त्वना च्वंगु जुया च्वन। सकसियां च्या बाट्चा ज्वना ज्वना च्या त्वना च्वन। थुखे सुरत बज्र गुरुजुया च्या बाट्चा ज्वना झ्यालं पिने क्वस्वया च्या स्वको ह्वला छ्वत। अन सभाय् च्वंपिं लामा त सकलें अजुगति चाया वयाके च्या ह्वलागु कारण न्यन।

"ख:, नेपालय् जिगु छ्यें मि नगुलि जल वृष्टि याना मि स्यायेत जि स्वको च्या ह्वलागु ख।" सुरत उत्तर धाल।

"आ मि सितला ले ?" धका न्यंबले सुरत बज्र गुरुजुं "मि सित" धका लिस: बिल। थ्व जूगु घटनायागु बेला, ई फुक्कं लामा गुरुपिसं सफूति च्वया त:गु जुया च्वन। लिपते लामा गुरुपिसं पौ छ्वया न्यना स्वबले ठीक व च्या ह्वगु इलय् हे सुरत बज्र गुरुजुयागु छ्यें मि न:गु व हाकनं स्वको तक जल वृष्टि जुया व मि शान्त जुया वंगु ख: धंगु प्रमाणित लिस: प्राप्त जुल।

वयागु थजोगु अपूर्वगु शक्ति खना प्रमुख लामा गुरु व मेमेपिं सकलें हे वयात प्रसंसा मयासे च्वने मफुत ! हाकनं वयात महीपिसं "फन वयात याकनं हे हत्या याये माल" धका च्वयकल।

अले प्रमुख लामा गुरु मत्ती तल, "थ्वयात थथें स्यायेगु ठीक मजू। बरु थ्वयागु रिद्धि, सिद्धि हे मदयका छ्वयगु ग्वसा: ग्वल।

अकिं छन्हु इमिसं तसकं अमूल्यगु तन्त्र मन्त्रया सफूत स्वथना पिने लासां धुना लासायागु-थें छगु आसन दयेकल । थयागु सफूली द्योने फेतुइ वं सुं मनूयागु रिद्धि हे हरण जुया वनिगु जुया च्वन । थ्व लासा ठीक शासय् तया छन्हु प्रमुख लामां सुरत बज्र गुरुजुयात निमन्त्रणा यात । सुरत बज्र कोठाय् थ्यनेवं 'व हे आसनय् फेतुना बिज्याहुँ" धका धाल । सुरत बज्र गुरुजुं "थ्व ला न्हूगु दयेका तःगु लासा ख" धका मती तया थःगु रिद्धि बलं इमिसं छु यःये त्यंगु सीका काल । अथे जूसां व वहे आसनय् फेतु वन । सकसिनं नमस्कार यात माःगु ख ल्हाय् धुन्का सुरत बज्र बिदा कया वन ।

अन च्वंपि लामागुरुतय् "आ थ्वयागु रिद्धि सिद्धि छुं नं दई मखुत" धका मत्ती तया व लासा फुक्क स्यंका दुने च्वंगु सफु पिकया स्वबले सफूति च्वया तःगु आखः छगः हे मदु । उलिमछि सफूत फुक्क खालि भों पी जक जुया च्वन ।

लामा गुरुपिनि मनय् ला धौ-बजि वाल । वयागु रिद्धि-सिद्धि हरण यायेधातले अमूल्यगु सफूत फुफकं हरण ज्वीका च्वने माल । इमिगु मुख्यगु सफूयागु धुकू हे मन्त । "आ खै मखुत, थ्व ला तसकं हे तधंग्ह जुया च्वन । थ्वयाके क्षमा हे फ्वने माली" धका मत्ती तया हाकनं सुरत बज्रयात सतके छ्वया वयाके क्षमा याचना यात ।

"थ्व सफूयागु आखः दक्को आकाश मण्डलय् वने धुन्कुगु दु । छिमिसं व सफू गथे तयागु ख अथे हे तया ति । जि छ्यें ल्याहाँ वना साधन याना व आखः फुक्कं लित क्या बी" धका सुरत बज्र थःगु बासेन तुं ल्याहाँ वन ।

इमि वयात स्यायेगु ला ग्वसाः द हे दनि । तर छकोलं स्यायेगु ज्वी मखु बरु थ्वयात न्ह्याथे याना नं बुका छ्वथे माली धयागु हे निर्णय जुल । अकिं छन्हु दिने हाकनं व प्रमुख पोटल लामा गुरुं धाल—

"आ भी थःथगु रूप छको हिला स्वये । जि सतांचायागु रूप काये, छपिं बखुंयागु रूप कया बिज्याहुँ । हाकनं छपि सतांचा रूप कया बिज्याईबले जि बखुंया रूप काये मज्यूला ?"

"ज्यू, तर सताचां ला बखुंयात स्याना बिइ। अथे जूसा जिगु ज्यान नं कायेगु ला ले ?" सुरत बज्रं न्यन।

"प्राण काये धयागु मखु। वरु ज्वं जक ज्वना क्यनेगु। ज्वंका च्वनेमाःसिनं बुत धका स्वीकार याये मा।" पोटल लामां धाल।

"अथे जूसा ज्यू" धका सुरत बज्र गुरुजुं स्वीकृति बिल।

न्हापां सुरत बज्र गुरुजुं सताचियागु रूप काल; व प्रमुख पोटल लामां बखुंयागु रूप कया क्षणमात्र आकाशय् ब्वल। सतांचा थयोगु वेगं च्वय् थाहां वन क्षणमात्रं खने मदया वन। बखूं नं आकाशय् खूब चा चा हिला ब्वया च्वन। तर सतांचा थयोगु वेगं क्वाहां वल कि बखुं छले ज्वी हे मलानि सतांचां थःगु पञ्जां बखूंयात ज्वने धुन्कल। थुगुसि नं लामा-गुरु बुत धका स्वीकार याना हाकनं निम्हं थःथगु रूप कया थःथगु थासय् नबुं वल।

आ प्रमुख लामा गुरुं तुरुन्त हे सतांचियागु रूप काल। सुवत बज्रं बखुं-यागु रूप काल। निम्हं आकाशय् वना सतांचां बखुंयात लित्तु लिना जुल। सतांचां बखुंयात गुलि ज्वनेत स्वत तर बखूं थुलि चलाख कि सतांचां बखुंयात ज्वने मफुत !

सतांचारूपी लामां आ धाथें तं पिकायेगु याना हल। ख्याल ख्याल धका परीक्षा यागुं ला धाथें नी जूगु बखुनं सीका काल। अकि बखुं नं आ थःगु ज्यान हे थ्वं काइगु जुल धका सीका सतांचियागु पञ्जां बचय् ज्वीत तसकं हे तज्जागु लोंह्यागु पर्वतय् छखे पाखे गुफा थें जागु ह्वतं स्वाट्ट दुने द्वाहाँ वन। बखुं अन दुने द्वाहाँ वंगु खने साथं सतांचारूपी लामां थःगु रूप बदलय् याना छम्ह भयं-करम्ह राक्षसयागु रूप कया वं छगः तःगोगु लोंह कया हया ह्वया तिना बखूं-यात अन दुने कुना स्यायेगु मती तया व लोंहतं ह्व प्वा तिना बिल।

बखुं जुया वंम्ह सुरत बज्र गुरुजुं "आ जित थ्वं ज्यान काइन" धका सीका तुरुन्त थगुतुं रूप कया मन्त्र साधन याना व राक्षसरूपी लामा गुरुं तिना ब्यूगु गुफा यागु प्वालय् स्वचाका तःगु लोंह छपा तुति गुफाय् दुने च्वंगु लोंह-फातय् थिक्कः कया मेगु तुति प्वा तिना तःगु लोंहते प्यंका व लोंहयात पर्वतयात क्वय् क्वफा नाछ्वया बिल।

लामा गुरु थथे प्वा तिना बिया नं मज्यूगु खसेलि भन तँ पिकया "आः थ्वयात मस्यासे तोते हे मखु" धका भयङ्करम्ह छम्ह अजिगरयागु रूप कया व प्वालं दुने द्वाहाँ वना सुरत बज्रयात न्याना स्यायेत ठिक जुल। थुगु अवस्था जूसेँलि सुरत बज्र गुरुजु नं क्षणमात्रं हे गुहेश्वरी देवीयागु आराधना याना अन हे गुहेश्वरी देवी प्रकट ज्वीका काल। गुहेश्वरी देवी प्रकट जुसेँलि वयागु खड्ग कया थःत प्राण कायेत वःम्ह अजिगर यात खड्गं प्यकू-न्याकू दुक्रा याना थम्हं त्वाः थलागु दुक्रा फुकं अनहे नतुं गुफाय् दुने पां थने थें थना तया बिल। थथे हे व अजिगर अन हे सिद्ध जुया वन।

थुगु प्रकारं थम्हं ईख व क्रोध ब्यवहार यानागु कारणं थ्व लामा गुरु सिद्ध जुया वंसेलि वं लिपा थः गन जन्म का वनेगु व मेमेगु भविष्य खँ छुँ नं कना थके मफुत। (ल्हासा देया चलन अनुसार प्रमुख लामा गुरुपिं सी न्ह्यब हे थम्हं ज्ञानं सीका "जि मेगु जन्मय् थन गामे थन कुलस जन्म का वनेगु जुल छिमिसं लिपा अनुसन्धान याना स्व वा" धका थकिगु जुया च्वन।)

तर थ्व लामा गुरु सर्पया रूप कया च्वंबले सिना वने मागुलिं थयोगु भविष्यवाणी छुं नं धया थके नं मफुत। वरु अन लामा गुरु थथे सिना वंगु खबर सिसेँलि अनयागु नियम अनुसार मेम्ह हे लामा गुरु स्थापना यात।

आ थ्व न्हूम्ह लामा गुरु व सुरत बज्र खना महीना च्वंपिं मेपिं लामा भारदारत मिले जुया "थ्व सुरत बज्रयात कन्हेयागु चान्हे ग्वना च्वंथाय् वना स्याये माली" धयागु ग्वसाः ज्वल।

थुखे सुरत बज्र थयागु थासय् वसेँलि वयात भक्ति याना च्वंपिं लामात वया "कन्हे छपिनिगु प्राण हत्या याइगु ग्वसाः ग्वया तये धुन्कल। उकिं छपिं तुरुन्त हे प्राण बचं यायेगु लागि नेपा दे ल्याहाँ बिज्याहुँ" धका धावल। इमिसं धागु खं न्यना सुरत बज्र नं "आ थन च्वना भि जुई मखुत" धका थ्वीका चां चां हे ल्हासा दे तोता बिस्यू वल।

बिस्यू वंवं चाया राते ब्रम्हपुत्र नदियागु किनारा थ्यन। अजोगु अगाध खुसि चान्हेसियागु इलय् दुङ्गाय् च्वना तरे ज्वीगु हे अति ग्यानपुगु खँ खः।

तर छति हे भय् मकासें अन च्वंम्ह डुङ्गा चलय् याइम्ह माभिंयात "का जित थ्व खुसि पार याना ब्यू" धका थन । तर अपशोच व माभिं धाल—

"जि डुङ्गा चलेयाना नदि पार याना नं बी मफु, डुङ्गा नं बी मफु। छाय्धासा जित हुकुम हे थयोगु वया च्वंगुदु।"

माभिंयागु ख न्यना "आ थ्वया पाखें जित पार याना बी मखुत" धका सीका बज्रयोगिणीयागु स्तुति याना अन हे छगू गाथा: दयेका थःम्हं न्यया तयागु गा लाया आकाशे थस्वया बज्रयान मे यागु स्तुति वा:यागु सुरय् मे हाला ता: थाथा खुसि छिना वन। खुसियागु उखेपाखे पारी थ्यनिथे च्वंबले वया स्तुति यागु रचना याये नं सिधल। थुखे लामा गुरुं नं सीका हाकनं वं मन्त्रयागु बलं व डुङ्गाथें लाया यंकुगू गा भतिचा लित साला काल। गा थथे ल्याहाँ वने त्यंगु खना हाकनं सुरत बज्रं व हे स्तुतियागु सिमधनिगु याना हाकनं धुरुवा तना मे हाला यंकूबले गा हाक: थ:गु तुं दिशा स्वया खुसि यागु किनारा्य् थ्यंका बिल। उगु हे बखतय् सुरत बज्र गुरुजु तिन्हुया भुमिसं लाक बल। थथे खुसि पार ज्वी धुनेव्व अन बज्रयोगिनीं दर्शन बिया सिद्धि कया छ्ये ल्याहाँ वल।

लामातसें अभ वयात ली हगु ख:। तर बज्रयोगिनीं रक्षा याना त:गु प्रभावं व ली ह:पि सकसितं नं तचोकं वा: वइगु, पौं वइगु, गो फय् वइगु इत्यादि याना न्ह्योने वने मफयक काय्ल ज्वीका ल्याहाँ वने मायेका बिल।

अनंलि छ्ये पाखे स्वया ववं बल्ल तल्ल सुरत बज्र थ:गु छ्ये तक्षबहाल पाखे थ्यंक वल। अन वयानं वयात गनं सुख शान्ति दत। लामातसें न्हापा हे सुरत बज्र सी धुन्कल धयागु छगू जालि पौ छ्ये छ्वया हयातय् धुंकूगु जुया च्वन। सुरत बज्र मन्त धयागु पौ थ्यनेवं वयागु नामं काज क्रिया यायेगु ज्य यात। छाय् धासा न्हापायागु बखते मनूतसें पत्यानं याकनं हे ज्वीगु जुया च्वन

सुरत बज्र छ्ये थ्यंका थय् स्वबले वया छ्ये या पिने संयोगं न्हय्नु बिइत ठिक याना च्वंगु जुया च्वन। सुरत बज्र गुरुजुं पिनेसं छथाय् अल च्वना "अन छु जुया च्वंगु ?" धका छम्ह सूरत बज्रयात म्हस्यूम्ह मनूयाके न्य

व: बले "ख: सुरत बज्र गुरुजुया न्ह्यन्हु वाँ बिया च्वंगु का !" धका वाफ बिल।

थयूकं विचा याना स्व:बले नं सुरत बज्रं "सित् धाये धुंकुगु छ्ये हाकन हाँ वनेगु भतिचा समाजय् नं मल्व" धका मत्ती तया "आ जि न्हापायाम्ह रु सान्ति कर अम्बाजुयाथाय् वने" धका अनं सरासर स्वयम्भू वनां शान्तिपुरी हाँ वन। अन लछि लत्याति च्वन नं शान्तिकर गुरु वं नापलाये मफुसेलि थाय् तोता हाकनं गुहेश्वरी स्थानय् वना अन हे लीन जुया वन।

[सुरत बज्र गुरुजु व लामा गुरु निम्हेसिया अन्तिम भिडन्त जूगु थाय् ल्हासां ल गया २-३ घण्टा तापाक्क च्वंगु छगू पर्वतया च्वय् ला। व पर्वतया नां खिखा-ाको धाइगु जुया च्वन। व खिखापाको धा: थाय् च्वय् थाहाँ वनेत तस्सकं हे स्वागु लँ २००-०० फीट त पार याये मागु जुया च्वन। अन च्वय् लोंहयागु ापी दुने छगू गुफा दुगु जुया च्वन। व गुफाय् दुने द्वाहाँ वने बले त:धंगु :कंगु थाय् नं दुगु जुया च्वन। वहे थासय् निको तक वना वये धुन्कुम्ह ये याम्ह श्री सागर साहुया धापू कथं अन दुने च:कंगु थसय् त: त:ध्यागु लोंहयागु ाँ प्यथाँ न्याथाँ थना तगु दया च्वन। सुरत बज्रं अजिङ्गर स्याना थना तगु र्व सिद्ध जुया वंगु व हे ख धका धाई।

व च:कंगु थासं नं हाकनं तसकं हे कात्तु काक्क छुं भचा तापाक तक वनां वये बले हाकनं छथाय् चिकिचा धंगु चकंगु थाय् छगू दुगु जुया च्वन। अन ल: ुया वया च्वंगु बुंगाचा थें जागु थाय् छगू नं दया च्वन। ब थासय् ठीक भी न नेपालय् गुहेश्वरी गालय् गजोगु बास वइगु ख: अजोगु हे बास वया च्वंगु धका कना दिल शायद अन देकी वइपि नेपालीतसें थ्व, ऐला गुहेश्वरी छाई छाइगुलि जुई मा। धया त:गु दु कि व लामा गुरु अजिङ्गरयागु रूप कया गुफाय् द्वाहाँ वसेंलि थ्व हे थासे गुहेश्वरी प्रकट जुया सुरत बज्रयात खड्ग सिद्धि ब्युगु धाई।

हाँकनं व गुफाय् ह्वतं द्वाहाँ वने वं हे लोंहतय् छथाय् पद चिन्ह खने दु। वय् कुतकें छ्वगु लोंहते पद चिह्न आतकं सी दान धयागु सागरजीयागु धापू

ख । न्हाच बाखनय् कना थें सुरत बजं लौंहते ठीक्क कया प्यंका छ्वगु पद चिन्ह व हे ज्वीमा । न्हापा न्हापायापिं तान्त्रिक गुरुपिंसं ल्हातं वा तुतिं जक चिन्ह तया थकुगु मी मे थाय् नं यक्को खने दु । थ्व ला सिद्धि रिद्धियागु हे जक प्रकट खः । थुकियागु रहस्य थौंकने वैज्ञानिक युगं ल्वीकेत था हे थाकुई ।]

उलिच्छिया बाखं थुलि
बाखं ताःह्वाकगुलि

२३. लसीं महारानी

छगू देशय् छम्ह जुजु दया च्वन । वया न्हय्म्ह कलापिं दु । जुजुया कलापिं धासा छम्ह थें छम्ह बांला । कलाःपिं न्हय्म्हं गर्भवती जुया च्वन । जुजुया धासा साप शिकार म्हितेमा ।

छक जुजु व मन्त्री शिकार म्हित वन । वं वं इपिं निम्ह घनघोर जङ्गलय् लात । जुजुया तसकं हे लः त्वने प्याः चाल । लः त्वने प्याः चाःगुलिं जुजु सने हे मफुत । सौम्ह थें हे जुल । लः दइ ला धका इपिं निम्हं उखें थुखें चा चाहिला स्वः जुल । अले छथाय् तसकं हे तःधागु हिति छधाःहाया च्वंगु खन । अन धासा परम सुन्दरीम्ह छम्ह मिसा नं च्वंच्वन । जुजुया अन लः त्वने धका वंबले ला व मिसां हिति धाःले फतुना लः मवयेका बिल । जुजुया धासा तसकं हे लः त्वने प्या चाया च्वन । व मिसा छम्ह लसि मनूयागु भेष कया च्वनाच्वंगु जूया च्वन । अले व मिसां धाल, "महाराज ! छिसं जि धयागु ख न्यनेगु लाकि मन्यनेगु ?" जुजुं न्यने धका कबूल यात । अले व मिसां हिति चिला बिल । जुजुया लः गाक्क त्वन ।

लः त्वने सिधय्का व मिसां धाल, "महाराज ! जि छिनाप ब्याहा याये दःसा ज्यू ।" जुजुं ज्यू धका व मिसायात अनहे स्वयम्बर याना थःगु लाय-

कुलीं यंकल । जुजु धासा थ्व मिसा लसि धका मस्यू । व मिसा छ्यें हसांनिसे जुजुया न्हापाथापि कला:पि मिखा हे स्वये मयल । व मिसा छ्ये तया हाकनं छन्हु जुजु शिकार म्हित वन । जुजु शिकार म्हित वना च्वंतले व मिसा न्ह्यथुपि पिछोयगु ग्वसा: ग्वल । अले वं थ:गु कोथाय् खापा गल्लाक तिना थ:त थम्हं तुं सुं पुया, ख्वाले कचिलं पुया सँ फँ फं तया ख्वया च्वन ।

जुजु द्वाहाँ वल । थ: कान्छिम्ह कलायागु कोथाय् वना स्व:बले ख्वया च्वंगु स:ताल । जुजु खापा ध्वारा ध्वारा याना महारानी यात "खापा खँ" धाल । महारानी धासा ब्रारूता हे मया । लिपते महारानीं लिस: बिया हल, 'महाराज ! छिसं जि धयागु खँ न्यनेगु जूसा जक खापा खने न्यने मखुसा खापा खने मखु ।" जुजु लिस: बिया छ्वत, "हे महारानी जि नं छं धागु खँ मन्ययनिला । खापा छको ला चाय्कि झट्ट ।" अलेतिनि व मिसां खापा चायेका विल ।

"देका स्वयादिसं महाराज ! छिकपिनि कला:पिनिगु ताल । जित गुलि दाये धुन्कल, गुलि सास्ती याये धुन्कल । आ जि सह याये मफुत । कि जि प्याहाँ वने, कि मखुसा इमित पितिना छ्वया दिस । छपु दापे निपु खुकुरी च्वनि मखु ।" धका व मिसां जुजुयात न्यंकल । थो खँ न्यना जुजु भतिचा तोल्ह्य् जुया च्वन । अले जुजु इपि न्हापायापि न्हय्म्ह कला:पि फुक्कं पितिना छ्वयेगु हे ग्वसा यात । पितिने त ठिक जूबले कान्छीम्ह महारानीं धाल, "महाराज ! इपि पिछ्वय्त जिथाय् न्ह्योने छको नि छोया हया दिसं ।" जुजु नं न्हय्म्ह कला:पि फुक्कं वयागु न्ह्योने छ्वया बिल । व मिसां इपि फुक्कसित नं मिखाय् पथंसुया मिखात ल्ह्वोका काल । सकसित नं काँ याना पित छ्वल । .

इपि गर्भवतीपि मिसात न्हय्म्ह मिखा मदय्का, तसकं हे सास्ती नया ख्व ख्वँ छ्ये नं पिहाँ वन । वयं वयं इपि छगू घनघोर जगलय् ला वन । अन धासा तसकं हे ग्यानापुसे च्व । गनं छ्यें छखा धका दुगु मखु । बल्ल बल्ल फलचा छगू ल्वीका अनस न तुं बास च्वन । इपि तसकं हे गरीब नं जुल न्हि छछा हे नये मफया वन । अले इपि फोना नये माल । न्हि-न्हि नसा नं मा: बने मफु । उकिसनं भन सकसियां हे मिखा मदु । उकि इमिसं तस्सकं हे दु:ख सिल

छन्हु अन इपिमध्ये दक्कोसिबे जेठीम्ह महारानीया अनसतु मचा बुल। व मचा धासा काय्मचा जुया च्वन। नये मखंगुलि इमिसं व मचायात हे स्याना न्हय्कू थल। सकसियां छकू छकू इना नल। उकि मध्ये दकोसिबे चिढिकम्हसिनं मन। वं मनःगु मांम्हेसिनं हे नया छ्वत। थथे जुं जुं इपि सकसियां काय् मचा बुल। बुनको मचा स्याना भाग थया नल। दक्का सिबे चिढिकम्ह छम्हेसियाँ जक मन। दकोसिबे लिपा कान्छिम्हेसिया नं मचा बुल। वया नं काय् हे जुया च्वन। अले सकसिनं, "आम मचा नये हिं" धका धाल, "भींसं मिखां मखं, आम मचा गथे याना लहिगु ?"

व मचायात मांम्हेसिनं सुचुका जुल। इमिसं व मचा नये हिं धागु सः न्यने मफया वं लिसः बिल, "जि छिमि मचा नं नयागु मदु। जि नं जिम्ह मचा नके बी मखु।"

अथे या यां व मचा बचाधिक जुल। व मचा धासा तसकं हे बाँला। स्वीनिता लक्षणं पुरे जूम्ह जुया च्वन। व मचां न्हि न्हि जाकि फोना हैगु, सि माला हैगु। अथे याना मां पिन्त नके हैगु जुया च्वन। व मचाया ज्या याना ज्याला कया हःगुया तुफि छफि नं न्यात। अले व मचाया न्हि न्हि लँय् ब पुना निग-प्यंग ध्येबा ज्याला कया मांम्हेसित बी हैगु।

छन्हु व मचा लँय्निसे बं पु पुँ जुजुयागु दरबारे थ्यंक बं पुना वन। अन व मचायात छसुका ध्यबा बिया हल। उलिमछि बँ पू वइपि मध्ये व मचां थे यच्चुक बँ सुनानं पुईं मफु। व मचाया अन दरबारे हे बं पुइगु जागिर जुल। व मचाया न्हि न्हिसिया न्हि न्हि तलब बढे जुया वन। जुजुया नं व मचा तसकं हे यो। जुजु ला थ्व मचाया बो खनि। जुजु धासा थ्व खँ मस्यू। मचां नं जुजु थः बौ धका मस्यू। महारानी जक थ्व मचा थः न्ह्यसुकाय् धका स्यू। उकि व मचां बं पु वसेंनिसें महारानीया तसकं हे तँ पिहाँ वय्का च्वन। महारानीं बिचायात "आ जित थ्व मचां स्याइन। जि थ्व मचायात स्याकेगु निहू मालेमाल।"

. उब्लंनिसें महारानी प्वा स्यात धका तसकं ख्वईगु। दिकां दिके हे मफय्क

छ्वईगु। जुजुया गुलि झारफुकि, वैद्यत वयने हल, गुलि वासः नकल, गुलि छु यात, छुं हे सीप लगय् मजू। लिपते महारानीं धाल—

"थ्व्यागु वासः याना जि लाइ मखू। जिमिथाय् च्वंम्ह दुरु मेसा धयाम्ह मे यागु दुरु त्वनधाय्‌व तिनि जि म्वा स्यागु लनि। नत्र सा जि म्वा स्याना हे सीन महाराज!" जुजु धासा थ्व मिसायागु थः छ्ये लाखय् तय्‌गु देश धका मस्यू। व दुरु स्वयात कायेके छ्वय् माली धका जुजु घुरय् जुया च्वन। उबले लाक्क व मिसां धाल, "महाराज! थ्व दुरु मेपिसं कया हय् फइमखु। भीथाय् न्हि न्हि वं पूर्वम्ह मचायात काय्‌के छ्वत धासा जक कया हये फई।"

थुखे व मचां न्हि न्हि थः मांपिन्त साक्क साक्क न्याना नके हैगु। वं न्हय्‌म्ह मांपिन्त नं सुखं, आनन्दं तया नका तल। वं पुना ज्याला कया हगु ध्यबा मुंका वं चिखा छ्ये छखा नं दन। अन हे थः मांपिन्त फुक्क दुरे याना तल। उगुहे बखतय् जुजुं व मचायात सतके हल। "वने मत्ये बाबु" धका वया न्हय्‌म्ह मांपिन्सं नं व मचायात घय्‌पुना ख्व ख्वं धाल। "बाबु! छ वने मत्ये। छंत स्यायेत व लसीं नं सतके हःगु। छ वन धाय्‌व जिमि छु याना नये? मिखां खंगु मखु।" अथे धासां व मचा जिद्‌दी याना दरबारे वन। अले वया खुम्ह मांपिनी जक "जि मचा नं मस्यागु जूसा थथे हे भीत पाले याना तैगु" धका तुगः मछिका च्वन।

व मचा दरबारय् थ्यंका जुजुयाके न्यन, "महाराज! जित छाय् सतके हयादियागु?" जुजुं धाल, "खः बाबु, छं फलाना देशय् वना दुरु-मे-सा धयामेसिगु दुरु कया हि" धका लाखय् तय्‌गु देशयागु नां कना बिल। व मचां "ज्यू महाराज! जि कया हये" धका लिसः बिल, "महाराज! अथेसा जित दां भतिचा बिया दिस।" जुजुं नं वयात न्यासः दां बिया हल। व हे दामं व मचां छ्ये छखा नि दन। व हे छ्ये थः मांपि सकलें तया माक्को चिज पुरे याना अले व मचा मांपिके बिदा कया मेगु देशे वनेत जुजुयाथाय् नं बिदा का वन। अन व मचायात महारानीं कपाले हियागु आखलं च्वल—"थ्व मचा जि न्ह्यसुकाय्! थ्वयात खने साथ स्याना छो। थ्व मचा मस्यातधाय्‌व ला जित

तसकं हे दु:ख ज्वी । थ्व मचायात लित छोया हय् मत्ये ।" थथे आख: च्वया जुजु खंगु मखु ।

आ व मचा दुरु-मे-सा धयाम्हेसिगु दुरु कायेधका वथं थवं लाखयत्‌यगु देशय् थ्यनिथे च्वंका तसकं त्यानुल । अनथाय् लाक्क वथं गया च्वंगु लोंह छग: नं दयाच्वन । व लोंहया न्ह्योने भास लंके धका व मचा फेतुत । अन च्यतुतु व मचां व लोंह यच्चुक सिल । उबले लाक्क हे व लोंहतं नो वाना हल, "ओहो ! जित थपाय्सकं म्हं हे याउँसे च्वक सफा याना ब्यूम्ह सु हँ ? जि मिखा कने त्यंल ।" अले व लोंहतं तसक हे बांलाम्ह द्यो छम्ह प्रकट जुल । द्यो नं व मचायात धाल, "ओहो ! ए मचा, छ गन वने त्यना ?"

मचां लिस: बिल, "ख: जि दुरु-मे-सा धयाम्हेसिगु दुरु का वयागु ।" द्यो नं मचायागु कपाले च्वया तगु आख: खन । अले द्योनं धाल, "ए मचा ! अय्सा छं ख्वा छको नि स्यू ।" व मचां नं ख्वा सिल । द्योनं व मचायागु कपाले मेगु-कथं आख: च्वया बिल, "यो मां ! थ्व जिमि काय् ! थ्वयात सा सागु नका हि । जि ख्वा स्याना दुरु-मे-सायागु दुरु कायके छ्वयां हयागु । वयात ज्वंके फक्को भीथाय् दूगु हिरामोती नं बिया हि ।" थुलि च्वय् धुका "ए मचा ! का हुँ । छं छुं हे धन्दा कायेम्वा ! सरासर लाखयत्‌य्गु देशय् हुँ" धका द्यो नं खँ स्यना छ्वत ।

व मचा सरासर ववं लाखयत्‌यगु देशय् थ्यनेसाथ छ्यें दुहाँ वना "यो अजि ! यो अजि !" धका सःता वन । अन व मचा थ्यसेंनिसें राक्षस तय्सं 'मनू न व:' धका हाला हल । व मचा तले खने साथ लंसि नं "आ तिनि क्वा क्वा ला: हि नये दत ! गोन्हु मछि दये धुंकल मनू यागु ला नये मखंगु" धका धाल । अले व मचां लिस: बिल —

"यो अजि ! आम लु ख ल्हानागु ? छय्यात नं नये धयागु दला ?" लंसिनं धाल "ए ! छ गन या छय् ज्वी ?" व मचां धाल—

"यो अजि ! का स्व पत्या मजूसा । मां नं जिगु कपाले आख: च्वया हःगु दु । अजिपिन्सं अथे हे स्याना नई धका ।"

लसिनं स्वःबले ला 'धार्थे खः जि छय् ।" धका व बूढीं मचायात बुया काल । अले व मचायात सा सागु भि भिगु नका सुचुका तल । व मिसाया भातम्ह लाखय् दुहाँ वसांनिसे "हे मिसा थन मनू न वः" धका हाला थाहाँ वल । अले लसिनं धाल, "छु धया दियागु ल्या……! भीथाय् न मनू वई मवई छेसं मस्यूला ?" अथे धासाँ व लाखय् पत्या मजू । लिपा थः भातयात कंबूल ल्हाका "थ्व मचा झी छय् । भी म्ह्याय् मफु धका वासः का वम्ह" धाल । अले व मचा पिहाँ वल । मचा अन च्वं च्वं च्यान्हू भिन्हू दत ।

उखे महारानीया "आ ला मचायात स्याये धुन्कल ज्वी" धका मत्ती तया "आ ला जि ल्वा स्यागु लन" धाल । अन धासा व मचाया "वने" धका अजि राज्यापिन्के न्यन । "म्वा नि बाबु ! झी द्यो पुजा छगू नि सिधय्के अले जक हुँ, ज्यूला ?" धका इमिसं धाल ।

"मां नं याकनं दुरु ज्वना वा धागु" धका व मचां धाल । अले व मचायात मगु दुरु बिया लित छ्वया हल । व मचा नं ल्याहाँ वया दरबारे मवं से थः मांपिनिथाय् नि बल । व दुरु फुक्क मांपिन्त त्वंका भतिचा जक बांकि याना दरबारे जुजुयात बी यंकल । जुजु नं व मचायात दुरु हःगुलि यक्को ध्यबा कस बिल ।

महारानीया धासा व मचा ल्याहाँ वःगु खना तम्ह थः मां बौपिन्त बो या च्वन । आ व मचां जुजुया थें हे दरबार थें च्वंक छ्यें छखा दन ।

छु दिन लिपा हाकनं महारानीया छ्यों स्यात धका न्हापाथें तु खत्रया न । न्हापाथें जुजु वैद्यत वयने हया गुलि वासः यात नं छुं हे सीप लगय् तुगुलि व हे मचा यात हाकनं सतके छ्वत ।

व मचायात हाकनं वया मांपिस वने मत्ये धका गन । अथेसं मांपिन्त क्को फुक्क पुरे याना व मचा व हे देशय् वासः कावनेत वन ।

वनं वनं वहे लोंह द्योयाथाय् थ्यन । लोंह हाकनं वाउँसे च्वना च्वने धुंकू-ठ वयात यच्चुक सिल । अले लोहतं धाल—

"हे मचा ! छ हाकनं छाय् वया ?"

मचां लिसः बिल, "खः, जित हाकनं वहे देशय् वना वासः कया हि धका छ्वया हल ।" अले द्यो नं "अथेसा थ्व स्वंगु चिज ज्वना हुं" धका य मचायात हेंग्वा छक्, लोँह छगः व चा छकू बिया छ्वल । मचां न्हापाथें तुं सःता वन । "ए बाबु तले वा" धका भारि नक्सां माने याना दुकाल । इमिसं व मचायात थपिंके दक्को वस्तुत क्यने हल । न्हापां हिरामोती दुगु कोथाय् यंकल । लिपा इमिगु ज्यू तया तःगु कोथाय् क्यने यंकल । मचां धासा छगू छगू दत्तले "थ्व छु ? थ्व छु ले ?" धका न्यना च्वन । इमिसं कना नं यंका च्वन, "थ्व न्हय्जो मिखा छिमि चिंढिमांपिनिगु । थ्व वाउँ भत्तु छिमि मांयागु ज्यू ख ।" धका छगू छगू दत्तले कना यंकल । "तले कःसी च्वंगु फर्कीयागु थां जक लाखय्त फुक्कसिगु ज्यू । थ्व थाँयात खड्गं पालधायुवं स्वम्ह भमः प्याहाँ वइ । छम्ह उत्तर स्वया वनी, छम्ह दक्षिण स्वया वनी । छम्ह हि मवय्क ल्हाती तया स्याना छ्वतधाय्व इपिं फुक्कं सी" धका धाल ।

छुं दिन लिपा इपिं फुक्कं व मचायात छ्यें तया ताचा नं फुक्क वयात हे बिया थ्वय् वन । व मचा न्हापां ज्यू दुगु कोथाय् वना वया मांपिनिगु न्हय्जो मिखा नि काल । वाउँ भत्तु नं काल । बांसुरी छपू नं कया पिहाँ वल । अले हिरामोती तया तःगु कोथाय् वना काय् फक्को हिरामोती काल । तले वना फकियागु थां चनक पाल । धाथें स्वम्ह भमः प्याहाँ वल । इमिसं धाथें तुं छम्हेसित हि छपति हे मवय्क स्याना छ्वल । मेपिं छम्ह उत्तर स्वया ब्वया वन, छम्ह दक्षिण स्वया ब्वया वन । व मचा फय् समान ब्वया वल । वयात लाखय् तसें लिना हल । मचां लोँह छगः वाँछ्वत । व नं पर्वत जुया ब्यूगुलि लाखय्-तय्सं तरे याये मफुत । हाकनं अथेनतुं मेपिं लाखय्तसें लिना हल । अले व मचां चा छकू वाँछ्वल । व नं पर्वत जुया इपिं तरे ज्वी मफुत । दक्कोसिबे लिपा वया अजि बाज्यापिन्सं 'छु याना वनागु बाबु ?" धा धां ल्यु ल्युं वल । अले व मचां हेंग्वा छकू वांछ्वत । व हेंग्वा मियागु पर्वत जुया ब्यूगुलि इमिसं नं तरे याये मफुत ।

छ्यें थ्यनेसाथं व मचां थः मांपिन्त मिखा तया ब्रिल । अले वया मांपिनि मिखां खन । व मचां बांसुरी पुया दुरु-मे-सा धाम्हेमियागु दुरुनं यक्को त्वंकल ।

छ्ये पिने बाउँ भत्तु छम्ह नं खाया तल। लँय् वक्को मनूतय व बाउँ भत्तु स्वया हाला वनिगु, "बाउँ भत्तु थ्व छ्ये यात मलो। जुजुयागु दरबारे तय्‌त जक लायक जू।" आखिरे मनूतय्‌सं जुजुयाथाय् हे वना धा वन। "अन छ्यें यात हे मलो, भंगः तया तःगु महाराज।"

जूजु व बाउँ भत्तु कायके हल। व मचां धाल, "महाराज! जि थ्व भंग ला बी मखू। बरु थ्व भंगयागु प्याखं छकों क्यने मज्यूला?" जूजु नं 'ज्यू' धका लिसः बिल।

व भंग हःसांनिसें महारानीया "जिगु ज्यू कया ह्मे घुंकल आ जि तालय् लाई मखुत" धका साप मनय् खँ ल्हाका च्वन। थुखे "जुजुया दरबारय् भंग प्याखं ल्ह्वीकिगु" धका सकसियागु न्ह्योने नाय्‌खि च्वय्‌कल।

दरबारय् छगू चुकय् जुजु, मन्त्री प्रजागणपि सकलें मुं वल! प्याखं ल्ह्वीकेत सुरसार यात। महाराज व महारानी छपाः इयालय् च्वना स्वया-च्वन। उगु हे बखतय् व मचां धाल, "हे मनूत। भंग प्याखं ल्ह्वीगु जक स्वयेगु मखू। जुजु व महारानी च्वना च्वंगु झ्यालय् नं मिखा ब्वया दिसं।" व मचां भंगयात गय् गय् याकल, महारानी नं अथे अथे हे सना हल। अले स्वया च्वंपि सकलें गजब जुया च्वन। भंगः प्याखं ल्हुथें महारानी नं प्याखं ल्हुया हल। भंगः ख्वथें महारानी नं ख्वल। भंगः नं छ्यों संकुथें महारानी नं संकाहल। स्वयाच्वंपि मनूत सकसियां "गजोम्ह महारानी ल्या!" धका अद-भूत ताया च्वन। लिपा ला व मचां भंगःयागु छ्यों म्वेहिला बाकू थःबले महारानीया छ्यों नं बाकू जुया महारानी सित।

अले जुजु व मेपिं फुक्कसिनं नं व महारानी छम्ह लसि धका सिल। व मचायात जक सकसिनं नं तारीफ यात। जूजु नं व मचा थः हे काय् धका सिकल। मचां नं 'थ्व जिमी बौ' धका जुजुयात म्हसिल। जुजु थःगु राज्य थः काय्‌यात बिल। न्हापायापिं कलापिं नं दरबारय् सता सुखपूर्वक दिन हना च्वन।

उलिचिया बाखं धूलि